

UNIVERZITET U NOVOM SADU
Asocijacija centara za interdisciplinarnе i
multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI –
CENTAR ZA RODNE STUDIJE
Diplomske akademske studije

Master rad

*Rodno osjetljiva analiza teksta udžbenika muzičke kulture:
osnovne i srednje škole u Srbiji (2011-2012)*

Mentorka

prof. dr Svenka Savić

Kandidatkinja

Sladana Marić

Novi Sad, 2012

Zahvaljujem se mentorki prof. dr Svenki Savić, profesorki emerita, na svim savetima, pomoći i podršci tokom studiranja na master rodnim studijama, izradi seminarskih radova i izradi ovog master rada.

Zahvaljujem se Rekonstrukciji Ženski Fond na pruženoj finansijkoj podršci u toku master rodnih studija i odbrane ovog rada.

Ovaj rad posvećujem baki Zorki Nedeljkov i dedi Radoslavu Nedeljkov, koji mi svojom nesebičnom ljubavlju pomažu, i raduju se svakom mom uspehu.

Slađana Marić

Univerzitet u Novom Sadu
Asocijacija centara za interdisciplinarnе i
multidisciplinarnе studije i istraživanja – ACIMSI
Ključna dokumentacijska informacija

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Master rad
Ime i prezime autora: AU	Slađana (Jelica) Marić
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Svenka Savić, profesorka emerita
Naslov rada: NR	„Rodno osjetljiva analiza teksta udžbenika muzičke kulture: osnovne i srednje škole u Srbiji (2011-2012)“
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda: JI	<u>srp.</u> / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje:	Vojvodina, Novi Sad

UGP	
Godina: GO	2012
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Njegoševa 16, 21000 Novi Sad
Fizički opis rada: FO	<p>broj poglavlja: 9</p> <p>broj stranica: 127</p> <p>broj slika: 163 (88, 75 u prilozima)</p> <p>broj grafikona: 1</p> <p>broj referenci: 68</p> <p>broj priloga: 11</p>
Naučna oblast: NO	Rodne studije
Naučna disciplina: ND	Metodologija rodnih istraživanja
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	istorija muzike, kompozitorke, muzička kultura, osnovno obrazovanje, rod, rodne studije, srednjoškolsko obrazovanje, udžbenik
UDK	
Čuva se: ČU	UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA UNS
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	U uvodu, prikazujem osnovno tumačenje termina <i>udžbenik</i> kao najvažnijeg didaktičkog sredstva, ali i značajnog prenosnika kulturnih modela društva. Zatim, sagledavam postojeću literaturu u kojoj je primenjena rodno senzitivna analiza teksta udžbenika u zemlji i regionu, i zaključujem da ne postoji takva

	<p>analiza za predmete <i>muzička kultura</i> i <i>istorija muzike</i>.</p> <p>Cilj ovog rada je da utvrdim stepen prihvatljivosti rodne osetljivosti postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike, i da predložim mere za promenu postojećeg stanja. Odabrane su feminističke metode analize (Reinharz i Lynn, 1992); metoda pažljivog čitanja (Lukić, 2011) i feministička metoda kritičke analize teksta (Savić, 2011). Analizirana su tri empirijska materijala: 1) Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja u RS; Standardi kvaliteta udžbenika u RS; 2) Planovi i programi, 3) Udžbenici muzičke kulture i istorije muzike. Ukupan korpus analiziranih udžbenika je 14, a broj stranica analiziranog materijala je 1.513. Analizirani korpus obuhvata aktuelne udžbenike muzičke kulture za više razrede osnovne škole, muzičke kulture za srednje škole, i istorije muzike za srednje muzičke škole u Srbiji šk.2011-2012.g. U analizi udžbenika ispitana su dva osnovna elementa svakog udžbenika: tekst i vizuelna sredstva.</p> <p>Rezultati analize teksta udžbenika su sledeći: u celokupnom analiziranom korpusu kao kompozitorka se prikazuje ukupno jedna žena, ostale prikazane ženske osobe prikazuju se u kontekstu života „velikih“ kompozitora i kao učesnice u izvođenju dela koje su pisali „veliki muzički umovi“. U udžbeničkim sadržajima potkrepljuje se ženina pasivna pozicija.</p> <p>Zaključila sam da se u ovim udžbenicima neprestano reproducuje ideološka perspektiva gde su muškarci dominantano prisutni u muzici (sfera javnog), a žene potisnute u sferu privatnog. Ovi udžbenici ne sadrže dovoljno teksta o svetskim i domaćim kompozitorkama, zato ovo istraživanje upućuje na potrebu daljih istraživanja, ali i na primenu priloženih rešenja u reviziji svih ovih udžbenika. Tekst sam napisala sa namerom da se otvori i pitanje normiranja rodno osetljivog jezika i ovog drugačijeg – rodno osetljivog – pristupa u postojećoj udžbeničkoj praksi.</p>
--	--

Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	24.09.2012.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	<p>predsednica: Dr Vera Vasić Filozofski fakultet Novi Sad</p> <p>član: Dr Svenka Savić ACIMSI Centar za rodne studije Novi Sad</p> <p>član: Mr Emilia Stanković Akademija umetnosti Novi Sad</p>

University of Novi Sad

ACIMSI

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Master
Author: AU	Slđana (Jelica) Marić
Mentor: MN	Svenka Savić, professor emerita
Title: TI	Gender Sensitive Text Analysis of Music Textbooks: Primary and Secondary School Education In Serbia (2011-2012)
Language of text: LT	Serbian

Language of abstract: LA	<u>eng.</u> / srp.
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2012
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Novi Sad, Vojvodina
Physical description: PD	number of chapters: 9 number of pages: 127 number of pictures: 163 (88 + 75 in attachments) number of charts: 1 number of references: 68 number of attachments: 11
Scientific field SF	Gender studies
Scientific discipline SD	Methodology of gender research
Subject, Key words SKW	gender studies, gender, music culture, music history, primary education, secondary education, textbook, women

	composers
UC	
Holding data: HD	University Library UNS
Note: N	<p>At the beginning of this study I display the therm <i>textbook</i> as didactic medium, but also as the most important transmitter of cultural roles in any society. In addition, I review the existing bibliography of gender sensitive textbook analysis in Serbia and region, and conclude that there is none of such analysis for music subjects (Musical Culture or Music History). The main aim of this paper is to examine whether the degree of gender sensitivity in existing textbooks is acceptable and to propose some measures in changing the current situation. Methods used in this study are the feminist methods of analysis (Reinharz i Lynn, 1992): method of careful reading (Lukić, 2011), and critical discourse analysis (Savić, 2011). In the process of analysis, the three basic empirical materials in education were examined: 1. The law on the fundamentals of the education system in Serbia; Textbooks quality standards, 2. Curriculums, 3. Textbooks for subjects Musical Culture and Music History. The overall analyzed material consists of 14 textbooks, or 1,513 pages. I analyzed both the written text and the illustrations, as these are two basic elements of any textbook. The results show that in the whole corpus of analysis only one woman is represented as a composer, while other women are shown in the context of lives of "The Great Composers" or as participants in the performances of the works written by the "The Great Musical Minds". In these textbooks the passive position of women is corroborated. In conclusion, these textbooks are constantly reproducing the ideological perspective in which men are those who dominate the public sphere in music, while women are suppressed in the private sphere. These textbooks do not contain sufficient number</p>

	of text about domestic and foreign women musicians and women composers, that is why I (with this study) indicate that further research and the application of results given in the revision of these textbooks are the necessary steps to follow. This study was written with an intention to open up the question of standardizing the gender sensitive Serbian language and this new - gender sensitive - textbook analysis approach in current practice.
Abstract: AB	
Accepted on Scientific Board on: AS	24 th September, 2012
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	<p>President: Professor Vera Vasić, PhD Faculty of Philosophy, Novi Sad</p> <p>Member: Professor emerita Svenka Savić, PhD ACIMSI - Centre for Gender Studies, Novi Sad</p> <p>Member: Professor Emilija Stanković, Mag. Academy of Arts, Novi Sad</p>

SADRŽAJ

Sažetak	12
Abstract	13
1.0. Uvod	14
1.1. Udžbenici muzike u Srbiji	16
1.2. Međunarodni i evropski okvir rodne senzitivizacije obrazovanja	21
1.3. Domaći normativni okvir rodne senzitivizacije obrazovanja	22
1.4. Žene u muzici	22
2.0. Cilj	25
3.0. Metodološko teorijski okvir	25
3.1. Problem istraživanja	25
3.2. Metod istraživanja	26
3.3. Podaci o korpusu	26
4.0. Analiza empirijskog materijala	28
4.1. Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja i Standardi kvaliteta udžbenika	28
4.2. Planovi i programi	30
4.3. Udžbenici	31
4.4. Analiza udžbenika za osnovnu školu	32
4.4.1. Udžbenik za peti razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)	32
4.4.2. Udžbenik za šesti razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)	32
4.4.3. Udžbenik za šesti razred (Olivera Đurić)	33
4.4.4. Udžbenik za sedmi razred (Sonja Marinković, Slavica Stefanović i Tijana Marinković)	34
4.4.5. Udžbenik za sedmi razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)	35
4.4.6. Udžbenik za sedmi razred (Aleksandra Paladin i Dragana Mihajlović-Bokan)	36
4.4.7. Udžbenik za osmi razred (Aleksandra Paladin i Dragana Mihajlović-Bokan)	45
4.4.8. Udžbenik za osmi razred (Sonja Marinković, Slavica Stefanović i Tijana Marinković)	54
4.4.9. Udžbenik za osmi razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)	64
4.5. Analiza udžbenika za srednju školu	67
4.5.0. Na koji način su žene predstavljene u tekstu postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole u Srbiji	67

4.5.1. Kvantitativna analiza ilustracija/fotografija	67
4.5.2. Analiza potписаног текста ilustracije i njegove sadržajne povezanosti sa tekstrom nastavne jedinice	68
4.5.3. Koje su to žene prisutne u tekstu postojećih udžbenika muzičke kulture (da li su to pretežno one koje izvode muziku ili one koje je stvaraju)	75
4.5.3.1. Analiza indeksa imena	75
4.6. Rezultati analize udžbenika muzičke kulture	81
4.6.1. Rezultati analize udžbenika muzičke kulture za više razrede osnovne škole	81
4.6.2. Rezultati analize udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole	82
4.7. Rezultati ankete	83
5.0. Koje bi kompozitorke trebalo uvrstiti u tekst postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole	88
6.0. Zaključak	91
7.0. Preporuke	92
8.0. Literatura	93
9.0. Prilozi	98
9.1. Spisak objavljenih antologija, enciklopedija i knjiga o ženama u istoriji muzike, na engleskom jeziku (1980 – 2010)	98
9.2. Spisak analiziranih udžbenika za osnovne i srednje škole	99
9.2.1. Spisak udžbenika muzičke kulture od V-VIII razreda osnovne škole u Srbiji šk. 2011/12.g	99
9.2.2. Spisak udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole u Srbiji šk. 2011/12.g	101
9.3. Svetske kompozitorke kroz epohe	103
9.4. Tekst preuzet iz knjige „Žene i muzika u Srbiji“	107
9.5. Kompozitorke 20 i 21.veka u Srbiji	110
9.6. Pevačice zabavne muzike 20. veka	114
9.7. Pevačice zabavne muzike u Srbiji, 20.vek	117
9.8. Pijanistkinje romantizma	119
9.9. Balet i balerine	120
9.10. Žene u muzici - slike	123
9.11. Anketa	125

Sažetak

U uvodu, prikazujem osnovno tumačenje termina *udžbenik* kao najvažnijeg didaktičkog sredstva, ali i značajnog prenosnika kulturnih modela društva. Zatim, sagledavam postojeću literaturu u kojoj je primenjena rodno senzitivna analiza teksta udžbenika u zemlji i regionu, i zaključujem da ne postoji takva analiza za predmete *muzička kultura i istorija muzike*.

Cilj ovog rada je da utvrdim stepen prihvatljivosti rodne osetljivosti postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike, i da predložim mere za promenu postojećeg stanja. Odabrane su feminističke metode analize (Reinharz i Lynn, 1992): metoda pažljivog čitanja (Lukić, 2011) i feministička metoda kritičke analize teksta (Savić, 2011). Analizirana su tri empirijska materijala: 1) Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja u RS; Standardi kvaliteta udžbenika u RS; 2) Planovi i programi, 3) Udžbenici muzičke kulture i istorije muzike. Ukupan korpus analiziranih udžbenika je 14, a broj stranica analiziranog materijala je 1.513. Analizirani korpus obuhvata aktuelne udžbenike muzičke kulture za više razrede osnovne škole, muzičke kulture za srednje škole, i istorije muzike za srednje muzičke škole u Srbiji šk.2011-2012.g. U analizi udžbenika ispitana su dva osnovna elementa svakog udžbenika: tekst i vizuelna sredstva.

Rezultati analize teksta udžbenika su sledeći: u celokupnom analiziranom korpusu kao kompozitorka se prikazuje ukupno jedna žena, ostale prikazane ženske osobe prikazuju se u kontekstu života „velikih“ kompozitora i kao učesnice u izvođenju dela koje su pisali „veliki muzički umovi“. U udžbeničkim sadržajima potkrepljuje se ženina pasivna pozicija.

Zaključila sam da se u ovim udžbenicima neprestano reproducuje ideološka perspektiva gde su muškarci dominantno prisutni u muzici (sfera javnog), a žene potisnute u sferu privatnog. Ovi udžbenici ne sadrže dovoljno teksta o svetskim i domaćim kompozitorima, zato ovo istraživanje upućuje na potrebu daljih istraživanja, ali i na primenu priloženih rešenja u reviziji svih ovih udžbenika. Tekst sam napisala sa namerom da se otvorí i pitanje normiranja rodno osetljivog jezika i ovog drugačijeg – rodno osetljivog – pristupa u postojećoj udžbeničkoj praksi.

Ključne reči: istorija muzike, kompozitorke, muzička kultura, osnovno obrazovanje, rod, rodne studije, srednjoškolsko obrazovanje, udžbenik

Abstract

Gender Sensitive Text Analysis of Music Textbooks: Primary and Secondary School Education In Serbia (2011-2012)

At the beginning of this study I display the therm *textbook* as didactic medium, but also as the most important transmitter of cultural roles in any society. In addition, I review the existing bibliography of gender sensitive textbook analysis in Serbia and region, and conclude that there is none of such analysis for music subjects (Musical Culture or Music History).

The main aim of this paper is to examine whether the degree of gender sensitivity in existing textbooks is acceptable and to propose some measures in changing the current situation. Methods used in this study are the feminist methods of analysis (Reinharz i Lynn, 1992): method of careful reading (Lukić, 2011), and critical discourse analysis (Savić, 2011). In the process of analysis, the three basic empirical materials in education were examined: 1. The law on the fundamentals of the education system in Serbia; Textbooks quality standards, 2. Curriculums, 3. Textbooks for subjects Musical Culture and Music History. The overall analyzed material consists of 14 textbooks, or 1,513 pages. I analyzed both the written text and the illustrations, as these are two basic elements of any textbook.

The results show that in the whole corpus of analysis only one woman is represented as a composer, while other women are shown in the context of lives of “The Great Composers” or as participants in the performances of the works written by the “The Great Musical Minds”. In these textbooks the passive position of women is corroborated.

In conclusion, these textbooks are constantly reproducing the ideological perspective in which men are those who dominate the public sphere in music, while women are suppressed in the private sphere. These textbooks do not contain sufficient number of text about domestic and foreign women musicians and women composers, that is why I (with this study) indicate that further research and the application of results given in the revision of these textbooks are the necessary steps to follow. This study was written with an intention to open up the question of standardizing the gender sensitive Serbian language and this new - gender sensitive - textbook analysis approach in current practice.

Key words: gender studies, gender, music culture, music history, primary education, secondary education, textbook, women composers

1.0. Uvod

Rodno osjetljiva analiza teksta udžbenika muzičke kulture: osnovne i srednje škole u Srbiji (2011-2012)

Pregledom postojeće literature u kojoj je primenjena rodno senzitivna analiza teksta udžbenika u zemlji i regionu, zaključila sam da ne postoji analiza teksta nastavnih planova i programa, kao ni analiza teksta udžbenika po pitanju rodne ravnopravnosti iz predmeta muzička kultura/istorija muzike za osnovno i srednje obrazovanje u Srbiji. Shodno tome ne postoje ni preporuke za reviziju svih nastavnih i nenastavnih materijala koji bi bili rodno osjetljivi u nastavnom procesu obrazovanja učenica i učenika. Za promenu postojećeg stanja potrebne su mnoge mere, a prva je da se konstatiše postojeće stanje užbenika koji su bili u upotrebi u prošloj školskoj godini i, po svemu sudeći, biće i u tekućoj.

Termin udžbenik se u pedagoškoj i didaktičko-metodičkoj literaturi uglavnom definiše kao obavezna školska knjiga i osnovno nastavno sredstvo. Vanškolska funkcija udžbenika počiva na tri stuba: udžbenici su ogledalo normi i vrednosti koje vrede u jednom društvu. Udžbenici, pak, mogu preuzeti funkciju političkog kormila tako što - sledeći aktuelnu politiku - biraju sadržaje, ispuštaju ih, ili ih iskrivljeno prikazuju. Takođe, udžbenici imaju i ekonomski značaj (Paseka, 2004:52).

Kao i u drugim naukama, tako i u nauci o muzici, rod se nedovoljno afirmaše kao važna komponenta uspeha i afirmacije u društvu. Imajući u vidu da je udžbenik često najvažnije didaktičko sredstvo koje se koristi u nastavi i da je tako i njegov uticaj kao prenosnika kulturnih modela veći, ispitujem koliko su udžbenici iz muzičke kulture/istorije muzike za osnovne i srednje škole u Srbiji rodno osjetljivi. Odabrala sam samo nekoliko kriterijuma na osnovu kojih to analiziram.

U razmatranju odnosa između shvatanja roda i obrazovanja oslanjam se na stavove Mišel Epl i Linde Kristijan-Smit (Apple; Christian-Smith, 1991:2), kao i Suzan Knudsen (Knudsen, 2010), koje su u svojim istraživanjima pokazale da su obrazovne institucije te koje učestvuju u proizvodnji, obnavljanju i održavanju patrijarhalnih odnosa.

U domaćoj literaturi objavljeno je nekoliko važnih publikacija o rodno osjetljivim udžbenicima različitih nastavnih oblasti: srpski jezik, građansko vaspitanje, poznavanje

prirode i društva, veronauke (Savić, 2010), na različitim nivoima obrazovanja - od osnovnog, srednjeg do visokog (metodološki pristupi su različiti). Za izradu ovog rada koristim feminističke metode iz knjige autorki Rajnharc i Lin (Reinharz i Lynn, 1992) i metodu kritičke analize teksta (Savić, et al, 2009).

U obrazovnom sistemu u Srbiji na srpskom jeziku i dalje je na snazi patrijarhalni obrazac, što pokazuju analize udžbenika za osnovne i srednje škole od 2004.g.(Savić, 2004): autori i autorke u udžbenicima se uglavnom jezički obraćaju muškom delu učeničke populacije i u udžbeničkim sadržajima potkrepljuje se pasivna pozicija učenica. Zaključak je da ovi patrijarhalni „standardi“ u udžbenicima utiču na formiranje rodnog identiteta učenika i učenica.

Postoje dokumenti koje su donele vladina tela u zemlji o potrebi promena rodne politike u različitim sferama života u Srbiji (u obrazovnim i administrativnim institucijama i sl.) kojima se preporučuje i način na koji se promene mogu dogoditi. Danas je značajan broj žena uključen u razvoj muzičke umetnosti u Srbiji. Sadašnje stanje o stvarnom angažovanju muzičkih umetnica u zemlji nije u saglasnosti sa onim što o njima u udžbenicima muzike piše, a što usvajaju kao znanje učenice i učenici (od kojih će se neke/i opredeliti za tu umetnost), koji se senzibilisu za značaj doprinosa žena razvoju muzičke umetnosti kod nas i u svetu.

Cilj rada je da utvrdim stepen prihvatljivosti rodne osetljivosti postojećih udžbenika muzičke kulture za osnovne i srednje škole u Srbiji i da predložim mere za promenu postojećeg stanja.

Ukupan korpus analiziranih udžbenika je 14, a broj stranica analiziranog materijala je 1.513, od toga: 9 udžbenika viših razreda za osnovnu školu i 5 udžbenika za srednje škole. Analizom dobijenih podataka i njihovim uvrštavanjem u šire teorijske (feminističke) okvire, želim da proverim početnu prepostavku o tome da li udžbenici muzičke kulture za osnovne i srednje škole u Srbiji zadovoljavaju kriterijum rodne osetljivosti.

Da bi ustanovila stepen intuicije za rodno osetljiv (srpski) jezik kada su u pitanju titule i zanimanja u domenu muzičke umetnosti (ukupno 25 različitih imenica), anketirala sam ukupno 40 osoba ciljne i kontrolne grupe kojima je maternji jezik srpski. Cilj ankete bio je da ustanovim u kojoj meri intuicija za upotrebu rodno osetljivog jezika može

doprineti uvođenju istog u udžbenike muzičke kulture koji će se ubuduće odobravati za upotrebu u nastavnom procesu u osnovnoj i srednjoj školi kod nas.

Važno je identifikovati elemente moguće mizoginije u odabranim udžbenicima i predložiti promene odgovorajućim institucijama koje se bave obrazovanjem učenica i učenika osnovnih i srednjih škola u zemlji. Analiza će pokazati koliko je važan rodno osetljiv jezik udžbenika u formiranju svesti učenika o doprinosu i žena i muškaraca razvoju muzičke umetnosti. Demokratizacija oblasti obrazovanja uopšte, kao i muzičkog obrazovanja posebno, izazov je očuvanja, ali i prikupljanja i ravnopravnog prikazivanja postojećeg blaga ženskog i muškog muzičkog stvaralaštva u Srbiji i svetu.

1.1. Udžbenici muzike u Srbiji

Sistem obrazovanja i vaspitanja u društvu je moćan instrument za reprodukciju rodnih odnosa, ali i ključni mehanizam društvenih promena u smislu prenošenja vrednosti rodne ravnopravnosti na mlađe generacije. Međutim, nisu svi oblici neravnopravnosti žena i muškaraca lako uočljivi. Jedan od najvažnijih preduslova za prevazilaženje teškoća jeste upravo sistem edukacije i obrazovnih sadržaja koji dokumentuju neravnopravnost i promovišu ideju rodne ravnopravnosti. Dakle, ostvarivanje rodne ravnopravnosti nije moguće bez integrisanja rodne perspektive u sve nastavne planove i programe, obrazovne sadržaje i nastavnu praksu.

Prema postojećim međunarodnim zakonima i zakonima Republike Srbije, obrazovne institucije su u obavezi da svojom delatnošću menjaju društveni kontekst i budu promoteri rodne ravnopravnosti, kao univerzalnog standarda građanskog društva i osnovnog principa demokratije i ljudskih prava. Međutim, u *Nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2009-2015*, kojom je predviđeno integrisanje rodno osetljive politike u celokupnu institucionalnu sferu, konstatovano je da nema posebne rodne osetljivosti, kako u pogledu sadržaja školskih programa tako i u pogledu jezika. Ukazuje se i da stereotipnim predstavama o rodnim ulogama dobrim delom doprinosi i tradicionalistički sadržaj školskih programa, školskih udžbenika i drugih instruktivnih materijala.

Termin *udžbenik* se u pedagoškoj i didaktičko-metodičkoj literaturi uglavnom definiše kao obavezna školska knjiga i osnovno nastavno sredstvo. Udžbenik treba da se

zasniva na naučno-stručnim, pedagoško-psihološkim, didaktičko-metodičkim, jezičkim, grafičko-tehničkim i drugim zahtevima utvrđenim koncepcijom udžbenika i da bude primeren psihofizičkom uzrastu učenika.

Vanškolska funkcija udžbenika počiva na tri stuba: udžbenici su ogledalo normi i vrednosti koje vrede u jednom društvu. Udžbenici, pak, mogu preuzeti funkciju političkog kormila tako što - sledeći aktuelnu politiku - biraju sadržaje, ispuštaju ih ili ih iskrivljeno prikazuju. Takođe, udžbenici imaju i ekonomski značaj (Gender perspektiva, Paseka Angelika 2004:52).

U našem društvu žene i muškarci nisu u ravnopravnom položaju, mada će mnogi reći kako to i nije tako, da smo u svemu ravnopravni, ali činjenice koje potkrepljuju ovu tvrdnju su neosporne. Generacije feministkinja pokazale su svojim istraživanjima da su obrazovne institucije te koje učestvuju u proizvodnji, obnavljanju i održavanju patrijarhalnih odnosa. U svojim analizama obrazovanja **Mišel Epl** (Michael W. Apple) i **Linda Kristijan-Smit** (Linda K. Christian-Smith) naglašavaju jaku vezu između udžbenika i postojećih odnosa u društvu (odnosa moći i uspostavljenih kulturnih obrazaca u društvu) koji se efikasno podržavaju i obnavljaju kroz obrazovne ustanove. Linda Kristijan-Smit smatra da su *udžbenici istovremeno rezultat političkih, ekonomskih i kulturnih aktivnosti, borbi i kompromisa. Njih su osmislili, oblikovali i potpisali konkretni ljudi vođeni konkretnim interesima. Objavljanje udžbenika odvija se unutar političkih i ekonomskih ograničenja nametnutih tržištem, raspoloživim sredstvima i odnosima moći* (Epl, Mišel; Kristijan-Smit, Linda, 1991:2). O ulozi udžbenika Mišel i Linda pišu: *Kao deo kurikuluma, oni udžbenici jesu deo sistema organizovanog znanja datog društva. Oni doprinose osmišljavanju onoga što društvo prepoznaće kao legitimno i istinito. Oni pomažu da se uspostave kanoni istinitosti i tako učestvuju u promišljanju referentne tačke na osnovu koje se određuje šta znanje, kultura, verovanja i moral zaista jesu* (Epl, Mišel; Kristijan-Smit, Linda, 1991:4).

U razmatranju odnosa između shvatanja roda i obrazovanja, Suzan Knudsen (Susanne V. Knudsen), u svom radu *Dancing with and without Gender: Reflections on Gender, Textbooks and Textbook Research* razlikuje tri pristupa pojmu roda na osnovu kojih razlikuje moguće tipove feminističke analize udžbenika, odnosno, one analize udžbenika kod kojih je u fokusu rod:

- 1. rod kao kategorija** (Analiza je usmerena na rodne uloge, odnosno na otkrivanje vidljivih uloga koje se dodeljuju devojčicama/ženama i dečacima/muškarcima. Taj tip istraživanja najčešće koristi *analizu sadržaja*, što obično obuhvata i kvantitativne i kvalitativne metode kojima se „meri“ prisustvo ženskih likova u udžbenicima).
- 2. rod kao konstrukt** (Shvatanje roda kao konstrukta podrazumeva da se „obrasci ženskosti i muškosti analiziraju kao konstrukti koje društvo formira kroz društvene institucije (porodicu, školu itd.) u datom istorijskom kontekstu“).
- 3. rod kao dekonstrukcija**

Suzan Knudsen, međutim, primećuje da su „i dalje retka istraživanja udžbenika koja koriste *teorije diskursa i metodologije moći*“. Razlog za to bi mogao biti i cilj kojem istraživači/ce u svojim analizama teže. (Kolarić, Ana; 2008:163) **Analiza sadržaja**, naročito kada koristi kvantitativni metod, daje privid naučne “objektivnosti“, dok **analiza diskursa**, s druge strane, polazi od pretpostavke da svako znanje jeste kontekstualizovano, a jedan od ciljeva joj je i opisivanje odnosa moći koji su uticali na formiranje određenog znanja.

Postoje najmanje tri aspekta koje jedno istraživanje udžbenika treba da uzme u obzir, a to su: a) proizvodnja, b) sadržaj i c) recepcija udžbenika.

Proizvodnja udžbenika - U proizvodnji udžbenika značajnu ulogu imaju upravo odnosi moći u Srbiji koji bitno utiču na oblikovanje obrazovnih programa. Nedovršena tranzicija ka demokratskom društvu i tržišnoj ekonomiji, česti ratni sukobi, znatno su uticali na državne institucije i dominantan sistem vrednosti u Srbiji. Izmene su najvidljivije u udžbenicima iz istorije i u čitankama za srpski jezik i književnost (promene granica država, izbacivanje „stranih“ autora, itd.). Reforma školskih programa obustavljena je 2003, a uloga Ministarstva prosvete ostala je i dalje presudna u kontroli tržišta udžbenika. Ministarstvo prosvete odlučuje koji će izdavači dobiti licencu za objavljivanje i pod kojim uslovima. Brojne promene – političke, ekonomske, kulturne – u srpskom društvu očito nisu zahvatile i reprezentacije žena i muškaraca u udžbenicima za osnovne i srednje škole. Školski kurikulum iz određenih predmeta ostaje nepromenjen do dana današnjeg. Tako za predmet muzička kultura za gimnazije i stručne škole, monopol

na tržištu vodi Zavod za izdavanje udžbenika koji već 19.godina, od 1993. godine, kada je odobren udžbenik *Muzička kultura* za gimnazije i stručne škole, vrši reprint ovog empirijskog materijala autorke Sonje Marinković uz neznatne izmene više tehničke prirode (dizajn, raspored fotografija, format udžbenika, itd.). Takođe, od aktuelnih udžbeničkih materijala za školsku 2012.godinu, u ponudi su još tri knjige iste autorke: *Muzička umetnost* za stručne škole (2011/4, udžbenik je odobren 1993), *Istorija Muzike* za II i III razred srednje muzičke škole (2003/3, udžbenik je odobren 1994), *Istorija muzike* za IV razred srednje muzičke škole (2003/3; udžbenik je odobren 1994), i jedan udžbenik Tomislava Bratića i Milivoja Dragutinovića - *Muzička kultura* za srednju školu(2005/2 dopunjeno izdanje; udžbenik je odobren 1992).

Sadržaj udžbenika - Analiza sadržaja udžbenika i njihova kontekstualizacija upućuju na prepostavljeno „legitimno“ i „istinito“ znanje, tj. na dominantan sistem vrednosti jednog društva.

Recepција udžbenika - Moguće odsustvo recepcije udžbenika u istraživanjima može delimično uticati na rezultate analize, pošto učenici-recipijenti na tekstove reaguju u skladu sa različitim dimenzijama sopstvenih identiteta: klasa, etnicitet, rod, religija.

Rodno senzitivnom analizom teksta udžbenika iz različitih naučnih oblasti bavilo se nekoliko autora/ki u Srbiji i regionu. Iz pregledane literature zaključujem da su sistemi obrazovanja u Srbiji i regionu analizirani kako od međunarodnih organizacija (Unicef, Savet Evrope) tako i od strane nevladinih organizacija unutar zemalja. Opšti zaključak jeste da, nastavni planovi i programi, na osnovu kojih su koncipirani udžbenici, nisu u dovoljnoj meri okrenuti učenicama/učenicima i stvaranju demokratskih vrednosti. Dakle, udžbenici kao glavni prenosioci sadržaja, prenose učenicima/cama tradicionalistička, a ne savremena i demokratska shvatanja o ženi i njenoj ulogzi u društvu. Iz navedene literature u tabeli br.1, može se primetiti da ne postoji analiza teksta nastavnih planova i programa, kao ni analiza teksta udžbenika po pitanju rodne ravnopravnosti iz predmeta *muzička kultura/istorija muzike* za osnovno i srednje obrazovanje u Srbiji.

Tabela 1 – Spisak sprovedenih rodno senzitivnih analiza teksta udžbenika u zemlji i regionu

Godina istraživanja/ Mesto	Autori/ke	Oblast istraživanja/ nivo školovanja	Naziv istraživanja
2004, Sarajevo	Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo: Kulturkontakt Austrija/ Angelika Paseka, Đurđa Knežević, Svenka Savić, Jana Baćević	Udžbenici kao instrumenti “tajnog nastavnog plana” škole; Jezik i rod: politički korektan govor s fokusom na seksizam u udžbenicima osnovne i srednje škole; Rodni stereotipi i politika obrazovanja: primer srpsko-pravoslavnih verskih udžbenika	GENDER perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji
2007, Novi Sad	Kožul Marija	Srpski jezik kao nematernji	<i>Udžbenik-nastavnik: Rodni stereotipi u udžbenicima srpskog kao nematernjeg jezika i uloga nastavnika u njihovom održavanju/prevazilaženju – Magistarski rad</i>
2007, Novi Sad	Grbić Milana	Čitanke za srpski kao nematernji jezik namenjen učenicima u odeljenjima za nacionalne zajednice u osnovnoj školi (od V-VIII razreda) u Vojvodini.	<i>Analiza diskursa rodnih stereotipa u udžbenicima za osnovnu školu – Magistarski rad</i>
2007, Banja Luka	Milinović Jelena, Puhalo Srđan	SRPSKI JEZIK od I-IX razrda u Bosni	<i>KOG SU RODA ČITANKE?</i>
2008, Novi Sad	Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova Vojvodine	Nastavni i školski programi: Narodna tradicija, Svet oko nas, Gradansko vaspitanje, Srpski jezik	<i>REZULTATI ISTRAŽIVANJA: "RODNA RAVNOPRAVNOST U NASTAVnim PLANOVIMA I PROGRAMIMA"</i>
2008	Kolarić Ana, u Časopisu za književnost i kulturu, i društvena pitanja; Reč no.76/22	Srpski jezik u čitankama OŠ	Smeh i suze srpskog obrazovanja: Rodni i etnički stereotipi u čitankama za srpski jezik i književnost u osnovnoj školi.
2009, Novi Sad	Milinković Milesa	Priroda i društvo - OŠ	Rodna senzitivnost kao kriterijum kvaliteta osnovno-školskih udžbenika
2009, Novi Sad	Čanak Mirjana, Mitro Veronika, Savić Svenka	Analiza pravoslavnih, katoličkih i islamskih udžbenika veronauke u osnovnoj školi u Srbiji	Kritička analiza udžbenika veronauke u Srbiji
2010, Novi Sad	Savić Svenka	Biologija za V i VI OŠ	Rodno osjetljiv jezik udžbenika: udžbenik biologije

2010; UNDP	Đorić Gorana, Obradović-Tosić Tatjana, Žunić Natalija	Građansko vaspitanje za I-VII OŠ, I-IV SŠ	OBRAZOVANJE ZA RODNU RAVNOPRAVNOST - Analiza nastavnog materijala za Građansko vaspitanje
2010; UNDP	Dragana Stjepanović-Zaharijevski, Danijela Gavrilović, Nevena Petrušić	Svet oko nas - Priroda i društvo I-IV OŠ; Biologija i Geografija za VIII; Sociologija, IV SŠ; Ustav i prava građana, IV SŠ	OBRAZOVANJE ZA RODNU RAVNOPRAVNOST - Analiza nastavnog materijala za osnovnu i srednju školu
2011, Novi Sad	Savić Svenka	Matematika za uzrasta 5- 7 godina	Prigovor na knjigu Milana Bataveljića, <i>I speci, pa reci mi! prvi koraci u matematici</i>

1.2. Međunarodni i evropski okvir rodne senzitivizacije obrazovanja

Međunarodni standard za ravnopravnost žena i muškaraca postavljen je još 1979.godine *Konvencijom o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW). Zatim je na *Trećoj Svetskoj konferenciji o ženama* održanoj u Najrobiju 1985.g. obrazovanje prepoznato kao jedan od ključnih faktora za prevladavanje stereotipa o ženama i unapređenje njihovog sveukupnog položaja. Deset godina kasnije u *Pekinškoj deklaraciji* i *Platformi za akciju*, usvojenim na *Četvrtoj konferenciji o ženama* (1995), ukazuje se da su još uvek obrazovni program i nastavni materijali u velikoj meri pod uticajem polne diskriminacije, čime se jačaju tradicionalne ženske i muške uloge. Jedan od važnih dokumenata Saveta Evrope u oblasti obrazovanja jeste *Preporuka o rodnoj jednakosti u obrazovanju*, koju je iste 1995.godine usvojila Parlamentarna skupština Saveta Evrope. Ključni koncept i strategija ovog dokumenta jeste *gender mainstreaming*. „Gender mainstreaming“/„rodno osvećena politika“ ili „politika jednakih mogućnosti“, prestavlja novu strategiju delovanja koja se zasniva na specifičnim metodologijama, tehnikama i oruđima i znači (re)organizaciju, poboljšanje, razvoj i procenu procesa kreiranja politika, kako bi se osiguralo da se perspektiva rodne ravnopravnosti učini sastavnim delom, na svim nivoima i u svim fazama, svih politika od strane onih koji su uključeni u njihovo kreiranje. Na sličnim idejama zasniva se i Preporuka CM/Rec(2007)13 o gender mainstreamingu u obrazovanju, koju je oktobra 2007. godine usvojio Komitet ministara država članica Saveta Evrope.

1.3. Domaći normativni okvir rodne senzitivizacije obrazovanja

Opšti ishodi obrazovanja i vaspitanja rezultat su celokupnog procesa obrazovanja i vaspitanja kojim se obezbeđuje da deca, učenici i odrasli steknu znanja, veštine i vrednosne stavove koji će doprineti njihovom razvoju i uspehu, razvoju i uspehu njihovih porodica, zajednice i društva u celini.

član 5 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

Odredbe *Ustava Republike Srbije* od 2006. godine pružaju opšti normativni okvir za integrisanje rodne perspektive u obrazovanje, koji ne samo što zabranjuje svaku diskriminaciju po bilo kom osnovu, uključujući i pol, već predviđa mogućnost uvođenja posebnih mera radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima (čl. 21).

Oblast osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Srbiji uređena je *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja od 2009. godine*, *Zakonom o osnovnoj školi* i *Zakonom o srednjoj školi*, dok su *Zakonom o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima* uređeni pripremanje, odobravanje, izdavanje i izbor udžbenika i udžbeničkih kompleta za osnovnu i srednju školu, kao i njihovo praćenje i vrednovanje tokom korišćenja u obrazovno-vaspitnom radu. Takođe, članom 31 *Zakona o ravnopravnosti polova Republike Srbije od 2009. godine* predviđeno je da je ravnopravnost polova sastavni deo obrazovanja, te da je vaspitanje o ravnopravnosti polova sastavni deo predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, kao i trajnog učenja.

1.4. Žene u muzici

Muzika je oduvek ispunjavala čovekov život, pratila njegovo rođenje, zabavljala ga u časovima dokolice ili mu pomagala u radu. Imala je naročito važnu ulogu u izuzetnim životnim trenucima – u radosti i u bolu. Ona je jedno od važnih, sasvim osobnih sredstava komunikacije *muškaraca i žena* – koristi se za uspostavljanje bliskih odnosa i istraživanje osećanja. U njoj se traži oslonac kada se teži spoznaji dubine sopstvenog bića. Kroz nju čovek izražava svoje stremljenje božanstvu. Nauka koja se bavi proučavanjem muzike naziva se muzikologija. Ona izučava život i dela muzičara i *muzičarki*, stilske osobnosti epoha i stvaralaštva pojedinaca i *pojedinki*, razvoj velikih

razdoblja i oblika. Ona istražuje i sistematizuje naša sveukupna znanja o muzici (*italic S.M.*) (Marinković 2008: 3).

Odsustvo žena u standardnim ili opštim knjigama o muzici nije posledica nepostojanja istih u muzičkoj prošlosti, već je posledica namere dosadašnjih autora čak i autorki da ih izostave. U većini objavljenih knjiga muzičke kulture izdvajaju se velike ličnosti kroz epohe klasične, uglavnom zapadnoevropske muzike. Istorija nije ništa drugo nego briga o onome što je prošlo. Za žene u muzici o ovoj prošlosti istorija nije vodila računa, zanemarila ju je u tradicionalnim knjigama o muzici iz kojih profesionalno zainteresovani čitaoci/čitateljke grade svoja saznanja o muzici i prenose kasnije te iste sadržaje u „novu“ udžbeničku literaturu.

Razlog izostavljanja žena se vidi i u tome da je muzikologija relativno mlada nauka koja se razvila tek u 20. veku. Muzikološka ispitivanja su manje obraćala pažnju na sociologiju muzike, bilo da je reč o društvenom i ekonomskom statusu muzičara/ki, priznavanju profesije ili dostupnosti školovanja. U fokusu muzikoloških istraživanja retko su bili dokumenti (rukopisi, štampa, traktati) u kojima je bilo govora o ženama u muzici i muzici koju su pisale žene. Naglasak se stavljao (stavlja) na razvoj muzičkih stilova kroz dela i žanrove određene epohe, gde većinom kompozitorke nisu bile te koje su dovele do promena u stilu muzike, jer su bile isključene iz društvenih pozicija tada profesionalnih muzičara koji su mogli da se uključe u razvoj i promene. Sposobnost kompozitorki je u 19. veku često bila dovođena u pitanje, pogotovo za komponovanje velikih formi poput opere ili orkestarske muzike. Na kraju, većina muzikologa i muzikološkinja prošla je kroz institucije muzičkog obrazovanja u kojima se nije govorilo o likovima žene u muzici (Jane Bowers, Judith Tick, 1987: 3).

Feministički pokret 1960-ih i 1970-ih bio je vodeća sila koja je doprinela rađanju velikog broja studija i teorija koje su se fokusirale na živote, pozicije, i doprinose žena u društvu kroz vekove. Kao i u drugim poljima, naučnice i učenice su se zainteresovale za dela one polovine populacije na planeti koja je bila ignorisana u ranijim studijama istorije muzike i njenog razvoja. Ženske studije u muzici su se razvijale sporije nego u drugim oblastima, možda baš zato što je muzikologija bila dominantno muška obrazovna disciplina sa tradicionalizovanom metodologijom istraživanja.

Od 1970-ih u upotrebi je termin *Nova muzikologija* koji označava širi okvir muzikologije sa fokusom na studije kulture, estetike i muzičke kritike. Javlja se kao reakcija na tradicionalnu pozitivističku muzikologiju ranog 20.veka. Nova muzikologija ne predstavlja sastavni deo polja muzikologije i često je pod uticajem feminizma, rodnih i postkolonijalnih studija. Zastupnici/e nove muzikologije na razne načine primenjuju antropologiju, sociologiju, studije kulture, rodne studije, feminism i istoriju u svojim istraživanjima o muzici. Studije nove muzikologije ne slede striktno određeni metodološki okvir i definicije, već široko određuju polje muzikologije.

Godine 2001. godine, nakon deset godina od prvog izdanja knjige *Žene u muzici* (*Women in Music*), drugo izdanje nastaje kao posledica većeg broja istraživanja i dostupnih izvora informacija. Mnoga pitanja su pokrenuta i u drugim naučnim oblastima poput psihologije, književnosti i drugih umetnosti koja su iznela razne polemike. Pitanja su bila sledeća: Zašto su ženski kvaliteti u muzici jedino čujni ako je kompozitor muškarac? Da li je muzika koju su pisale žene isključena iz studija zato što je osuđena da bude inferiornog kvaliteta u poređenju sa muzikom koju su pisali muškarci? Šta se uopšte ubraja u kvalitet? Da li se kriterijumi napredka razlikuju u odnosu na rod kompozitora? Da li je društvo oblikovalo određene kriterijume za dobro ili uspešno na načine koji isključuju žene? Na kraju krajeva, šta to znači biti žena u muzici? (Karin Pandle, 2001: viii) Danas, razvijanjem interneta i virtuelnih baza podataka, broj istraživanja i objavljenih knjiga se sve više povećava, a muzikološima i muzikološkinjama na raspolaganju stoji velik broj knjiga, antologija i enciklopedijskih izdanja u kojima je zabeležena istorija žena u muzici. (Prilog 1) Zato, autori/autorke udžbeničke literature ne treba da u 21.veku striktno slede tradicionalističku strukturu knjiga o muzici i muzičarima (retko muzičarkama), već da u skladu sa postojećom literaturom prikažu one postojeće muzičare/ke prethodnih epoha i sadašnjice.

2.0. Cilj

Cilj rada je da utvrdim stepen prihvatljivosti rodne osjetljivosti postojećih udžbenika muzičke kulture za osnovne i srednje škole u Srbiji i da predložim mere za promenu postojećeg stanja. Zadaci su:

- Istražiti u kom se rodu autori/ke udžbenika obraćaju učenicima/cama.
- Utvrditi u kom rodu se pominju zanimanja u tekstualnom delu udžbenika.
- Utvrditi zastupljenost ženskih likova u slikovnim sadržajima udžbenika.
- Istražiti na koji način su žene predstavljene u tekstu postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike
- Istražiti koje su to žene prisutne u tekstu postojećih udžbenika muzičke kulture (da li su to pretežno one koje izvode muziku ili one koje je stvaraju)
- Istražiti koje bi kompozitorke trebalo uvrstiti u tekst postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za osnovne i srednje škole

3.0. Metodološko teorijski okvir

3.1. Problem istraživanja

Postoje dokumenti koje su donele vladina tela u zemlji o potrebi promena rodne politike u različitim sferama života u Srbiji (u obrazovnim i administrativnim institucijama i sl.) kojima se preporučuje i način na koji se promene mogu dogoditi.

Danas je značajan broj žena uključen u razvoj muzičke umetnosti u Srbiji. Sadašnje stanje o stvarnom angažovanju muzičkih umetnica u zemlji nije u saglasnosti sa onim što o njima u udžbenicima muzike piše, a što usvajaju kao znanje učenice i učenici (od kojih će se neke opredeliti za tu umetnost), koji se senzibilisu za značaj doprinosa žena razvoju muzičke umetnosti kod nas i u svetu. Važno je identifikovati elemente moguće mizoginije u odabranim udžbenicima i predložiti promene odgovorajućim institucijama koje se bave obrazovanjem učenica i učenika osnovnih i srednjih škola u zemlji.

Analiza će pokazati koliko je važan rodno osjetljiv jezik udžbenika u formirajući svesti učenika o doprinosu i žena i muškaraca razvoju muzičke umetnosti.

Demokratizacija oblasti obrazovanja uopšte, kao i muzičkog obrazovanja posebno, izazov je očuvanja, ali i prikupljanja i ravnopravnog prikazivanja postojećeg blaga ženskog i muškog muzičkog stvaralaštva u Srbiji i svetu.

3.2. Metod istraživanja

Odabrane su feminističke metode analize (Reinharz i Lynn, 1992): metoda pažljivog čitanja (Lukić, 2011) i feministička metoda kritičke analize teksta (Savić, 2011).

3.3. Podaci o korpusu

Analizirana su tri empirijska materijala:

- 1) *Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja* (*Sl.glasnik RS*, br 72/2009) i *Standardi kvaliteta udžbenika*, na osnovu kojih se odobravaju udžbenici za korišćenje u osnovnim i srednjim školama u RS;
- 2) Planovi i programi za predmet *Muzička kultura* od V-VIII razreda (Prosvetni pregled),
- 3) Udžbenici *muzičke kulture* za više razrede osnovne škole, *muzičke kulture* za srednje škole, i *istorije muzike* za srednje muzičke škole u Srbiji šk.2011-2012.g. U analizi udžbenika ispitana su dva osnovna elementa svakog udžbenika: tekst i vizuelna sredstva. Ukupan korpus analiziranih udžbenika je 14, a broj stranica analiziranog materijala je 1.513, od toga:
  - 9 udžbenika osnovne škole viših razreda: od 5-8 razreda (jedan za V, dva za VI, tri za VII, i tri za VIII razred) što predstavlja ukupno 841 stranicu analiziranog teksta, i
  - 5 udžbenika za srednje škole (3 udžbenika muzičke kulture i 2 udžbenika istorije muzike) što predstavlja ukupno 672 stranice analiziranog teksta.

Analizom dobijenih podataka i njihovim uvrštavanjem u šire teorijske (feminističke) okvire, želim da proverim početnu pretpostavku o tome da li udžbenici muzičke kulture za osnovne i srednje škole u Srbiji zadovoljavaju kriterijum rodne osetljivosti.

Pored ova tri analizirana empirijska materijala u obrazovanju anketirala sam ukupno 20 odraslih osoba koje se bave muzikom profesionalno da ustanovim stepen intuicije za rodno osjetljiv (srpski) jezik kada su u pitanju titule i zanimanja u domenu muzičke umetnosti (ukupno 25 različitih imenica). Kao kontrolnu grupu odabrala sam da anketiram 20 odraslih ispitanica kojima je maternji jezik srpski, a koje nemaju prethodno muzičko obrazovanje, imaju visoko obrazovanje, i mladeg uzrasta (20-30 godina). Rezultati anonimne ankete sprovedene elektronskim putem, obrađujem kvantitativnom i kvalitativnom analizom, da ustanovim u kojoj meri intuicija za upotrebu rodno osjetljivog jezika može doprineti uvođenju istog u udžbenike za muzičku kulturu koji će se ubuduće odobravati za upotrebu u nastavnom procesu u osnovnoj i srednjoj školi kod nas.

4.0. Analiza empirijskog materijala

4.1. Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja i Standardi kvaliteta udžbenika

U *Zakonu o osnovama obrazovanja i vaspitanja* iz 2009.godine, u osnovnim odredbama predmeta zakona čl.1 stoji da su termini izraženi u ovom zakonu u gramatičkom muškom rodu i podrazumevaju prirodni muški i ženski rod lica na koje se odnose. Zatim, čl. 3.1. ovog zakona se određuje jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja po osnovu pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i sметnji u razvoju i invaliditeta, kao i po drugim osnovama. Dok su ciljevi obrazovanja i vaspitanja određeni čl.4, od kojih izdvajam:

- čl.4.2. sticanje kvalitetnih znanja i veština i formiranje vrednosnih stavova (u daljem tekstu: znanja, veštine i stavovi), jezičke, matematičke, naučne, **umetničke, kulturne**, tehničke, informatičke **pismenosti, neophodnih za život i rad u savremenom društvu.** (bold S.M.)
- čl.4.15. razvoj i poštovanje rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, **rodne,** polne i uzrasne **ravnopravnosti**, tolerancije i uvažavanje različitosti. (bold S.M.)

Standardi kvaliteta udžbenika odnose se na sadržaj, pedagoško-psihološke, didaktičko-metodičke, jezičke, etičko-vaspitne zahteve, grafičku, likovnu i tehničku opremljenost udžbenika. Standardi su usklađeni sa *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakonom o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima*, kao i sa drugim zakonima, usvojenim nacionalnim programima, deklaracijama, strategijama i konvencijama koje su od značaja za ovu oblast. Svrha standarda je da se obezbedi kvalitet udžbenika i time doprinese ostvarivanju principa, ciljeva i opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja.

Standardi (skraćeno)

- Udžbenik treba da bude zasnovan je na **savremenim dostignućima i aktuelnim podacima** (Oblast I: Sadržaj udžbenika),
- Udžbenik treba da sadrži zahteve za **kritičku recepciju sadržaja** i rešavanje problema (Oblast II: Pedagoško-psihološki zahtevi),
- Udžbenik treba da ima **jasnu i preglednu strukturu** i da je didaktički dobro oblikovan (Oblast III: Didaktičko-metodički zahtevi),
- **Jezik** udžbenika treba da bude **odgovarajući i funkcionalan** (Oblast IV: Jezički zahtevi)
- Udžbenik treba da doprinosi razvoju i očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta, podržava tolerantan odnos prema drugim etničkim i verskim zajednicama i u njemu **nema diskriminatornih sadržaja** i uvredljivih naziva (Oblast: Etički i vaspitni zahtevi)
- U udžbeniku se afirmišu principi demokratije i ljudskih prava, poštuje se rodna ravnopravnost i na prikidan način se koriste imenice **oba roda**. (Oblast: Etički i vaspitni zahtevi)
- Udžbenik doprinosi formiranju pozitivnog odnosa prema radu, znanju, društvenoj solidarnosti, izgrađivanju pozitivnih međuljudskih odnosa. (Oblast: Etički i vaspitni zahtevi)
- Grafičko-likovna opremljenost udžbenika treba da bude odgovarajuća i funkcionalna i da doprinese njegovom boljem razumevanju, ilustracije (slike, sheme, grafikoni, tabele) treba da su jasne, **jednoznačne, pregledne i jasno i dosledno obeležene u celom udžbeniku** (Oblast VI: Grafučko-likovni zahtevi).
(bold S.M.)

4.2. Planovi i programi

Planom i programom za svaki razred posebno određeni su ciljevi i zadaci opšteg obrazovanja i vaspitanja, od kojih izdvajam:

- razvoj intelektualnih kapaciteta i znanja dece i učenika nužnih za razumevanje prirode, društva, sebe i sveta u kome žive, u skladu sa njihovim razvojnim potrebama, mogućnostima i interesovanjima
- usvajanje, razumevanje i razvoj osnovnih socijalnih i moralnih vrednosti demokratski uređenog, humanog i tolerantnog društva
- poštovanje prava dece, ljudskih i građanskih prava i osnovnih sloboda i razvijanje sposobnosti za život u demokratski uredenom društvu

Planom i programom predmeta *Muzička kultura* od V- VIII razreda osnovne škole predviđeni su detaljno ciljevi i zadaci među kojima izdvajam:

- razvijanje kritičkog mišljenja
- upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda
- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole
- upoznavanje zanimanja muzičke struke
- upoznavanje muzičkih dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru/*kompozitorki* (italic S.M.)

Ovi ciljevi i zadaci se delimično mogu ostvariti radom prema odabranom udžbeniku, ali ne i u potpunosti, jer se učenici i učenice ne podstiču kroz udžbenike na razvoj kritičkog mišljenja. Takođe, učenicima se često na stereotipan način prikazuju određene profesije u muzici, ili često ne na dovoljno jasan, pregledan i ravnopravan način. Zatim, učenici/učenice se upoznaju uglavnom samo sa delima kompozitora, ali ne i delima kompozitorki, kako prošlih epoha i tako i sadašnjice.

4.3. Udžbenici

Ovaj rad sadrži analizu postojećeg udžbeničkog materijala iz predmeta *Muzička kultura* za više razrede osnovne škole, *Muzička kultura* za srednje škole, i *Istorija muzike* za srednje muzičke škole u Srbiji šk.2011-2012.g. Ukupan korpus analiziranih udžbenika je 14, a broj stranica analiziranog materijala je 1.513, od toga:

- 9 udžbenika osnovne škole viših razreda: od 5-8 razreda (jedan za V, dva za VI, tri za VII, i tri za VIII razred) što predstavlja ukupno 841 stranicu analiziranog teksta, i
- 5 udžbenika za srednje škole (3 udžbenika muzičke kulture i 2 udžbenika istorije muzike) što predstavlja ukupno 672 stranice analiziranog teksta.

U analizi udžbenika ispitana su dva osnovna elementa svakog udžbenika: tekst i vizuelna sredstva. Upotrebom metode pažljivog čitanja i kritičke analize teksta u istraživanju izdvojila sam sledeće kategorije analize koje su većinom prisutne u svim udžbenicima:

1. uvodni tekst (Uvod, Predgovor), rodno osjetljiv jezik teksta
2. tekst nastavne jedinice
3. odeljci (Primer za slušanje, Zanimljivo, Istorija, itd) u okviru teksta nastavne jedinice
4. fotografije u okviru nastavne jedinice (prikladnost i povezanost sa sadržajem teksta)
5. potpisivanje fotografija (prikladnost i povezanost sa sadržajem teksta)
6. deo koji se odnosi na vežbanja, uvežbavanje ili ponavljanje gradiva
7. imenovanje autora/autorki iznad notnog primera

4.4. Analiza udžbenika za osnovnu školu

4.4.1. *Udžbenik za peti razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)*

Analizom udžbenika za peti razred primetila sam da skraćivanjem imena autora i autorki teksta, muzike ili aranžmana u notnim primerima nije moguće utvrditi rod autora/ki (izuzetak su svetski poznata imena poput J.S. Bah ili L.V.Betoven, itd). Zatim, nije bilo moguće utvrditi u kojoj meri su prisutne melodije/pesme/aranžmani kompozitora/ki. U ilustracijama udžbenika su podjednako prisutni muški i ženski likovi, ali se tekstualnim objašnjenjima predstavljenih kompozicija žene se ne spominju, nisu prisutna ženska imena, a nije prikazan nijedan lik žene bilo kompozitorke/pijanistkinje/violinistkinje itd. U obraćanju deci prisutan je rodnosenzitivni odnos, kao na primer (63.str.): *Da li si već nešto slušao/la ranije iz ove kompozicije?*

4.4.2. *Udžbenik za šesti razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)*

U ovom udžbeniku prikazano je ukupno 10 muškaraca kompozitora, gde je pored teksta data i fotografija svakog od njih. U tekstualnim objašnjenjima predstavljenih kompozicija žene se ne spominju, nisu prisutna ženska imena, a nije prikazan nijedan lik žene bilo kompozitorke/pijanistkinje/violinistkinje, itd. Analizom udžbenika za šesti razred utvrđeno je prisustvo stereotipa na fotografijama/ ilustracijama, kao na primer:

1. Na 48.strani, nastavna jedinica je „*Violinski koncert* Feliksa Mendelsona“ i upoznavanje sa instrumentom violina gde je prikazan muški lik (violinista) kako drži violinu, tako da se vidi samo deo violine i gudala, odnosno u centru pažnje je muška osoba.

(Preporuka: prikazati samo instrument, ili prikazati na jednoj slici violinistu a na drugoj violinistkinju na koncertnom podijumu sa orkestrom u pozadini, pošto je reč o koncertu za violinu i orkestar)

2. Na 57.strani, učenici/e se upoznaju sa instrumentom truba, te je data slika vrlo lošeg kvaliteta na kojoj u trubu svira muška osoba.

(Preporuka: prikazati samo instrument ili prikazati i žensku i mušku osobu kako sviraju taj instrument, npr. Alison Balsom, svetski poznatu trubačicu kako izvodi *Koncert za trubu u Es-duru*, Jozefa Hajdnu)

U obraćanju deci prisutan je rodnosenzitivni odnos, na primer (12.str.): *Slušaj pažljivo i pokušaj da prepoznaš pesme koje si pevao/la ranije i u kom redosledu se javljaju*, ali imena autora/ki teksta/muzike/aranžmana u notnim primerima su skraćena, i tako nije moguće utvrditi rod autora/ki, npr. tekst: *D.Erić*, muzika: *S.Gajić*. Nije moguće utvrditi u kojoj meri su prisutne melodije/pesme/aranžmani kompozitora/ki (izuzetak u „prepoznavanju“ su su svetski poznata imena poput J.S. Bah ili L.V.Betoven, itd).

Primer 1 - Na 82. i 83.strani nastavna jedinica je *Deca stvaraoci* gde su date dve pesme koje su napisali učenici/ce OŠ Svetozar Marković, stim da je njihov rodni identitet skriven zato što je dato samo prvo slovo imena i prezime, npr. tekst: B. Rogač, muzika:M. Stefanović i N. Živković.

4.4.3. *Udžbenik za šesti razred (Olivera Đurić)*

U ovom udžbeniku imena su većinom data u celosti, sa izuzetkom gde se skraćuju „poznata“ imena poput *D.B.Pergolezi* (68.str) ili *D.Golemović* (70.str). Ilustracije u udžbeniku često nisu u čvrstoj veži sa sadržajem teksta i često nisu ni potpisane. Tako, na primer:

1. Na 44.strani nastavna jedinica je Feliks Mendelson i kamerna muzika te je data fotografija klavirskog kvarteta gde većinu (3:1) čine muškarci (muške osobe sviraju klavir, violu, violončelo, a ženska osoba svira violinu). Međutim, ispod fotografije nije ukazano na to koji je to pre svega kamerni ansambal – klavirski kvartet, a nije naznačeno ni ime ansambla.
2. Na 66.strani, nastavna jedinica Franc Šubert propraćena je ilustracijom devojke kako svira klavir a ostali je pomno slušaju, međutim nije dat nikakav opis niti istorijsko-društveni kontekst ovog događaja.

4.4.4. Udžbenik za sedmi razred (Sonja Marinković, Slavica Stefanović i Tijana Marinković)

U tekstualnim objašnjenjima predstavljenih kompozicija žene se ne spominju, nisu prisutna ženska imena, a nije prikazan nijedan lik žene bilo kompozitorke/pijanistkinje/violinistkinje itd. Zatim, skraćivanje imena autora i autorki teksta, muzike ili aranžmana u notnim primerima, prisutno je i u ovom udžbeniku, na primer (str.23) - *Zabeležio N.Baracki*, ali su u notnom prilogu na kraju knjige imena data u potpunosti. Ilustracije/fotografije i u ovom udžbeniku nisu dosledno potpisane i povezane sa sadržajem teksta:

1. Strana 59, na fotografiji *Prizor kamernog muziciranja* (1797) na čembalu svira ženska osoba, još jedna ženska osoba стоји pored čembala (moguće je da peva) i jedna muška osoba svira violončelo. Međutim, u tekstu nije dato objašnjenje društvenog konteksta niti se spominje uloga žena u muzici.
2. Na istoj strani (59) data je još jedna fotografija *Tipičan prizor kamernog muziciranja građanske klase* gde imamo dva ženska lika (jedna svira čembalo, a druga druga drži note) i tri muška lika (jedan drži frulu, drugi svira violončelo, a treći gleda u devojku sa notama). Takođe, u tekstu o muzici nema pomena o ulozi i značaju žena u muzici.
3. Na 61. strani, data je fotografija *Mali Wolfgang sa ocem Leopoldom i sestrom Nanerl*, ali u tekstu je istaknuta samo genijalnost i talenat „mladog“ Wolfganga, a ne i Nanerl.

Na osnovu ova tri primera može se konstatovati da autorke ili nisu odabrale odgovarajuću fotografiju kada bi odgovarala tekstu, ili su zanemarile činjenicu da „ako je nešto tipično za to vreme“ o tome sigurno postoji objašnjenje datog društvenog konteksta fotografije, tj. pisani podaci na osnovu kojih je takav zaključak izведен.

Posmatrajući fotografije iz primera 1 i 2 mi možemo sami zaključiti da su žene podjednako dobro svirale razne instrumente i učestvovale u kamernom muziciranju, ali ne znamo kako su se one školovale, koje instrumente su uglavnom učile, da li je to bio samo jedan ili više istruženata, itd. Dakle, mi možemo zaključiti da su devojke i mladići građanske klase svi imali i muzičko obrazovanje, ali možda i nisu. Svakako, o tome učenici ne treba da nagađaju već, da u udžbeniku pročitaju makar u jednoj rečenici.

4.4.5. Udžbenik za sedmi razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)

U tekstualnim objašnjenjima predstavljenih kompozicija u periodu od nastanka muzike do klasicizma, žene se ne spominju, nisu prisutna ženska imena, a nije prikazan nijedan lik žene bilo kompozitorke/ pijanistkinje/ violinistkinje itd. Kako u prethodnim, tako i u ovom udžbeniku ilustracije/fotografije nisu dosledno, jasno i pregledno potpisane, ali i tipizirane kao u sledećim primerima:

1. Na str.17, data je fotografija ispod koje piše: *Dečaci – levi svira harfu, desni prenosne orgulje* što neodgovara osobama koje su predstavljene, odnosno po crtama lica, dugačkoj plavoj kosi na lokne i garderobi, svakako više deluju kao devojčice, ali i da jesu dečaci treba razjasniti na osnovu kojih kreiterijuma su autorke došle do tog zaključka.
2. Na str.39 i 40, uz tekst data je fotografija *Kamerno muziciranje* na kojoj su isključivo muškarci. Postavlja se pitanje da li su isključivo muškarci muzicirali na instrumentima, a samim tim i negovali oblik kamernog muziciranja? Preporuka je da se ne ističe samo muziciranje osoba muškog pola, kao jedini oblik muziciranja tog perioda, a u skladu sa tim mogu se prikazati i neke od sledećih fotografija lako dostupnih na internetu uz pravilno potpisani tekst:

 Kamerni ansambal - lautistkinje	 Kamerni duo: lautista i pevačica
 Kamerni ansambal: lautistkinja, lautista, violončelista, pevač, violinista i pevačica.	 Kamerni ansambal: violončelista, čembalista i lautistkinja

4.4.6. Udžbenik za sedmi razred (Aleksandra Paladin i Dragana Mihajlović-Bokan)

Već u kratkom vodiču kroz udžbenik autorke nam skreću pažnju da u udžbeniku nije prisutan rodno osetljiv jezik, tekstrom: *Istovremeno, upoznaćete kompozitore, muzičke epohe i stilove...* u potpisu *Autori*. Preporuka je da se dosledno koristi rodno osetljiv jezik, na sledeći način: *Istovremeno, upoznaćete kompozitore/ke , muzičke epohe i stilove... u potpisu Autorke*.

U ovom udžbeniku posebno i detaljno sam analizirala prvi deo - *Pevanjem i sviranjem upoznajemo muziku* i drugi deo- *Muzički instrumenti i nova dela*, kako bi precizno pokazala koje promene su neophodne iz perspektive rodne osetljivosti za određenu oblast muzičke kulture i pismenosti. Skraćivanje imena autora i autorki teksta, muzike ili aranžmana u notnim primerima nije bilo moguće utvrditi rod autora/ki, npr. pesma *Uvelo lišće*, Dž. Kozma - za Đozefa Kozmu(str.46), *Iznad duge*, tekst- E.Harburg, za Edgara Džipsel Harburga (str.49).

Prvi deo – Pevanjem i sviranjem upoznajemo muziku

Deo udžbenika pod nazivom *Pevanjem i sviranjem upoznajemo muziku* čine ukupno 25 notnih primera od kojih su samo 2 pesme ženskih autora – kompozitorki (Darije Srećković, učenice sedmog razreda OŠ, i Dragane Mihajlović Bokan, autorke udžbenika), zatim 14 narodnih, a ostalo su pesme muških autora (kompozitora) - 2 himne, 1 duhovna, i 6 melodija. Posle notnog primera himne *Bože pravde* date su dve fotografije. Na prvoj Novak Đoković drži zastavu a pritom nema majcu na sebi, a na drugoj zastavu drže Ana Ivanović i Jelena Janković. Pored slika je tekst:

Ponosni na svoju otadžbinu. Proslavljeni teniseri: Novak Đoković, Ana Ivanović, Jelena Janković.

Preporučujem da se naglasi u kojim prilikama se izvodi državna himna, tačnije da se himna izvodi na svečanostima gde su prisutni predsednik države, ministri i druge važne ličnosti. Zatim, himna se izvodi svaki put kada se predstavlja jedna zemlja u nekom sportskom događaju/utakmici, muzičkom takmičenju, itd. Posle objašnjenja takve vrste, mogu da slede već prikladne fotografije tenisera/teniserki, ali uz sledeću jezičku korekciju:

Ponosni/e na svoju otadžbinu. Proslavljenе teniserke Ana Ivanović i Jelena Janković, i teniser Novak Đoković.

Kao ilustracija uz primer za slušanje - *Ajde Kato*, u izvođenju hora Kolibri (str.13), data je fotografija hora, a pored nje sledeći pasus:

Dečiji hor Kolibri uz čije su pesme stasavale brojne generacije, osnovan je 1936.godine. Osnivač ovog najmlađeg ansambla u okviru Muzičke produkcije RTS-a bila je Milica Manojlović. ...

Preporučujem da se obrati pažnja na rodno osetljiv jezik i da se rečenica u datom pasusu koriguje na jedan od sledećih načina:

- *Osnivačica ovog najmlađeg ansambla u okviru Muzičke produkcije RTS-a bila je Milica Manojlović. ...*
- *Najmlađi ansambl u okviru Muzičke produkcije RTS-a osnovala je Milica Manojlović. ...*

Posle upoznavanja sa pesmom *Oda radosti* Ludviga van Betovena u odeljku *Zanimljivo* (str.41) dat je sledeći tekst:

Usled stalnog komponovanja Betoven nije imao vremena da se posveti prepisivanju nota. Taj posao je za njega radio njegov prijatelj Šlemer. Na žalost, kad je on preminuo, Betoven je morao da radi sa raznim prepisivačima. Međutim, on nije uvek bio zadovoljan načinom na koji su prepisivači radili svoj posao, te je često vršio emotivne ispravke, cepao papir u nastojanju da se reši grešaka koje su prepisivači napravili. Na jednom mestu sebi je čak i napisao: „Ti, prokleta budalo!“

Ovakav tekst bi verovatno bio zanimljiv u nekom časopisu, na internet stranici zabavnog sadržaja, ali svakako nije prikladan za udžbenik, pogotovo u nastavnoj jedinici *Oda radosti* gde se govori o ljubavi i slozi između svih ljudi na ovom svetu. Preporučujem da se na ovom mestu prikaže originalni tekst Fridriha Šilera, i/ili slika orkestra sa horom i solistkinjama i solistima koji izvode ovu numeru.

Tekst pesme	Verzija teksta nezvanične Evropske himne
Radost divni dar Božanstva dete polja nebeskih, Tvojim žarom opijeni, stupamo do praga tvog. Kad nas tvoja moć izmiri nestati mora razrok sav. Svaki čovek brat je drugom tvoj kad divni sledi glas. Svaki čovek koji sreću vernog prijateljstva zna, svaki koji zna za ljubav nek nam svoj priloži glas. Svak' ko može jedno biće na toj zemlji svojim zvatи. Kom to nije dano, bednik, taj za radost neće znat'.	Radost iskra sve lepote, Kćeri iz Elizija! Opojna ti moć krasote, Uzvišena misija. Tvoje snove vežu niti, Što rastavi moda zla. Svi će ljudi braća biti, Krilo tvoje spajat' zna.

Prva tri stava IX simfonije su instrumentalni, dok u finalnom četvrtom stavu, većih dimenzija, Beethoven uvodi kvartet vokalnih solista(sopran,mecosopran, tenor, bas-bariton) i veliki mešoviti hor (čine ga ženski i muški glasovi), čime je simfonijiski oblik revolucionisao za ceo XIX vek.

Drugi deo - Muzički instrumenti i nova dela

Izgled udžbenika za 7.razred autorke Aleksandre Paladin i Dragane Mihajlović-Bokan, izdavač Novi Logos					PREPORUKA Šta bi moglo pisati (da bude rodno senzitivno)		
Strana	Instrument	Pol M/Ž	Tekst ispod fotografije	Tekst lekcije pored fotografije	Uputstvo	Tekst ispod fotografije	Tekst lekcije pored fotografije
65 violina	NŽ	Violina je po svom zvuku jedan od najlepših instrumenata.	o instrumentu	Održenje <i>najlepši</i> je subjektivne prirode i time utiče na stvaranje stereotipnih mišljenja. Ukoliko je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv – violinista/violinistkinja i ime i prezime osobe.	Violinistkinja + ime i prezime Neke od violinistkinja: - Madalena Sirmen (1745 - 1818) italijanska kompozitorka i violinistkinja; - Redina Strinasaki , italijanska violinistkinja za koju je Wolfgang amadeus Mozart napisao Sonatu u B-duru za violinu i klavir, „Strinasacchi“ (K. 454);	o instrumentu + o čuvenim violinistima i violinistkinjama	

						- Marija Soldat-Reger (1863- 1955), virtuozna violinistkinja, redovna članica orkestra,kao i članica ženskog kvarteta Soldat-Reger, itd.
67, Zanimljivo	violina	Najdžel Kenedi	o Najdželu Kenediju: „vodeći violinista današnjice“	Trebalo bi dodati i vodeću violinistkinju današnjice!	Akiko Suvanai 	Akiko Suvanai (Suwanai, 1972) je japanska violinistkinja jedna od najmladih prvakinja ikada na Međunarodnom takmičenju Čajkovski (1990). Uživa svetsku slavu nastupajući na koncertima u Evropi, Severnoj Americi i Aziji.
68	viola	Viola ima topao zvuk.	o instrumentu	Održanje topao je subjektivne prirode i time utiče na stvaranje stereotipnih mišljenja gde se toplina povezuje samo sa ženstvenim. Ukoliko je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv violista/ violistkinja i ime i prezime osobe.	Violistkinja + ime i prezime	o instrumentu + o čuvenim violistima i violistkinjama
					Neke od violistkinja: Natalie Bauer-Lechner (1858 – 1921), austrijska violistkinja Rebeka Klark (1886 –1979), engleska kompozitorka i violistkinja Lilijan Fuš (1901- 1995), američka violistkinja	
69	violončelo	Violončelo je instrument velikih tehničkih mogućnosti.	o instrumentu	Ukoliko je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv violončelista/ violončelistkinja i ime i prezime osobe	Violončelistkinja + ime i prezime	o instrumentu + o čuvenim violončelistima i violončelistkinjama
69, Zanimljivo	violončelo	Poznati virtouzi na ovom instrumentu (violončelo) su Pablo Kazals, Andre Navara, Mstislav Rostropovič.	/	Trebalo bi dodati i virtuozkinje!	Poznati virtouzi na ovom instrumentu (violončelo) su Pablo Kazals, Andre Navara, Mstislav Rostropovič (1927-07). Jedna od svetski najpoznatijih violončelistkinja je Žaklina Dupre (Jacqueline du Pré , 1945-1987), britanska violončelistkinja koja je publiku osvojila izvanrednim izvođenjem Elgarovog Koncerta za violončelo i orkestar u e-molu. Njeno izvođenje slušao je i Mstislav Rostropovič koji je bio oduševljen, i smatrao to izvođenje najboljim u istoriji izvođaštva.	

70	kontrabas	M	Kontrabas je bas gudačkih instrumenata i celog orkestra.	Umetnici na kontrabasu često izvode i transkripcije veoma vrednih dela napisanih za druge instrumente	Ne treba zanemariti umetnice na kontrabasu! Treba staviti fotografije i tekst o umetnicama.	Esperanza Spalding (1984), američka kontrabasistkinja i pevačica - nastup na dodeli Nobelove nagrade za mir 2009	Umetnici i umetnice na kontrabasu često izvode i transkripcije veoma vrednih dela napisanih za druge instrumente.
71	kontrabas	4M	Basiona Amorosa-ansambl kontrabasa.	/	Napisati bešto više o ansamblu <i>Basiona Amorosa</i> , koju vrstu muzike izvode i naglasiti da je to kvartet kontrabasa (ansambl od 4 kontrabasa). Kontrabasisti u ovom ansamblu su: (navesti imena i prezimena svirača)		
72	harfa	Ž	Harfa- nežni instrument.	...Pedale izvodač pokreće nogama.	Odrđenje <i>nežni</i> je subjektivne prirode i time utiče na stvaranje stereotipnih mišljenja gde se nežnost povezuje samo sa ženstvenim. Ukoliko je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv farfista/farfistkinja i ime i prezime osobe.	Harfistkinja + ime i prezime	...Pedale izvodač/izvodačica pokreće nogama.
73	gitara	M	Gitara – melodična i tehnički zahtevna .	o instrumentu	Odrđenje <i>tehnički zahtevna</i> je subjektivne prirode i time utiče na stvaranje stereotipnih mišljenja gde se nešto veoma zahtevno povezuje samo sa maskulinim, i nije tipično za žene. Ukoliko je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv gitarista/gitaristkinja i ime i prezime osobe.	Gitarista + ime i prezime	o instrumentu

			/	Poznati virtuozi na gitari pojavili su se u 17. veku, a u prvoj polovini 19. veka kompozitori Hektor Berlioz, Franc Šubert i Nikolo Paganini i sami su svirali ovaj instrument.	Pogrešno je tvrditi, a pogotovo naglašavati poluistinite činjenice koje nisu od vitalnog značaja za upoznavanje sa instrumentom gitara. Data rečenica može se preformulisati na ponuđen način, a može se dodati i fotografija gitariskinje iz prethodnih epoha ili današnjice, po izboru.		Gitaristkinja (1672), Johannes Vermeer, slikar Gitara postaje veoma popularna u 17. veku među ženama i muškarcima . Već tada se javljaju i prvi virtuozi na ovom instrumentu. U prvoj polovini 19. veka čak i kompozitori poput Hektora Berlioza, Franca Šuberta i Nikolo Paganinija imaju gitare.	
	73, Zanimljivo	gitara	/	Tambura	M	Prikazati samo instrument ili ako je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv tamburaš/tamburašica i ime i prezime osobe.	 Tambura	
	74	tambura	M	Tamburica	M	Prikazati samo instrument ili ako je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv primaš/primašić, ime i prezime osobe.	 Nastavnica i učenik sviraju prim	
77	flauta	Ž	Flauta se često koristi kao solistički instrument.	o instrumentu	Prikazati samo instrument ili ako je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv flautista/flautistkinja,ime i prezime osobe.	 Radmila Rakin Martinović, flautistkinja	 Janoš Balint, flautista	 flautista i flautistkinja

	80	oboa	M	Oboa ima nežan i melodičan zvuk.	o instrumentu	Prikazati samo instrument ili ako je prikazana osoba kako svira instrument, treba naglasiti njen stručni naziv oboista/oboistkinja , ime i prezime osobe.		Oboista i oboistkinja (Henry Ward, Camille White)
	81	engleski rog	M	Engleski rog je <u>rođak</u> oboe. 	..Većina oboista može da svira i engleski rog jer je prstored na oba instrumenta potpuno isti.	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina, radi uklanjanja stereotipa da engleski rog sviraju samo muškarci.		..Većina oboista i oboistkinja može da svira i engleski rog jer je prstored na oba instrumenta potpuno isti.
	82	klarinet	M	Klarinet je čuven po svojoj zvučnosti	o instrumentu	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina, radi uklanjanja stereotipa da klarinet sviraju samo muškarci.	Klarinetista/klarinetskinja + ime i prezime	o instrumentu + o sviraču/ici
	83	saksofon	M	Tenor saksofon se često koristi u džez muzici	...Danas ga sve više kompozitora koristi i u klasičnoj muzici.	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina, radi uklanjanja stereotipa da saksofon sviraju samo muškarci.	Saksofon se najčešće koristi u džez muzici. + Fotografija saksofonistkinje i saksofoniste	1. Danas ga sve više kompozitora/ki koristi i u klasičnoj muzici. 2. Saksofon se sve više koristi i u klasičnoj muzici.
	84	fagot	M	Fagot je bas drvenih duvačkih instrumenata	o instrumentu	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina, radi uklanjanja stereotipa da fagot sviraju samo muškarci.	 Fagotistkinja	 Fagot

87	truba	M	Trubu <u>čujemo</u> i u klasičnoj i u džez muzici	...Truba ima prodoran zvuk i kompozitori je često koriste kako bi...	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina.	 Devojčica svira trubu Dečak svira trubu	...Truba ima prodoran zvuk i kompozitori/ke je često koriste kako bi...
87, Zanimljivo	truba	/	/	Istraživanja su pokazala da za duvanje vazduha u trubu svirač ulaze izuzetno <u>veliki fizički napor</u> . <u>On je toliki da se može izjednačiti sa nošenjem veoma teškog tereta</u> . To znači da ako želite da <u>svirate trubu morate da budete jaki</u> , da imate zdrava pluća i zdrave zube. Jer, usnik se naslanja na usne, a usne na zube.	Ukloniti ovaj stereotip i pokazati u odeljku Zanimljivo da postoje žene koje sviraju trubu (trubačice!)	 Alison Balsom, trubačica	<p>Alison Balsom je britanska virtuozkinja na trubi koja je 2011. godine osvojila prestižnu nagradu <i>Žena umetnica godine</i> (Female Artist of the Year) koju dodeljuje <i>Classic BRIT Awards</i>.</p> <p>Alison je svetu pokazala da sviranje trube nije samo muška profesija, već su u njoj veoma uspešne i žene.</p>
88	horna	M	Horna je savremeni rođak lovačkog roga	...Kao instrument se dugo usavršaval. U 17. veku postala je član orkestra...	Kako je horna imenica ženskog roda rečenice treba ispraviti.	Horna je savremena rodaka lovačkog roga.	...Kao instrument se dugo usavršaval. U 17. veku postala je članica orkestra...
89	trombon	M	Trombon <u>susrećemo</u> i u džez muzici.	o instrumentu	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina.	 Trombonistkinja	Trombon je instrument koji se često koristi i u džez muzici.

91	Timpani	M	Timpani se koriste uvek u grupi	o instrumentu	Promeniti fotografiju, radi uklanjanja stereotipa da timpane sviraju samo muškarci.	 Timpani	
93	čelesta	/	Čelesta	...Svirač putem dirki aktivira čekiće...	Promeniti opis na jedan od ponuđenih načina.	 Čelesta	...Svirač/ica putem dirki aktivira čekiće...
96	klavir	Ž	Klavir	o instrumentu	Ako je ideja autorki bila da prikaže instrument koncertni klavir, mogla je da se upotrebi fotografija samog instrumenta, a ako je ideja da se pokaže ženska osoba kako svira klavir u opisu ispod fotografije treba da stoji „pijanistkinja“ i njeno ime i prezime.		
97	čembalo	Ž	Čembalo	o instrumentu	Ispod fotografije Čembalo nije napisano ime najpoznatije srpske čembalistkinje Smiljke Isaković, i data je fotografija na kojoj nije objašnjeno da je na fotografiji istorijska kopija malog kućnog flamanskog čembala iz radionice braće Rukers. Rešenje 1 Ako je ideja autorki bila da prikaže instrument čembalo i uporedi sa klavirom, mogla je da se upotrebi fotografija instrumenta. Čembalo Klavir		
					Rešenje 2 Ako je ideja da se pokaže ženska osoba kako svira čembalo u opisu ispod fotografije treba da stoji „čembalistkinja“ i njeno ime i prezime. Tako umesto postojeće fotografije treba staviti fotografiju Smiljke Isaković kako svira na velikom čembalu i dodati tekst o ovoj svetski priznatoj čembalistkinji. 		

				<p>Smiljka Isakovic je ušla u najnovije izdanje međunarodne enciklopedije <i>Ko je ko u klasičnoj muzici</i> 2003 (izdavač - Europa Publications, London), kao i u Enciklopediju čembalista/kinja i orguljaša/ica (St Petersburg). U publikaciji <i>5000 ličnosti sveta</i> njeno ime je obeleženo kao <i>Prva Dama čembala</i>, a zatim je nominovana za <i>Ženu godine</i>. "Ona svira, kao sto se i oblaci, ekstravagantno i elegantno. Njeno sviranje je suptilno i brilljantno, puno izuzetne tenzije i izvodacke vitalnosti." (London Times) - Poslušajte: http://www.smiljkaisakovic.com/download.htm</p>
--	--	--	--	---

4.4.7. Udžbenik za osmi razred (Aleksandra Paladin i Dragana Mihajlović-Bokan)

Već u kratkom vodiču kroz udžbenik autorke nam skreću pažnju da u udžbeniku nije prisutan rodno osetljiv jezik, tekstrom:

Istovremeno, upoznaćete kompozitore, muzičke epohе i stilove...i pri kraju teksta stoji u potpisu Autori.

Preporuka je da se dosledno koristi rodno osetljiv jezik, na sledeći način: *Istovremeno, upoznaćete kompozitore/ke , muzičke epohе i stilove... u potpisu Autorke.*

U ovom udžbeniku posebno i detaljno sam analizirala prvi deo - *Pevanjem i sviranjem upoznajemo muziku*, drugi deo- *Muzičko-scenski žanrovi*, i treći deo - *Muzičko-stilska razdoblja* kako bi precizno pokazala koje promene su neophodne iz perspektive rodne osetljivosti za određenu oblast muzičke kulture i pismenosti.

Prvi deo – Pevanjem i sviranjem upoznajemo muziku

Ispod primera za slušanje himne Bože pravde, data je fotografija koja je pogrešno opisana kao *svečani hor*, umesto već poznatim terminom *mešoviti hor uz pratnju klavira*. U notnim primerima prisutno je samo ime jedne ženske osobe i to učenice osmog razreda, Danice Radojević koja je sama napisala tekst i muziku za pesmu *Nadi svoju zvezdu*. Ostali notni primeri su: 2 himne, 4 narodne, 3 duhovne, 10 melodija muških autora – kompozitora.

Zatim, na str.35, posle slušanja *Vinske pesme* iz opere *Travijata* Đuzepe Verdija, data je fotografija Scena iz opere *Travijata* koja je vrlo nejasne sadržine jer pevačica upire prstom u nekoga, a ostali kao da joj se smeju. Preporučujem da se postojeća fotografija zameni fotografijom baš iz numere *Vinska pesma* gde se jasno vide *Violeta Valeri* sopran, *Alfred Žermon* tenor, kao i mešoviti hor.

U nastavku slušnog primera iz opere Travijata sledi odeljak *Setite se* gde se nalaze tri pitanja:

- *Kako se dele glasovi?*
- *Koje vrste muških glasova postoje?*
- *Koji glas izvodi ovu numeru?*

Odgovori bi bili sledeći:

- *Glasovi se dele na muške, ženske i dečije.*
- *Vrste muških glasova su tenor, bariton i bas.*
- *Ovu numeru izvodi tenor!?*

U odgovoru na poslednje pitanje svaki učenik/učenica bi logično odgovorio/la u gramatički u jednini i prepoznao/la da je na početku vrsta muškog visokog glasa - tenor. Međutim, u ovoj numeri podjenaku ulogu imaju: tenor (Alfredo - koji peva prvu strofu), sopran (Violeta -koja peva drugu strofu) ali i hor (koji peva treću strofu)! To znači da autorke nisu dobro osmislike niz pitanja i da su navele učenike/ce na pogrešan odgovor. Pritom su u prvi plan stavile mušku osobu koji čak nije ni glavni lik opere, već je to upravo sopranistkinja Violeta.

U narednom odeljku *Setite se*, na str.40, u nekoliko rečenica reč *kompozitor* se koristi samo u muškom rodu, na primer:

- *Šta mislite, zar nije sam kompozitor već definisao ove tri karakteristike?*
- *Kompozitor može da napiše npr. Andante..., na početku, ali koliko će umereno ili brzo izvoditi delo, zavisi od izvođača.*
- *Neki kompozitori sami daju precizniji tempo koristeći metronom.*
- *Ko je u orkestru zadužen za određivanje tempa, ako ga kompozitor sam nije označio u partituri?*

Pored ovog pitanja data je fotografija *Dirigentkinja simfonijskog orkestra*. Čak i oni manje upućeni u trenutna dešavanja na muzičkoj sceni Novog Sada i Beograda mogli bi prepoznati o kojoj dirigentkinji je reč, ali to svakako ne mogu učenici i učenice koji nisu

imali prilike da posećuju koncertne dvorane ili oni iz drugih delova Srbije. Reč je o **Željki Milanović**, magistarki umetnosti, dirigenkinji.

Željka Milanović,
dirigenkinja

Željka Milanović je prva žena operski dirigent u istoriji Narodnog pozorišta u Beogradu gde je 1991.g. imala debi sa operom *Trubadur* Đuzepe Verdija. Kao dirigenkinja Opere i Baleta Srpskog narodnog pozorišta radila je u periodu od 1995-2010.godine. Trenutno je zaposlena na Akademiji umetnosti u Novom Sadu kao vanredna profesorka dirigovanja (Operski studio).

Nakon učenja pesme *Summertime* i upoznavanja ličnosti Džordža Geršvina (str.42), date su četiri fotografije (Luj Amstrong, Ela Ficdžerald, Nina Simon, Dženis Džoplins) koje su objedinjene sledećim rečenicom: „Pesmu *Summertime* su pevali **mnogi pevači**, pa čak i u rok aranžmanu.“ Preporuka je da prethodnu rečenicu treba preformulisati: „Pesmu *Summertime* su pevali *mnogi pevači* (Luj Amstrong, ..) i *mnoge pevačice* (Ela Ficdžerald, Nina Simon, Dženis Džoplins), pa čak i u rok aranžmanu.“ Takođe, ovaj tekst se može upotpuniti sa po nekoliko rečenica o svakom pevaču/pevačici za kojeg/koju je već data fotografija(kojom vrstom muzike su se bavili/e, gde su nastupali/e, itd).

Nina Simon, američka
pevačica

Junis Ketlin Vejmon, poznatija pod scenskim imenom **Nina Simon** (1933 - 2003) bila je američka pevačica, kantautorka, pijanistkinja, aranžerka, aktivistkinja za građanska prava i osvajačica Gremija. Iako nije volela da bude kategorisana, najviše je povezana sa džez muzikom. Nina je prvobitno težila da postane klasična pijanistkinja, ali njen rad pokriva razne varijante muzičkih stilova kao što su klasična muzika, džez, bluz, soul, ritam i bluz, folk i gospel. Nina Simon je snimila preko 40 živih i studijskih albuma. Pročitajte više na sajtu <http://www.ninasimone.com/>.

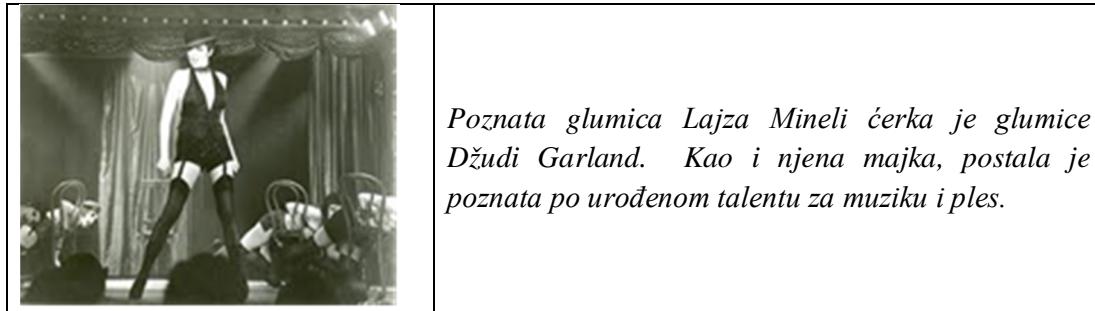

Dženis Džoplins, američka

Dženis Lin Džoplins (1943 —1970) bila je američka rok i bluz pevačica. Pisala je tekstove i bavila se muzičkim aranžiranjem. U kratkoj profesionalnoj karijeri koja je trajala svega četiri godine, proslavila se brojnim hitovima, a neki od najvećih su „Piece of My Heart“, „Maybe“, „To Love Somebody“, „Raise Your Hand“ i „Me and Bobby McGee“. Tokom karijere objavila je četiri studijska albuma, od kojih je poslednji izdat posthumno i pet singlova. Magazin *Rolling stoun* uvrstio je Dženis na 46. mesto na listi 100

rok i bluz pevačica	najvećih umetnika/ca svih vremena 2004. godine, te na 28. mesto na listi 100 najboljih pevačica svih vremena 2008. godine. Njena verzija pesme <i>Me and my Bobby McGee</i> posthumno je dospela na prvo mesto američke top-liste singlova. Godine 1995. posthumno je proglašena za člana <i>Kuće slavnih rokenrola</i> u Klivlendu, a 2005. dodeljena joj je i Gremi nagrada za životno delo.
---------------------	--

U odeljku *Zanimljivo*, na str.46, sledi tekst u kome se uspeh Lajze Mineli prvo pripisuje urođenom talentu, zatim prethodnom uspehu njene majke, i na kraju putem fotografije fizičkom izgledu - jasno je pokazano da žena bez pogodnog fizičkog izgleda neće biti uspešna glumica, pevačica i plesačica. Pored ovog teksta data je izuzetno velika i fotografija(1/4 strane): *Scena iz pozorišne predstave i filma „Kabare“, gde glavnu ulogu igra Lajza Mineli.* (pogledajte fotografiju)

Predlažem da se postojeća fotografija Lajze Mineli u štufnama raširenih nogu, zameni nekom od sledeći primerenih fotografija kako bi učenice i učenici lakše mogli da povežu vrstu muzike sa likom pevačice, a ne sa izgledom njenih nogu. Ovom fotografijom se još više učvršćuju stereotipi da žene jedino mogu uspeti u muzici ako su lepe, privlačne, zgodne, oskudno obučene, a ne zato što poseduju pre svega određene muzičke sposobnosti i kvalitete.

Drugi deo - Muzičko-scenski žanrovi

Analizom ovog udžbenika zaključila sam da nastavne jedinice *Opera, Iza scene, Delovi opere, Operske zvezde, Arike, Balet, Operske zvezde, Mjužikl* brojčano sadrže najviše imenica muzičkih zanimanja u muškom rodu, tako se *teoretičari, libretisti, dirigenti, pevači, kompozitori, muzičari, baletski igrači, slikari, šminkeri*, navode u sledećim rečenicama u tekstu:

- ...Neki **teoretičari pozorišta** smatrali su da se muzikom mnogo lakše mogu izraziti emocije nego samim govorom. (str.55)
- ...Libreto je reč koja se odnosi na dramski tekst na osnovu kojeg je nastala opera....Njega piše **libretista** tako što sam smišlja priču ili koristi već poznati naslov iz književnosti,...(str.55)
- ...Iz gledališta se **muzičari** iz orkestra ne vide, ali se vidi **dirigent**, koji prati dešavanja na sceni. (str.55)
- ...Da bi dobro pevali, a istovremeno se lako kretali na sceni, **operski pevači** moraju dobro da poznaju scenski pokret. (str.56)
- ...Najvažnija ličnost je **kompozitor** koji stvara opersko delo. To je izuzetno težak posao. **Kompozitor** mora da omisli muziku koja će u potpunosti odgovarati libretu, a da je napiše vodeći računa o solistima, horu, baletu i orkestru! (str.56)
- ...Da bi se jedno muzičko-scensko delo pojavilo na sceni, neophodno je da se angažuje mnogo ljudi. To nisu samo **solisti, muzičari, baletski igrači i dirigenti**. ...**Slikari** oslikavaju scenografiju. **Šminkeri** šminkaju soliste i članove ansambala. Maske se izrađuju u zasebnim radionicama. (str.56)
- ...U ariji **pevač** može da pokaže svoje tehničko i pevačko umeće.(str.58)
- ...Ako su baletske numere samostalni segmenti, onda se u njima ne pojavljuju **pevači**, već se samo **baletski igrači** na sceni, a ako su deo dramske radnje, onda se **igrači** pojavljuju u drugom planu, ispunjavajući scenski prostor.(str.59)
- ...Danas **operski pevači** ne pevaju samo operske arije. Sa mnogim **pevačima zabavne muzike** snimili su i interesantne duete.
- ...Za razliku od opera i opereta koje izvode **profesionalni pevači**, glavni protagonisti u mjužiklu su **glumci**, od kojih se očekuje da sjajno pevaju, igraju i glume!(str.69)
- ...U nekim delovima baleta učestvuje **jedan** ili **dva igrača**, a u nekim se pojavljuje i više glavnih likova, što zavisi od same dramske radnje. Posebno su zanimljivi delovi u kojima nastupa **veliki broj igrača**,...(str.71)
- ...**Koreograf** je umetnik koji osmišljava koreografiju, odnosno sklapa pokrete u odnosu na muziku i tako pravi umetničko delo koje je zasnovano na pokretu.
- ...**Kostimograf** ima zadatak da dobro prouči radnju i likove i na osnovu toga osmisli kostime koji na najbolji način podcrtavaju karakter lika koji **igrači** glume.

Nakon čitanja teksta ovog dela udžbenika zaključila sam da autorke u ovom delu udžbenika koriste muški generički rod imenice za muzička zanimanja kao opšte imenice koje se odnose na oba roda. Iako je poznato da žene trenutno čine većinu u određenim

muzičkim zanimanjima na našim prostorima (ako ne i u svetu), autorke marginalizuju delatnost svih žena u muzici i prikrivaju njihove uspehe u polju muzičkog stvaralaštva, pozorišta i drugih delatnosti.

Treći deo – Muzičko-stilska razdoblja

U objašnjenju epohe romantizma, opet se većinom navode muzička zanimanja u muškom rodu množine: *kompozitori, umetnici, romantičari, amateri i profesionalni muzičari, predstavnici pravca, predstavnici simfonizma*, itd(srt.82-3). U daljem tekstu sledi tvrdnja da se u romantizmu razvilo i jedno novo zanimanje – dirigent, a zatim i pitanje:

Koje se novo zanimanje pojavilo u 19.veku, a vezano je za muziku?

- a) kompozitor b) violinista c) dirigent*

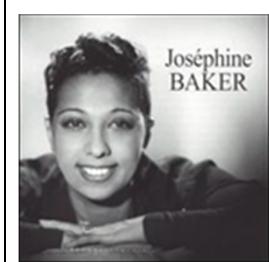
Prva konstatacija je da autorke nisu dosledne po pitanju *kada* se javilo to zanimanje jer u tabeli na 119.strani, na šemi orkestra, označen je dirigent u orkestru klasicizma koga nije bilo u orkestru baroka. Druga konstatacija jeste, da je dirigovanje postojalo još u srednjem veku, odnosno do ranog 19. veka postala je **norma** da **jedna osoba** bude zadužena isključivo za dirigovanje¹.

Žene se spominju samo u nastavnoj jedinici *Džez muzika* u kontekstu svetskih zvezda koje su nastupale sa Big bend orkestrom RTS-a: **Džozefina Beker, Frida Lingstad i Mirej Matje** (str.91), i kao najpoznatije pevačice ere svinga: **Bili Holidej, Ela Ficdžerald i Sara Von** (str.95).² Međutim, nije dovoljno samo napisati ime i prezime jedne umetnice/umetnika, već je neophodno staviti njihove fotografije, napisati kojom žanru muzike pripadaju i ukazati na one najpoznatije muzičke numere istih.

---

¹ Orkestar se u 19.veku širio brojem instrumenata i štapić je postao sve uobičajeniji jer je bio lakše vidljiv od golih ruku. Među prvim važnijim dirigentima bili su Luis Špor, Karl Marija fon Veber i Feliks Mendelson, koji su svi takođe bili i kompozitori. Mendelson je poznat kao prvi dirigent koji je štapić koristio za označavanje mere (doba), inovacija koja je u upotrebi do danas. Hans fon Bulov se obično smatra prvim profesionalnim dirigentom nekompozitorom.

² Jedna velika zamerka autorkama ove knjige odnosi se na izostavljanje jednog velikog imena zaslужnog za razvoj muzičkog džez života u Srbiji, a to je ime Vojislava Bubiša Simića, kompozitora, pijaniste, osnivača prvog domaćeg džez sastava Dinamo u drugoj polovini 40-ih godina prošlog veka, od 1953. i dirigenta Džez orkestra RTV Beograd.

Žozefina Beker (1906 — 1975), rođena kao Freda Žozefina Mekdonald, bila je američka pevačica i plesačica. Rođena je u Sent Luisu, Misuri, SAD. Kao dvanaestogodišnjakinja, napustila je školu i živela na ulicama, gde je i plesala. Kasnije je počela da pleše sa jednom plesnom trupom, a ostala je umapćena po „banana“ plesu, kada je bila obmotana samo bananama. Takođe, uspešno se bavila i pevanjem, a više puta je nastupala u pariskoj Olimpiji. Ostavila je važan uticaj na sledeće generacije pevačica, poput Širli Besi, koja je navodi kao uzor.

Frida Lingstad (1945) je švedska pevačica, najpoznatija kao jedna od članica čuvenog kvarteta ABBA. Danas je poznata kao Njena Visost Princeza Ani-Frid Reus, Kneginja od Plauen. Bliska je prijateljica sa švedskom kraljicom Silvijom kojoj je nekad i bila posvećena pesma *Dancing Queen* grupe ABBA.

Dancing Queen <http://www.youtube.com/watch?v=REEIUors1pQ>

Mirej Matje (fr. Mireille Mathieu; 1946) je jedna od najtiražnijih francuskih pevačica ikada. U 17. godini je pobedila na takmičenju mlađih pevača, koje je organizovala državna televizija. Naredne godine je izašla njena prva ploča, a među pesmama se našao i jedan od njenih najvećih hitova *Mon credo*. Nakon toga, nizali su se veliki hitovi, kao i obrade drugih pesama na francuskom jeziku: *C'est Ton Nom*, *La Dernière Valse*, *Santa Maria de la mer*, *Acropolis adieu*, *La paloma adieu* i druge. Zahvaljujući svojim pesmama, proputovala je čitav svet, a u Srbiji je gostovala 1985. godine u Sava centru.

Bili Holidej (1915 — 1959) je bila američka džezi pevačica i žena tekstopisac, poznata i pod nadimkom *Ledi Dej*. Smatra se jednom od najuticajnijih pevačica ne samo na džezi već i na pop muziku. Iako je napisala nevelik broj pesama, nekoliko je upravo podiglo džezi standard na viši nivo kao što su „God Bless the Child“, „Don't Explain“, „Fine and Mellow“ i „Lady Sings the Blues“. Danas ove pesme predstavljaju istinske džezi klasike. Uz ove, Bili je snimala i obrade poznatih džezi pesama. U takve pesme se ubrajaju „Easy Living“ i „Strange Fruit“. Snimila je film „New Orleans“ i napisala autobiografiju „Dama peva bluz“ (Lady Sings the Blues).

	<p>Ela Džejn Ficdžerald (1917 - 1996), poznata i kao „Lady Ella“ i „First Lady of Song“, smatra se jednom od najuticajnijih džez pevačica 20.veka i kao i najboljom interpretatkorkom američih pesama 20.veka (The Great American Songbook). Sa vokalnim rasponom od tri oktave, imala je čistoću tona, dobru intonaciju i velike mogućnosti improvizacije. Tokom karijere koja je trajala 59 godina, snimila je preko 200 albuma i 2000 pesama, ali i osvojila 14 Gremija, Nacionalnu medalju umetnosti Ronaldu Reganu i Predsedničku medalju slobode Džordža H. V. Buša.</p>
	<p>Sara Von (Sarah Lois Vaughan) je američka džez pevačica čudesnog i dramatičnog glasa, dobitnica Gremija, i jedna od najznačajnijih žena američkog džeza koja je obeležila 20. vek.</p> <p><i>The Sassy One</i> - www.youtube.com/watch?v=8m1X6y9Gzh <i>Lullaby of Birdland</i> - www.youtube.com/watch?v=x8cFdZyWOOs</p>

Samo jedna žena se spominje u zabavnoj muzici, i to kao „šansonjer“ u sledećem pasusu na 101.strani:

Šansona je jednostavna ljubavna pesma uz instrumentalnu pratnju. Bila je naročito popularna tokom druge polovine 20.veka, a najznačajniji šansonjeri (pevači šansona) su Edit Pjaf, Šarl Aznavur, Iv Montan i Žilber Beko.

Preporučujem da, ako se već spominje Edit Pjaf treba staviti njenu fotografiju, napisati kojom žanru muzike pripada i ukazati na one najpoznatije muzičke numere. Na primer, o liku Edit Pjaf, autorke mogu pronaći tekst u osnovnoj muzikološkoj literaturi, Muzičkoj enciklopediji u tri toma (Zagreb,1970), ali i u drugoj literaturi na srpskom i drugim jezicima.

	<p>Edit Pjaf (fr. Édith Piaf, 1915 - 1963) je francuska čuvena pevačica šansona i nacionalna muzička ikona. Njena muzika je često povezana sa njenim tragičnim životom a izvodila je uglavnom balade koje su je i proslavile. Njene najpoznatije pesme su „La Vie en rose“ (1946), „Hymne à l'amour“ (1949), „Milord“ (1959), „Non, je ne regrette rien“ (1960).</p>
---	---

Još jedan razlog više za stavljanje fotografija ovih pevačica i upoznavanje sa njihovim stvaralaštvom vidi se na sledećem primeru gde autorke u odeljku Zanimljivo na 102.strani navode:

Zabavna muzika u Srbiji postojala je i pre Drugog svetskog rata. Krajem dvadesetih godina 20.veka u Beogradu je gostovala čuvena pevačica Džozefina Beker. U to vreme kod nas je već bilo distribuiranih gramofonskih ploča sa ovom vrstom muzike, kao i džez muzike. Krajem predesetih godina prošlog veka kod nas se pojavljuju pevači koji ostavljaju značajan trag u ovoj vrsti muzike: Lola Novaković, Nada Knežević, Radmila Karaklajić, Zarif Hadžimanov i veoma popularni Đorđe Marjanović. (bold S.M.)

Međutim, ispod navedenog teksta dat je samo slušni primer pesma Darka Kraljića: *Zvižduk u osam*, koju peva Đorđe Marjanović, i pored toga je data jedna velika fotografija ovog pevača zabavne muzike. Preporuka je da se u datom pasusu treća rečenica preformuliše na sledeći način:

Krajem predesetih godina prošlog veka kod nas se pojavljuju pevačice i pevači koje/i ostavljaju značajan trag u ovoj vrsti muzike: Lola Novaković, Nada Knežević, Radmila Karaklajić, Zarif Hadžimanov, i Đorđe Marjanović.

Takođe, treba dodati fotografije ovih pevača/pevačica i upoznati učenike i učenice sa njihovim stvaralaštvom, njihovim napoznatijim pesmama.

	<p>Lola Novaković, rođena 1935. u Beogradu, je jugoslovenska i srpska pevačica izuzetno popularna tokom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka. Kao pevačica predstavnik Jugoslavije osvojila je četvrti mesto na takmičenju za Pesmu Evrovizije 1962. godine je kompozicijom „Ne pali svetla u sumrak“.</p> <p><i>Ne pali svetla u sumrak</i> http://www.youtube.com/watch?v=Bfd8_B10x9g</p>
	<p>Nada Knežević (1940) je srpska pevačica džeza i zabavne muzike, koja je debitovala 1956. godine na koncertu „Mlade snage na polju džeza“. Već na početku karijere je na inostranim džez festivalima dobijala prve nagrade, a često je nastupala i na domaćim festivalima (Zagreb, Jugoslovenski džez festival na Bledu, Beogradsko proleće). Na prvom i jedinom takmičenju pevača zabavne muzike (1961) osvojila je Zlatni mikrofon. Zatim, je nastupala i u Albert Fišer Holu, na međunarodnim džez festivalima u Minhenu, Atini i Istanbulu, kao i na <i>Newport Jazz festivalu</i>, a ostaće upamćena kao prva Evropljanka čije je ime uneto u svetsku enciklopediju džeza.</p>

	<p>„MISTER Paganini“, kultna kompozicija za ženski vokal, jedna je od najsloženijih u istoriji izvođenja džeza muzike. Bez greške, krajem šezdesetih godina, to je mogla da otpeva Ela Ficdžerald. U isto vreme, u zemlji siromašnoj, još uvek ranjivoj od ratova i stradanja, pevala je sa istom preciznošću i istom snagom prva dama jugoslovenskog djeza, upravo Nada Knežević.</p> <p>Tokom pedeset godina karijere dobila je pregršt festivalskih nagrada i priznanja, a Udrženje džeza muzičara joj je dodelilo povelju za doprinos razvoju muzičkog stvaralaštva. Poslednji koncert, nazvan „Nada Beogradu“, održala je 1995. godine, a 2007. je primila nagradu za životno delo na XXIV internacionalnom djezu festivalu Nišvil.</p> <p>Pogledajte sajt: http://nada-knezevic.blogspot.com/</p>
 <p>RADMILA KARAKLAJIĆ ANĐELINA, ZUMBA, ZUMBA POZIV NA TWIST SELENA TWIST KROZ PLANINE NA PUT MPS</p>	<p>Radmila Karaklajić, rođena u Beogradu 1939.g. je srpska i jugoslovenska rok i pop pevačica, naša prva pevačica sa zlatnim tiražom, kao i prva pobednica na međunarodnom festivalu. Proslavila se muzičkim hitom <i>Andelina zumba zumba</i> iz 1964. koji je dostigao tiraž od gotovo milion prodatih primeraka. Glumila je u filmu Dobar veter - <i>Plava ptico</i> (1967) i seriji <i>Obraz uz obraz</i> (1972).</p> <p><i>Andelina zumba zumba</i> http://www.youtube.com/watch?v=IfIXQb2B1go&feature=related http://www.youtube.com/watch?v=XeIrfULDZoM&feature=related <i>La bamba</i> http://www.youtube.com/watch?v=m_RBfXsdATI&feature=related</p>

4.4.8. Udžbenik za osmi razred (Sonja Marinković, Slavica Stefanović i Tijana Marinković)

U ovom udžbeniku je prisutno skraćivanje imena autora/ki teksta, muzike ili aranžmana u notnim primerima, npr. D. Jenko, tekst - J.Đorđević (str.4), E.Presley (str.68), tekst: B.Timotijević, muzika: D.Kraljić (str.68), S.Binički (str.70), tako da nisam mogla odrediti u kom broju su prisutne numere oba roda. U nastavku na 13.strani, nalazi se nastavna jedinica *Solo pesma*, gde u objašnjenju stoji da su najznačajniji kompozitori solo pesme u prvoj polovini 19.veka bili Franc Šubert i Robert Šuman, ali i da su doprinos ovom žanru dali gotovo svi *romantičari*. Pored teksta nalazi se fotografija *Klara i Robert Šuman*. Na fotografiji Klara svira klavir a Robert stoji pored Klare uz klavir. Međutim, u tekstu nema nikakvog objašnjenja ko je bila Klara Šuman. Učenik/ca može pomisliti da su to bili brat i sestra, ali i muž i žena. Na tom mestu mogle su da stoje samo fotografije kompozitora pomenutih u tekstu, ili ako je želja autorki da bude baš ta fotografija pored

naslova *Solo pesma*, potrebno je dati i objašnjenje o tome ko je bila Klara Šuman i koja je njena zasluga u muzici uopšte, ali i u životu Roberta Šumana.

Klara Vik Šuman (Clara Wieck Schumann, 1819-1896) nemačka pijanistkinja, kompozitorka i učiteljica. Studirala je muziku na očev zahtev i sa 8 godina je započela svoju prvu turneju kao pijanistkinja. Svirala je dela Mocarta, Baha, Betovena, Mendelsona, Šopena i drugih. Godine 1840. udala se za Roberta Šumana. Od tada je manje nastupala, ali je posle muževljeve smrti, 1856. godine, ponovo održavala koncerte po Nemačkoj i Engleskoj izvodeći svoja dela i dela svoga supruga.

Njen lik se nalazio na novčanici od 100 nemačkih maraka.

Na 26. strani, pored primera za slušanje „Rihard Vagner, Preludijum iz opere *Loengrin*“, data je fotografija/crtež *Vagner diriguje*, na kojoj je u levom kraju prikazana jedna ženska osoba kako drži novorođenče u rukama a veći deo fotografije su svirači sa Vagnером na čelu koji diriguje. Postavlja se pitanje u kojoj vezi je ovaj crtež sa sadržajem, tj. slušnim primerom koji je naveden? Na istoj strani već je dat portret Riharda Vagnera kako komponuje, da li je potrebno prikazati i kako diriguje ili je namera opisanog crteža bila da učenike zaintrigira: *Ko je ta ženska osoba koja drži bebu? Da li je to dete Vagnera? ili Da li je Vagner napisao operu Loengrin inspirisan rođenjem deteta?* To znači da je ovo jedna vrsta krivotvorena istorijata jer se uzima fotografija iz drugog konteksta.

Originalni naslov ove fotografije glasi:
Rihard Wagner diriguje orkestrom 1870. izvodeći Zigfridovu idilu svojoj supruzi Kozimi na prednjem kućnom stepeništu vile Tribšen.
*(povod je rođenje sina Zigfrida)
Izvor: www.photographersdirect.com/buyers/stockphoto.asp?imageid=529663

Na 27. strani, sledi opis stvaralaštva Riharda Vagnera pored kojeg je slika ispod koje piše: *Kozima i Rihard Wagner sa njenim ocem Francom Listom*. Na slici (ulje na platnu) prikazani su Kozima List Wagner, Rihard Wagner i Franc List kako drže partiture i pričaju. Međutim, u tekstu koji je pored date slike Kozima List Wagner se i ne spominje, a nema reči ni o njenom životu i doprinosu u muzici. Iz ovog teksta mi saznajemo samo da je Kozima bila supruga jednog i kćerka drugog poznatog kompozitora.

Kozima i Rihard Wagner sa njenim ocem Francom Listom

Preporuka:

Kosima Wagner (1837 - 1930) bila je vanbračna čerka Franca Lista i grofice Marije d'Agoult. Bila je udata za dirigenta Hansa von Buloua sa kojim je imala dvoje dece i koji je dirigovao dela Riharda Vagnera. Ona se zaljubljuje u Vagnera, dobija sa njim čak troje vanbračne dece, pre nego što je napustila svog muža i udala se za njega 1870.godine. Prvo su Wagner i Kozioma dobili čerku, koju su nazvali Izolda, a zatim Evu i Zigfrida. Živeli su u vili pored Lucerna.

Kozima je bila pijanistkinja a njena zasluga se ogleda u tome što je zabeležila u svom dnevniku sve događaje u Rihardovom životu i njegove ideje. Kozima je u mnogome pomogla da se ustanovi festival u Bajrotu i nakon Vagnerove smrti 1883. bila zadužena za njegovo funkcionisanje narednih 20 godina, sve do 1907.g. Uspostavila je

tradiciju da se festival izvodi jednom godišnje preko leta. Radila je na tome da se učvrsti tzv. *Bajrojski kanon*, odnosno izvođenje svih deset Rihardovih zrelih operskih dela za vreme festivalskih dana. U tadašnjem društvu smatrali su je uspešnom poslovnom ženom koja je uspela da festival u Bajroju napravi profitabilnim.

Na 32.strani u nastavku nastavne jedinice *Balet* data je fotografija na kojoj su četiri balerine i ispod koje piše: *Žil Pero, Kvartet (1845) – Marija Taljoni, Karlota Grizi, Fani Serito, Lesli Gran, gravira A. Shalona*. U tekstu pored slike nije dato objašnjenje o tome ko su navedene ličnosti i da li su one značajne za umetnost. Smatram da dati opis fotografije nije dovoljan i potpun zato što učenici/e koji bi hteli sami/e da istražuju nešto više o ovim balerinama teško bi pronašli željeni tekst jer imena ovih balirina nisu data u originalu, a nije data ni odgovarajuća veza koja povezuje ovu fotografiju sa tekstrom nastavne jedinice (osim što su na njoj balerine). Ukoliko je želja autorki bila da prikažu baš ovu fotografiju, potrebno je ponuditi odgovarajući tekst koji prati tu fotografiju.

Predlog:

Žil Pero (Jules-Joseph Perrot, 1810-1892) je bio baletski igrač, koreograf Pozorišta Njenog Visočanstva u Londonu, a kasnije i baletmajstor Carskog Baleta u Sankt Peterburgu (Rusija). Zajedno sa Žanom Koralijem (Jean Coralli) napravio je koreografije za najpoznatije balete 19.veka, kao što su *Esmeralda* (La Esmeralda), *Ondin* (Ondine) i *Žizela* (Giselle). Pero je često igrao sa čuvenim balerinama Marijom Taljoni i Karlotom Grisi, a posle uspeha sa *Žizelom* napravio je i koreografiju *Alma* (ili *Les Filles du feu* – Devojke od vatre, 1842) za Fani Serito (Fanny Cerrito). Godine 1845. napravio je veličanstvenu koreografiju za čuveni baletski divertisman **Kvartet** u kojoj su igrale četiri vodeće balerine tog vremena **Marija Taljoni, Karlota Grizi, Fani Serito i Lesli Gran**. Muziku za Kvartet napisao je Ćezare Punji (Cesare Pugni).

Video primer Kvartet (Pas de Quatre):

http://www.youtube.com/watch?v=O4k-sRqwk_8

<http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscreen&v=lim00RRruxU>

<http://www.youtube.com/watch?v=6p-DmjYXPZ8&feature=relmfu>

Gravira Alfreda Edvarda Shalona (Alfred Edward Chalon- švajcarskog portretiste): Karlota Grizi (levo), Marija Taljoni (u sredini), Lesli Gran (desno nazad), Fani Serito (desno napred) u Kvartetu (Pas de Quatre), London(1845)

Biografije ovih balerina mogu se staviti odmah ispod fotografije kako bi učenici/ce lakše povezali likove ovih žena sa periodom romantizma, ili u odeljku *Zanimljivo, Zapamtite* ili *Dodatak* na kraju knjige.

Marija Taljoni (1804-1884) je bila **balerina i koreografinja** iz ere romantičnog baleta i centralana ličnost u istoriji evropskog plesa. Rođena je u Stokholmu. Njen otac i bio učitelj Filipo Taljoni koji je samo za nju napravio balet *Silfid* (fr. La Sylphide) koji ju je proslavio kao igračicu. Nastupala je u Kvartetu Žil Peroa. Zajedno sa Lisjenom Petipa (fr. Lucien Petipa) i koreografom Lujom Merantom (fr. Louis Mérante) bila je u šestočlanom žiriju na prvom godišnjem takmičenju *Corps de ballet*, održanom 13. aprila 1860.godine. Kasnije je držala časove baleta, a njeno jedino koreografsko delo je balet *Leptir* (fr. Le Papillon) za omiljenu učenicu Emu Livri. Johan Štraus II je u njenu čast komponovao Polku *Marija Taljoni* koristeći muziku iz svih baleta u kojim je nastupala

Karlota Grizi (1819-1899). Njeno pravo ime bilo je Karona Grisi (Caronne Adele Josephine Marie Grisi) italijanska balerina. Školovala se u Milanskoj skali. Igrala je premijerno glavne uloge: u *Žizeli (Giselle)* Žila Peroa (1841), u *La Péri* Žana Koralija i Adolfa Adama(1843), u *Pakiti (Paquita)* Jozefa Maziliera i Edouarda Deldeveza (1844), zatim i drugu balerinu u *Kvartetu Žila Peroa* (1845).

Lesil Gran (Lucile Alexia Grahn, 1819-1907) bila je prva svetski priznata danska balerina i jedna od veoma popularnih igračica u vreme romantičarskog baleta. Školovala se u Danskoj teatarskoj školi u Kopenhagenu. Igrala je za teatre u Parizu, Londonu, Sankt Peterburgu i Milanu. Nastupala je u Žil Peroovom *Kvartetu*.

Fani Serito (Fanny - Francesca Cerrito, 1817-1909) bila je italijanska balerina i **koreografinja**. Bila poznata po briljantnosti, živosti i okretnosti u igri. Bila je jedna od retkih žena u 19.veku kojoj je priznat talenat za koreografiju. Rođena je u Nepalu, a balet je učila kod Karla Blazisa (Carlo Blasis) i francuskog koreografa Žila Peroa i Artura Sen-Leona. Kasnije je igrala u operskoj kući San Karlo kod koreografa Salvatorea Taljoni. Kao balerina debitovala je već 1832. godine, a nekoliko godina kasnije uspešno je predstavila i neka svoja dela u Beču. U Milanu je prvobitno bila baletska suparnica Mariji Taljoni.

Ispod slike *Kvarteta* (Pas de Quatre) Žila Peroa, nalazi se primer za slušanje *Igra četiri labuda* iz drugog čina Labudovog jezera Petra Iljiča Čajkovskog. Naime, reč je o sasvim drugačijem kvartetu ili *Pas de Quatre* što treba svakako napomenuti. Preporuka je da se biografije ovih balerina stave u dodatak, a da se u prvi plan učenicama i učenicima istaknu najpoznatije numere iz baleta *Labudovo jezero* Petra Iljiča Čajkovskog. Poželjno je staviti i jedan kratak notni primer, na primer, čuvenu temu „Labuda“.

Tema labuda

iz baleta „Labudovo jezero“

Petar Iljič Čajkovski

Na 41.strani, data je fotografija ispod koje piše *Stevan Mokranjac sa profesorima Srpske muzičke škole 1907.*, međutim na fotografiji je 12 žena i 4 muškarca. Međutim, poznato je da su u školi predavale i Jelena Dokić, klavir i Ivanka Milojević, koje su se školovale u inostranstvu³. Ovu fotografiju treba pravilno potpisati i povezati kontekstualno sa sadržajem teksta.

---

³ Tekst o predavačima i predavačicama muzičke škole Mokranjac,
<http://www.mokranjacbg.rs/pages/istorijat.html>

Posle primera za slušanje na 36.strani, slede tri pitanja od kojih treće pitanje glasi:
Među značajnim romantičarskim koncertima najviše je onih komponovanih za klavir. Zašto je klavir bio tako omiljen? Na koji način je korišćen? Ko su bili najveći pijanisti tog doba? Ko su najznačajniji pijanisti danas? Ko je naš najpoznatiji pijanista? Kako i tekstovima tako i u samom rezimeu zanemaruje se pijanistička delatnost žena u 19.veku koje su itekako doprinele prezentovanju i popularizaciji dela za klavir. Na strani 42. dat je rezime muzike 19. veka, gde u u delu Klavirska muzika romantičara piše sledeće:
Usavršavanje klavira i pojava izuzetnih pijanista-virtuoza pogodovali su intenzivnom razvoju klavirske muzike u delima romantičara. Mnogi kompozitori bili su izvrsni pijanisti. Među njima, posebno se izdvajaju Frederik Šopen i Franc Liszt.

Predlog:

Pijanistkinje romantizma			
			
Fani Mendelson (Fanny Mendelssohn Hensel, 1805-1847) nemačka pijanistkinja i kompozitorica.	Klara Vik Šuman (Clara Wieck Schumann, 1819-1896) nemačka pijanistkinja, kompozitorica i učiteljica	Sesil Šaminad (Cécile Chaminade, 1857-1944) francuska kompozitorica i pijanistkinja.	Žuliet Nadia Bulanger (Juliette Nadia Boulanger, 1887 –1979) francuska kompozitorka, dirigentkinja i nastavnica muzike mnogih muzičara i kompozitora sa početka 20.veka

U nastavnoj jedinici „Tradicionalni žanrovi u muzici 20.veka –Balet“ nalaze se dve fotografije (str.54). Prva fotografija je u korelaciji samo sa pomenutim baletom Žar ptica Igora Stravinskog, a pored nje стоји natpis *Karsavina u praizvedbi Žar-ptice u Parizu 1910.* Međutim, u tekstu nema daljeg objašnjenja ko je Karsavina niti je dato njeni ime, već samo prezime, dok je druga fotografija *Isidora Dankan i njene učenice* propraćena kratkim objašnjenjem o doprinosu Isidore Dankan baletskoj umetnosti.

Preporučujem da se ispod fotografije potpiše sledeći tekst **Tamara Karsavina**, (1885 – 1978) čuvena ruska primabalerina, a pored fotografije u tekstu opiše njen lik i značaj.

1. Predlog

Tamara Platonovna Karsavina (1885 –1978) bila je čuvena ruska primabalerina *Ruskog Carskog baleta* a kasnije i *Ruskog baleta* (Ballets Russes) Sergeja Djagileva. Po odlasku u Englesku, Tamara Karsavina se profesionalno bavila nastavom baleta, gde je ubrzo postala poznata kao osnivačica modernog Britanskog baleta. Pomagala je u osnivanju *Kraljevskog baleta* (The Royal Ballet) i bila je jedna od članica osnivačica *Kraljevske igračke akademije* (Royal Academy of Dance), koja je danas jedna od najvećih i najpoznatijih igračkih akademija u svetu.

2. Prikaz iz knjige

Za moderan balet značajna je pojava američke plesačice Isidore Dankan (1878-1927). Ona je igrala bez baletskih patika, bosonoga ili u sandalama, odevena u grčki peplos. Igrala je na simfoniju muziku Betovena, Vagnera i Franka, što je takođe bila novina.

Na 58.strani pri nastavnoj jedinici *Srpska muzika 20.veka – Moderna i postmoderna u srpskoj muzici* piše sledeće:

...Među praškim đacima su imena klasika srpske muzike 20.veka – Mihovil Logar, Dragutin Čolić, Milan Ristić, Ljubica Marić, Stanojlo Rajić i Vojislav Vučković. ... (date su sve fotografije navedenih, izuzev Dragutina Čolića)

...U vrhunskim dela srpske muzičke baštine ubrajaju se opere (*Pokondirena tikva*) i koncerti Mihovila Logara, operска (*Simonida*) i koncertantna muzika Stanojla Rajića (naročito *Treći klavirski koncert*), kamerna (*Violinska sonata, Torzo*) i vokalno-simfonijiska dela Ljubice Marić (*Pesme prostora*), simfonijiska dela Milana Ristića (*Druga simfonija*).

.... Postmoderne ideje u srpsku muziku donose Srđan Hofman, Milan Mihajlović, Vlastimir Trajković, Ivana Stefanović i Zoran Erić. U najmlađoj afirmisanoj generaciji

dominiraju kompozitorke: Katarina Miljković, Isidora Žebeljan, Anja Đorđević, Svetlana Savić i Tatjana Milošević.

Za promovisanje savremenog stvaralaštva u srpskoj muzici najznačajnija je Međunarodna tribina kompozitora, festival koji se svake godine u Beogradu održava u novembru.

Preporučen je samo jedan primer za slušanje, i to gudački sekstet *Sedam pogleda u nebo* Zorana Erića koji je opisan u jednom pasusu i data je fotografija kompozitora. Veliko razočarenje može da usledi posle čitanja opisa „Srpske muzike 20.veka“ koji je dat na svega tri-četiri strane u celom udžbeniku. Nedovoljno informacija je dato za kompozitore, a još manje je dato za kompozitorke, tj. vrlo malo. Sadašnje stanje o stvarnom angažovanju muzičkih umetnica u zemlji nije u saglasnosti sa onim što o njima u udžbenicima muzike piše, a što usvajaju kao znanje učenice i učenici (od kojih će se neke opredeliti za tu umetnost), koji se senzibilišu za značaj doprinosa žena razvoju muzičke umjetnosti kod nas i u svetu.

Predlažem da se kompozitorke nabrojane u prethodnom primeru prikažu i njihova dela uvrste u primere za slušanje, jer većina ovih kompozitorki ima svoj sajt na kome se mogu poslušati delovi kompozicija, čak i cele kompozicije. Naravno autorke udžbenika moraju poštovati autorska prava kompozitora i kompozitorki. Muvička dela moraju da se čuju i dožive, da se što veći broj učenica i učenika upozna sa ovom muzikom, i delatnošću ovih kompozitora/ki, kako bi dalje mogli/e da ravnopravno učestvuju u muzičkom životu svoje sredine i sveta.

Predlog:

 <p>Katarina Miljković, kompozitorka</p>	<p>Kompozicije Katarine Miljković su pisane za raznovrsne ansamble uključujući saksofon kvartet, rock i funk bendove, udaraljke, preparirane klavire i elektroniku. Njen interes za relaciju između prirode, nauke i muzike je odveo ovu autorku do rada francuskog matematičara Benoit Mandelbrota. Ciklus „Šuma“ (Forest) za dva preparirana klavira i udaraljke, baziran na ideji fraktalne geometrije prirode, izdala je „Sachimay Records“, izdavačka kuća za novu muziku u Njujorku. U predavanjima o savremenoj muzici na muzičkom konzervatorijumu „The New England Conservatory of Music“ naglašava značaj interdisciplinarnih veza između muzike, vizuelne umetnosti, prirode i prirodnih nauka. Pogledajte: http://katarina-miljkovic.net/video</p>
 <p>Aleksandra Anja Đorđević, kompozitorka</p>	<p>Aleksandra Anja Đorđević (Beogradu, 1970), komponuje muziku za instalacije, pozorište, ples. Njeno stvaralaštvo najviše je usmereno na vokalnu muziku, odnosno muzičko pozorište. Tako nastaju mnoge pesme i ciklusi: mjuzikl <i>Život Jevremov</i>, opera <i>Narcis i Echo</i>, scenska kantata <i>Atlas</i>. Dela Anje Đorđević izvodena su na mnogim jugoslovenskim kao i Sjedinjenim američkim državama, Austriji i Italiji. Anja deluje i kao muzička kritičarka dnevnog lista Politika. Dobitnica je Mokranjčeve nagrade 2002. godine za kamernu operu <i>Narcis i Echo</i>.</p> <p>Pogledajte: www.chinch.org/mm_adjordjevic_ser.php</p>
 <p>Tatjana Milošević, kompozitorka</p>	<p>Kompozitorka Tatjana Milošević (1970, Vranje) dobitnica je Mokranjčeve nagrade Fakulteta muzičke umetnosti 2003. za balet <i>CoinciDance</i> i 2008. za simfoniju kompoziciju <i>Green with Buzz</i>. Značajno delo u opusu ove kompozitorke je opera „Ko je ubio princezu Mond“. Libreto Vladimira Kosića inspirisan je francuskim renesansnim romanima o paževima, koji su na vladarskim dvorovima čitani publici u kombinaciji sa elementima muzičke i pozorišne umetnosti.</p>
 <p>Svetlana Savić, kompozitorka</p>	<p>Svetlana Savić (1971, Srbija). Dobitnica je dve nagrade za studentsko ostvarenje na <i>Međunarodnoj tribini kompozitora</i> 1996. i 1997. godine, nagradu fonda „Vasilije Makranjac“ 2001. godine i stipendiju Vlade Republike Srbije 2002. godine. Njene važnije kompozicije su <i>Re-verzije</i> za nonet, <i>Sirota, tužna Don Huanova kći</i> za soliste, ženski hor i elektroniku, <i>Quincunx</i> za gudački orkestar, <i>Sustineo</i> i <i>Ekstraverzije</i> za simfonijski orkestar i <i>Pesme o zvezdama</i> za ženski hor i kamerni orkestar. Autorka je više članaka objavljenih u časopisima <i>Novi Zvuk</i> i <i>Treći program</i>.</p>

4.4.9. Udžbenik za osmi razred (Gordana Stojanović i Milica Rajčević)

U notnim primerima u udžbeniku skraćuju se lična imena autora (autorke nisu prisutne). Na 44. strani pojavljuje se fotografija (kao i u prethodno analiziranom udžbeniku) Stevana Mokranjaca u kolektivu profesora/ki, međutim, u ovom udžbeniku nema ni tekstualnog objašnjenja ispod fotografije. Nepotpisana fotografija se nalazi i na 66. strani - fotografija Isidore Dangkan sa učenicama, međutim njeno ime se ne spominje u tekstu nastavne jedinice. Dakle, ona je samo jedna pozadina ili možda vizuelni ukras teksta o baletu.

U ovom udžbeniku učenici/e se prvo upoznaju sa muzikom epohe romantizma. Tako već na str. 9 pored notnog primera data je slika *Klara i Robert Šuman*, a na 13. strani sledi pasus u kome se spominje Klara Šuman:

*Šuman, kao i mnogi muzičari pre i posle njega, počeo je veoma rano da uči da svira klavir. Želeo je da postane pijanista pa je veoma vredno vežbao. Nažalost, zbog povrede prsta na desnoj ruci morao je da se odrekne pijanističke karijere, ali i ljubav prema klaviru je ostala ya ceo život. Ostavio je brojna dela namenjena ovom instrumentu koja je izvodila, u ono vreme širom Evrope poznata, pijanistkinja **Klara Šuman**, njegova supruga. Dugo godina posle Šumanove smrti, Klara je putovala Evropom, koncertirala i svetu predstavljala muziku čoveka koga je neizmerno volela.* (bold S.M.)

Na str. 10 u nastavnoj jedinici o Johanesu Bramsu u dve rečenice se spominje ime Klare Šuman:

... Na takvoj jednoj turneji upoznao je Roberta i Klaru Šuman. to poznanstvo pretvorilo se u veliko prijateljstvo.... (bold S.M.)

*... Napisao je četiri simfonije. **Klara Šuman** ga je ohrabrilala da završi svoje prvo simponijsko delo...* (bold S.M.)

Dakle učenici/e se sa likom Klare Šuman u prvom primeru upoznaju posredno tek u objašnjenju zašto se sam Robert Šuman nije ostvario kao pijanista sa naglaskom da je upravo, zbog neizmerne ljubavi prema Robertu, Klara koncertirala dugi niz godina posle njegove smrti. U drugom primeru Klara Šuman je isto u pozadini lika Johanesa Bramsa. Učenici/e nikako ne treba na posredan način da saznaju da je Klara Šuman bila u ono vreme širom Evrope poznata pijanistkinja, već je potrebno direktno u posebnom pasusu i delu nastavne jedinice *Muzika romantizma* prikazati lik pijanistkinje Klare (Vik) Šuman, staviti fotografiju pijaniskinje (pravilno potpisati istu), tako da se njen lik ne vezuje za njenog supruga ni za Johanesa Bramsa, nego da se prikaže kao značajna individua koja je doprinela razvoju pijanističke literature i pijanizma 19. veka. Međutim, još jedna ženka

osoba se na fotografiji (str.27) identificuje prvo kao supruga, a zatim kćerka, međutim njeno ime ostaje skriveno a njen značaj nevidljiv. Ta ženska osoba ostaje neimenovana i pasivna. Ova fotografija propraćena je sledećim opisom: ***Vagner sa svojom suprugom, čerkom Francom Lista, u svom domu*** (bold S.M.). Na fotografiji je prikazana ženska osoba koja svira klavir, a muška osoba stoji pored nje. Ta ženska osoba koja je u opisu označena samo prvo kao supruga, a zatim i kao čerka (koja nije svom domu?), jeste upravo Kozima (List) Wagner. Kozima je bila pijanistkinja a njena zasluga se ogleda u tome što je zabeležila u svom dnevniku sve događaje u Rihardovom životu i njegove ideje. Ona je u mnogome pomogla da se ustanovi festival u Bajrojtu, a nakon Vagnerove smrti 1883. bila je zadužena za njegovo funkcionisanje narednih 20 godina, sve do 1907.g. Uspostavila je tradiciju da se festival izvodi jednom godišnje preko leta. Radila je na tome da se učvrsti tzv. *Bajrojtski kanon*, odnosno izvođenje svih deset Rihardovih zrelih operskih dela za vreme festivalskih dana. U tadašnjem društvu smatrali su je veoma uspešnom poslovnom ženom koja je uspela da festival u Bajrojtu napravi izuzetno profitabilnim i poznatim šitom sveta.

Jedina ženska osoba kojoj su posvećena čitava dva pasusa sa fotografijom, jeste Ljubica Marić – srpska kompozitorka 20.veka. Razlog zašto nije izostavljena iz udžbenika pronalazimo u tekstu plana i programa, gde se taksativno navode imena kompozitora i kompozitorki moderne i postmoderne. Tako je u istom udžbeniku za osmi razred(str.84), u nastavnoj jedinici *Moderna i postmoderna*, dat sledeći tekst:

Ljubica Marić (1909-2003), **dirigent, slikar, pisac, kompozitor praške grupe**, po svojoj originalnosti i kreativnosti spada u najznačajnije **predstavnike** srpske muzike 20.veka koji su slavu stekli i van granica svoje zemlje (bold S.M.). Njenu originalnu ekspresivnost isticali su velikani evropske muzike kao što su Bartok, Lutoslavski...a njena dela izvođena na koncertnim podijumima i festivalima u Francuskoj, Holandiji, Nemačkoj, Britaniji...

Kantata *Pesme prostora* izvedena decembra 1956. osvojila je podjednako publiku i kritičare. Delo je napisano za mešoviti hor i simponijski orkestar na tekstove nadgrobnih natpisa 13-16.veka. *Pesme prostora* svojim sadržajem i traganjem za novi zvukovima predstavljaju prekretnicu u srpskom stvaralaštvu druge polovine 20.veka. Neposredno posle rata umetnost Srbije je bila pod udarom soorealističke ideologije. Dominirale su vokalno-instrumentalne kompozicije sa tematikom borbe, obnove i izgradnje koje je trebalo da

posluže izgradnji socijalizma. **Marićeva**(bold S.M.) u sopstvenoj potrazi za novim muzičkim prostorom ovom kompozicijom otvara puteve razvoja srpskoj moderni.
(nije data izdvojena fotografija kompozitorke, već sledeća fotografija)

Preporučujem da se dati tekst koriguje upotrebom rodno osetljivog jezika, a postojeća fotografija zameni portretom kompozitorke. Poželjno je dodati i kratak spisak dela i uputiti učenike na zvanični sajt da se više upoznaju sa životom i stvaralaštvom Ljubice Marić, kompozitorke. Na primer:

Ljubica Marić (1909-2003), dirigentkinja, slikarka, spisateljica, kompozitorka praške grupe, po svojoj originalnosti i kreativnosti spada u najznačajnije žene predstavnike srpske muzike 20.veka koji su slavu stekli i van granica svoje zemlje. ....

... **Ljubica Marić** (umesto Marićeva!) u sopstvenoj potrazi za novim muzičkim prostorom ovom kompozicijom otvara puteve razvoja srpskoj moderni.

Dodati sledeću fotografiju i kratak spisak dela. Uputiti učenike na zvanični sajt da se više upoznaju sa životom i stvaralaštvom Ljubice Marić, kompozitorke.

Ljubica Marić
(1909-2003),
dirigentkinja, slikarka,
spisateljica, kompozitorka

Ljubica Marić (1909-2003), dirigentkinja, slikarka, spisateljica, kompozitorka praške grupe, po svojoj originalnosti i kreativnosti spada u najznačajnije žene predstavnike srpske muzike 20.veka koji su slavu stekli i van granica svoje zemlje. Ljubica Marić u sopstvenoj potrazi za novim muzičkim prostorom ovom kompozicijom otvara puteve razvoja srpskoj moderni. Neka od najpoznatijih dela su: Pesme prostora, kantata za mešoviti hor i orkestar (1956), Vizantijski koncert, za klavir i orkestar (1959), Ostinato super thema Octoicha, za klavir, harfu i gudački orkestar (1963), Torzo, za klavirska trio (1996, rev. 1998). Pogledajte sajt: www.ljubicamaric.com

4.5. Analiza udžbenika za srednju školu

4.5.0. Na koji način su žene predstavljene u tekstu postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole u Srbiji

4.5.1. Kvantitativna analiza ilustracija/fotografija

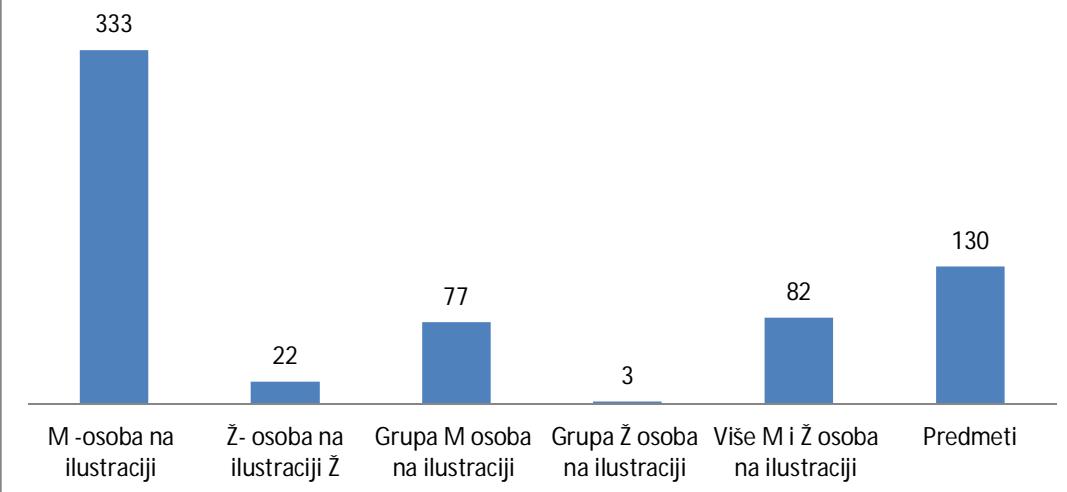
U kvantitativnoj analizi fotografija/ilustracija uočila sam da u svakom udžbeniku dominiraju portreti muških osoba koji su većinom portreti kompozitora, ali postoji i veliki broj nepotpisanih ilustracija u kojima se jasno naglašava da je muzička umetnost bila dominantno muška delatnost, a žene uglavnom predstavljaju „dekor“ udžbeničkih stranica. Takođe, uočila sam da je upravo u udžbeniku za stručne škole obima 92 strane (koji se štampa u velikom broju oko 24.000 primeraka) prisutno 132 ilustracije/fotografije, od kojih je na čak 70 prikazan porter muške osobe, a portret ženske osobe samo na jednoj. Pritom, na toj jednoj ilustraciji žena nije imenovana.

Tabela 3 – Spisak analiziranih udžbenika

SREDNJA ŠKOLA	Osoba na ilustraciji		Više osoba na ilustraciji			Predmeti	Ukupno	Obim udžbenika
Udžbenik	M	Ž	M	Ž	M i Ž	N		
1. Muzička umetnost za srednje škole	70	1	25	2	18	16	132	92
2. Muzička kultura za gimnazije i stručne škole	40	2	15	/	13	20	90	132
3. Istorijska muzika za II i III razred srednje muzičke škole	55	3	14	/	26	40	138	185
4. Istorijska muzika za IV razred srednje muzičke škole	54	6	9	/	6	36	111	115
5. Muzička kultura za srednju školu	114	10	14	1	19	18	176	148
UKUPNO	333	22	77	3	82	130	647	672

ILUSTRACIJE U UDŽBENICIMA

■ ILUSTRACIJE U UDŽBENICIMA

4.5.2. Analiza potpisanoj teksta ilustracije i njegove sadržajne povezanosti sa tekstrom nastavne jedinice

U većini udžbenika ženske osobe prikazane na ilustracijama su često izvođačice na nekom instrumentu, pevačice ili balerine. One većinom nisu imenovane, i predstavljaju dekor udžbenika. Jedini primeri fotografija žena kompozitorke su grupna fotografija francuske Šestorke na kojoj je Žerman Tajfer i fotografija Ljubice Marić. Međutim, ono što je mnogo važnije od samih ilustracija jeste to što je, na primer, Žerman Tajfer potpuno nevidljiva u samom tekstu pored date fotografije, a izuzetak je Ljubica Marić kojoj su posvećene minimum dve rečenice do 3 pasusa. Zbog preglednije analize, prikazaće samo nekoliko primera izgleda ilustracija u dva udžbenika:

Primer 1. U udžbeniku br 1. *Muzička umetnost za srednje škole*, na jednoj ilustraciji je prikazana žena koja nije imenovana i setnog pogleda svira klavir, raspuštene je kose i golih grudi! Dalje, na dve fotografije prikazane su po dve devojčice gde jedna svira bendžo a druga je posmatra, a na drugoj jedna devojčica svira klavir a druga joj pokazuje note. Međutim, kao i na prethodnim ilustracijama ove devojčice nisu imenovane, niti je u tekstu lekcije dato objašnjenje društveno-istorijskog konteksta ove pojave.

Primer 2. U udžbeniku br. 2. *Muzička kultura za gimnazije i stručne škole* data su samo dva portreta žena, gde je prvi opisan kao *Bakstov kostim za Žar-pticu* na str. 110 (dakle, kostim je u

prvom planu, a ne žena), a drugi je portret žene „*Marija Aleksandrovna Skrjabina, kći kompozitora, za svetlosnim klavirom*“ (str.105). Ono što se direktno ističe je da je ona **kći kompozitora** i pritom **sedi** za klavirom (bold S.M.). Dakle, iz ovog opisa učenici nemaju pravu informaciju iz opisa ilustracije, a u tekstu nema reči o datoju, „prepostavljamo“ pijanistkinji, pošto ona nije oslovljena kao pijanistkinja, već ona „sedi za klavirom“.

Kako sam već prethodno objasnila udžbenici autorke Sonje Marinković sadrže u osnovi identičan empirijski materijal, koji je prema svrsi usmeren na *opšte* (ono opširnije namenjeno gimnazijama, a ono manje opširno ostalim školama) i *detaljno* upoznavanje sa istorijom muzike (namenjeno muzičkim školama). Radi preglednijeg prikaza analiziranog materijala, u radu neće biti prikazan pojedinačno svaki udžbenik, već analizirani tekstualni i vizuelni materijali po epohama, od praistorije do 21.veka. Dakle, opredelila sam se da u okviru analize udžbenika kritički posmatram korelaciju teksta lekcije, tekstualnog opisa ilustracije (fotografije) i izgleda same ilustracije, tj. njene svrhe na određenom mestu.

Tabela 4 - Prikaz potpuno istih ilustracija koje se nalaze u više udžbenika

Naslov lekcije	Tekst ispod ilustracije	Kako bi trebalo...	Udžbenici	Strana
Muzika starog sveta Trubaduri, truveri i minezengeri	Minezengeri i dama Na fotografiji je 1 muškarac (minezenger) i 1 žena.	*Pronaći fotografiju minezengera koji sviraju na instrumentima tog vremena.	br.3	42
Muzika renesanse	Harfa i lauta Zašto nije odgovarajući tekst: Zato što na fotografiji nisu samo instrumenti prikazani, već žena kako svira harfu a muškarac lautu.	Harfistkinja i lautista	br. 2 br. 3	22 42

Muzika renesanse	- nema tekstualnog opisa- *Žena svira čembalo	Čembalistkinja	br. 3	72
Barok	- nema tekstualnog opisa- *Žena svira flautu	Flautistkinja	br. 3	98
Muzika baroka (Barokni instrumenti)	Rafaelova „Sveta Cecilia“ *Zašto tekst nije odgovarajući: 1. Ko je Rafaelo? 2. Sveta Cecilia nije ničije vlasništvo 3. Na slici su prikazani instrumenti baroka – kućne orgulje, flauta, violina, triangl, itd.	<i>Sveta Cecilia</i> , zaštitnica muzike, slikar: Rafaello Santi (1483 — 1520)	br. 1 br. 2 br. 3	19 27 79
Muzika baroka/ Barok i rokoko (Instrumenti; Opera)	a) Barokni instrumenti a1) Kvartet – spinet, lauta, flauta i bas viola Zašto tekst nije odgovarajući: Na fotografiji su 3 žene: spinetistkinja, flautistkinja i violončelistkinja + 1 muškarac-lautista.	Na baroknim instrumentima sviraju spinetistkinja, flautistkinja, violončelist kinja i lautista. **Ovu fotografiju ne treba staviti pored teksta o operi, već isključivo u delu kamerna muzika i instrumenti baroka!	br. 1 br. 2 br. 3	20 28 79
Bečki klasičari	- nema tekstualnog opisa- *Devojka sedi na divanu i drži knjigu, a iza njenih	** ovu fotografiju veličine A4 formata treba imenovati i	br. 3	138

	leda je velika kućna biblioteka	povezati sa tekstrom lekcije		
Klasicizam Sonatno-simfonijiski ciklus i sonatni oblik	- nema tekstualnog opisa- *Muškarac i žena iz elite igraju	** ovu fotografiju treba imenovati i povezati sa tekstrom lekcije, ili upotrebiti u drugom kontekstu	br. 3	141
Klasicizam Pojam žanra	- nema tekstualnog opisa- *Muškarci sviraju, žena(sluškinja) pomaže dečaku oko čitanja nota, a dve devojčice se igraju.	** ovu fotografiju treba imenovati i povezati sa tekstrom lekcije	br. 3	142
Muzika pretklasike i klasike (Volgang Amadeus Mocart) 	a) <u>Mocart</u> sa porodicom a1) <u>Mocartova</u> porodica Zašto nije tekst odgovarajući: 1. Na fotografiji su žena i dva muškarca: Ana Marija Nanerl (sestra Wolfgang), Wolfgang i Leopold, (njihov otac), a na slici okačenoj na zidu je portret Ana Marije, majke Nanerl i Wolfgang. 2. Mocart je prezime!	Porodica Mocart: Nanerl (sestra), Wolfgang (brat), Ana Marija(majka -slika), Leopold (otac) *** slika je nastala 1780, dve godine nakon smrti Ana Marije Mocart	br. 1 br. 2 br. 3	29 49 154
Klasicizam Jozef Hajdn – simfonije; // Programske	- nema tekstualnog opisa- ! Žena diriguje a o tome nema ni reči u tekstu.	Dirigentkinja orkestra (*u orkestru sviraju harfistkinja i violinistkinja)	br. 3 br. 4	147 22

simfonizam romantičara				
Klasicizam Jozef Hajdn - koncerti	- nema tekstualnog opisa- *Dve žene pevaju, treća svira klavir, a četvrta okreće note, muškarac gleda u note pijaniskinje	* Imenovati fotografiju i smestiti u deo kamerne muzike, ili solo pesme, jer u tekstu pored kojeg se nalazi - ne odgovara	br. 3	150
Romantizam Robert Šuman	Portreti Klare i Roberta Šumana *U pitanju su dva portreta, dakle dve osobe. U tekstu lekcije „Romantizam“, Klara Šuman se spominje kao Šumanova žena, jedan od najpozdanijih interpretatora njegove muzike, verni tumač njegovih ideja.	Portret Klare Šuman, pijanistkinja i kompozitorica romantizma Portret Roberta Šumana, kompozitora romantizma	br. 2	62
Muzika romantizma	Valcer *Nije prikazan korak valcer, a ni odgovarajući stav igrača, kao ni garderoba tog vremena	* zameniti fotografiju odgovarajućom	br. 1	34
Romantizam, Frederik Šopen	Šopenova smrt kako ju je zamislio slikar Komjatovski	Šopen na samrti, slika Teofila Kvjatkovskog (1849), naručena od	br. 1 br. 4	36 11

 	<p>Zašto tekst nije odgovarajući:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zato što je prikazana fotografija izdvojeni element slike 2. Ime slikara je pogrešno napisano: Komjatovski, a treba – Kvjatkovski Teofil, 3. izostavljene su druge osobe sa slike 	<p>strane Džejn Striling (Jane Stirling).</p> <p>Šopen sedi na krevetu a u njegovom prisustvu su (s leva na desno):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aleksandar Jelovicki, - Ludvika (Šopenova sestra) - Marselina Čartorijska (Marcelina Czartoryska), učenica klavira kasnije pijanistkinja - Vojceh Grzimala (Wojciech Grzymała) - Kvjatkovski Teofil 	br. 5	66
<p>Muzika 20.veka</p> <p>Francuska šestorka</p> 	<p>Francuska šestorka: Žorž Tajfer, Fransis Pulank, Artur Honeger, Darijus Mijo, Žan Kokto i Žorž Orik</p> <p>*Ovaj tekst nije pogrešan, ali može biti rodno senzitivniji</p>	<p>Francuska šestorka: kompozitorica Žorž Tajfer i kompozitori Fransis Pulank, Artur Honeger, Darijus Mijo, Žan Kokto i Žorž Orik</p> <p>*u tekstu pored fotografije moraju se spomenuti svi članovi/članice, a posebno treba naglasiti da je članica bila i jedna žena!</p>	br. 1 br. 2 br. 4	66 113 104

Opera na početku 20.veka	Fotografija nije potpisana. Ova fotografija učenike upućuje na to da je Toska ubica, što nije osnovna tema radnje opere. To dalje upućuje na to da su žene ubice!	Fotografiju zameniti notama ili sledećim fotografijama: 	br. 1 / 52	
*Između teksta Stevan Mokranjac i Impresionizam	- nema teksta ispod fotografije – * dve devojke, gde jedna svira bendžo	Čas bendža (The Banjo Lesson), 1894, Meri Kasat (Mary Cassatt)	br. 1	61
Muzika 20. veka – Filmska muzika –	Nemi Film „Pevajmo na kiši“ scena: devojka je podigla haljinu i gole su joj noge, a na vrhu cipele je šešir onog koga „zavodi“; Ova fotografija stereotipno prikazuje žene kao	Zameniti postojeću fotografiju drugom koja bolje oslikava sadržaj samog teksta.	br. 1	78

	<p>zavodnice i bludnice.</p> <p>Da li je to scena iz tog filma? Zašto je on toliko muzički značajan, i da li je značajan?</p>			
Nacionalne škole u muzici 20.veka – Igor Stravinski	<p>Baksov kostim za Žar-pticu</p> <p>*U prvom planu je kostim i dizajner, a ne balet i balerina koja igra tu rolu!</p> 	 br. 2 br. 4	Ekaterina Kondaurova, u ulozi Žar-ptice, Marinski teatar	110 103

Veliki broj fotografija i ilustracija prisutnih u ovim udžbenicima nije propraćen tekstrom, a pored toga neke imaju vrlo slabu vezu sa sadržajem lekcije, tj. njenim tekstrom. Takođe, neke fotografije se pojavljuju više puta u istom udžbeniku. Potrebno je uraditi detaljnu reviziju ilustracija/fotografija u skladu sa predloženim promenama u tabeli br.4.

4.5.3. Koje su to žene prisutne u tekstu postojećih udžbenika muzičke kulture (da li su to pretežno one koje izvode muziku ili one koje je stvaraju)

4.5.3.1. Analiza indeksa imena

U nekim udžbenicima autorke Sonje Marinković postoji *Indeks imena*, a samo u udžbeniku *Muzička umetnost za stručne škole* postoji i *Rečnik pojmoveva*. U udžbeniku Tomislava Bratića i Milivoja Dragutinovića, na kraju udžbenika nalaze se: *Spisak muzičkih ilustracija – kao mogući izbor za slušanje muzike*, *Spisak muzičkih ilustracija snimljenih na traci*, *Spisak literature i Indeks imena*.

Tabela 5 - Spisak žena koje se većinom samo spominju u analiziranim udžbenicima
 (iz indeksa imena)

	PREZIME, IME ŽENE	ZANIMANJE	UDŽBENIK/CI*	STRANA/E
1.	Bakočević, Radmila	solo-pevačica	br. 5	135
2.	Besmertnova, Natalija	balerina	br. 5	122
3.	Bjegojević, Jovanka	balerina	br. 5	123
4.	Brunsvik, Tereza	grofica	br. 3	173
5.	Cvejić, Biserka	solo-pevačica	br. 5	135
6.	Dankan, Isidora	balerina	br. 5	122
7.	Dorđević, Višnja	balerina	br. 5	123
8.	Grizi, Karlota	balerina	br. 4; br. 5	59; 121
9.	Ficdžerald, Ela	pevačica	br. 5	117
10.	Froman, Margarita Petrovna	balerina	br. 5	123
11.	Horbostel, Erih Marija	naučnica	br. 3	5
12.	Jansen, Tereza	pijanistkinja	br. 3	150
13.	Jeftić, Ivana	solo-pevačica	br. 5	135
14.	Jeftović, Gordana	solo-pevačica	br. 5	135
15.	Jovanović, Jadranka	solo-pevačica	br. 5	135
16.	Jugović, Dragana, del Monako	solo-pevačica	br. 5	135
17.	Karsavina, Tamara	balerina	br. 4, br. 5	81,102; 122

18.	Kavalijeri, Katarina	solo-pevačica	br. 3	158
19.	Kirsanova, Nina	balerina	br. 5	123
20.	Klajn, Stana Đurić	muzikološkinja	br. 5	41
21.	Knežević, Nada	pevačica	br. 5	117
22.	Marić, Ljubica	kompozitorka	br. 5	127
23.	Mediči, Katarina	dobrotvorka	br. 3	90
24.	Mocart, Ana Marija (Nanerl)	čembalistkinja i pijanistkinja	br. 3	154
25.	Mocart, Konstanca	pevačica - supruga V.A.Mocarta	br. 3	167
26.	Pavlova, Ana	balerina	br. 5	107,122
27.	Pavlović, Dušica	balerina	br. 5	123
28.	Petrović, Radmila	etnomuzikološkinja	br. 3	5
29.	Pilipenko, Lidija	balerina	br. 5	123
30.	Plojer, Barbara	pijanistkinja	br. 3	166
31.	Poljakova, Jelena	balerina	br. 5	123
32.	Sand, Žorž	francuska književnica	br. 4; br. 5	10; 66
33.	Sen-Vitgenštajn, princeza Karolina	princeza; nesuđena žena Franca Lista	br. 4	8, 35
34.	Sifnios, Dušanka	balerina	br. 5	123
35.	Smiljanić, Radmila	solo-pevačica	br. 5	135

36.	Smitson, Harijeta	glumica	br. 4	33
37.	Stefanović, Ivana	solo-pevačica	br. 5	135
38.	Šuman, Klara = Vik, Klara	nemačka pijanistkinja, kompozitorka i učiteljica	br. 4; br. 5	11,12; 59,64
39.	Taljoni, Marija	balerina	br. 4; br. 5	59; 121
40.	Tarner, Tina	pevačica	br. 5	118
41.	Vilken, Ana Magdalena (Bah)	sopranistkinja i druga žena Johana Sebastijana Baha	br. 3	118
42.	Von, Sara	pevačica	br. 5	117

* redni broj udžbenika iz tabele - Prilog 9.2.2

Tabela 6 – Ukupan broj ženskih imena po profesijama/tituli

Žene u indeksu imena po profesijama	broj
dobrotvorka	1
etnomuzikološkinja	1
grofica	1
književnica	1
muzikološkinja	1
naučnica	1
princeza	1
kompozitorke	2

pevačica	4
pijaniskinja	4
solo-pevačica	11
balerina	14
UKUPNO	41

Iz ovog spiska može se uočiti da su prisutne u velikom broju žene koje izvode muziku, a u vrlo malom broju one koje stvaraju - samo dve žene kompozitorke: Klara Vik-Šuman i Ljubica Marić. Pritom, Klara Šuman i nije prikazana kao kompozitorka, već kao supruga Roberta Šumana i pijanistkinja.

Primer 1. (Šumanovo klavirsko stvaralaštvo) ...Šumanova žena Klara (rođ. Vik, Wieck) bila je istaknuta pijanistkinja i jedan od najpouzdanijih interpretatora njegove muzike, veran tumač njegovih ideja. (str.11, udžbenik br. 4).

Primer 2. (Muzika romantičara)...Klavirska minijatura je brzo procvala jer se obelodanila u srećno vreme dominacije pijanista-virtuoza Feranca Lista, Klare Šuman i Frederika Šopena (str. 59, udžbenik br.5)

3. (Muzika romantičara - Robert Šuman)...Svoja značajna klavirska dela Šuman je poveravao svojoj supruzi Klari, izvrsnoj pijanistkinji, da ih ona interpretira. Bili su to mali klavirski komadi programskog sadržaja: Karneval, Leptiri, Dečje scene i Igre Davidovih saveznika.

U ostalim udžbenicima se uglavnom ponavljaju rečenice ovakvog tipa, i ne postoji posebna lekcija ili deo teksta o Klari Šuman. Dok, o Ljubici Marić u tekstovima saznajemo nešto malo više zato što je planom i programom određeno da se Ljubica Marić prikazuje kao kompozitor(ka) muzike 20. veka u Srbiji. (bold S.M.)

1. Ljubica Marić (1909-2003), **kompozitor i dirigent**, istakla se svojom kantatom *Pesme prostora*. Delo je nastalo na osnovu tekstova sa bogumilskih stećaka. Osam muzičkih delova ove kompozicije postepeno izrastaju u jedinstvenu celinu. Njena značajna dela su još: muzika za orkestar: *Sinfonija oktoiha*, *Pasakalja za orkestar*; kamerna: *Gudački kvartet*, *Sonata za violinu i klavir*, *Svita za četvrtstopeni klavir*; vokalno-instrumentalna: kamerna kantata *Prag sna*, govorni oratorijum *Slovo svetlosti*, i dr. (bold S.M.)(str.127, udžbenik br. 5)

2. Ljubica Marić. Predstavnici praške grupe kompozitora u posleratnom periodu dostižu svoj stvaralački zenit. Tada se u punoj meri otkrivaju samosvojnost i snaga kreativnih potencijala Ljubice Marić. Izvođenje njene kantate *Pesme prostora* decembra 1956.g, dela koje je odmah osvojilo nepodeljena priznanja kritike, publike i stručne javnosti, simbolično označava stvaralački raskid sa soorealističkim konvencijama. Za razliku od u posleratnom vremenu dominantne tematike borbe i obnove u vokalno-instrumentalnim opusima srpskih kompozitora, **Marićeva** (bold S.M.) je inspiraciju našla u drugačioj motivskoj sferi, u rečima epitafa isklesanih na bogumilskim stećacima u Bosni i Hercegovini (XII-XVI vek), od kojih je odabrala sedam. Oni na jedan neposredan, iskonski način govore o večnim temama života i smrti.

Za Ljubicu Marić karakteristično je traganje za arhetipskim, što je izazvalo i specifično interesovanje za nacionalno, koje je najposrednije izraženo u njenom ciklusu *Muzika oktoiha*. Inspirišući se napevima Mokranječevog Osmoglasnika, ona je osmisnila celovečernji ciklus koji čine: *Muzika oktoiha br.1*, simfonijski preludijum večeri, *Vizantijski koncert za klavir i orkestar* (br.2), kantata *Prag sna* (br.3), *Ostinato super tema oktoiha*, dok bi zaokruženje ciklusa donela još nezavršena *Simfonija*. Ostvarila je i značajan broj kamernih kompozicija.

Preporuka je da se dosledno koristi rodno osetljiv jezik, na sledeći način:

1. Ljubica Marić (1909-2003), **kompozitorka i dirigentkinja**, istakla se svojom kantatom *Pesme prostora*. .... Za razliku od u posleratnom vremenu dominantne tematike borbe i obnove u vokalno-instrumentalnim opusima srpskih kompozitora, **Ljubica Marić** je inspiraciju našla u drugačioj motivskoj sferi, u rečima epitafa isklesanih na bogumilskim stećacima u Bosni i Hercegovini (XII-XVI vek), od kojih je odabrala sedam...

4.6. Rezultati analize udžbenika muzičke kulture

4.6.1. Rezultati analize udžbenika muzičke kulture za više razrede osnovne škole

Rezultati analiziranog materijala su sledeći:

- U udžbenicima se u velikoj meri zanemaruje delatnost žena u muzici kako ranijih epoha, tako i sadašnjice. Prikazuju se većinom dela kompozitora, a izuzetak su dela jedne kompozitorke Ljubice Marić.
- Udžbenici nisu zasnovani na savremenim dostignućima i aktuelnim podacima.
- U obraćanju deci većinom je prisutan rodnosenzitivni odnos.
- Jezik nije funkcionalan jer se dosledno ne koriste imenice oba roda -zanimanja muzičke struke su većinom u muškom generičkom rodru.
- Analizom udžbenika za šesti razred utvrđeno je prisustvo stereotipa na fotografijama/ ilustracijama.
- Ilustracije u velikom broju nisu jednoznačne i pregledne, i nisu dosledno obeležene u celom udžbeniku.
- Skraćivanjem imena autora i autorki teksta, muzike ili aranžmana u notnim primerima nije moguće utvrditi rod autora/ki (izuzetak su svetski poznata imena poput J.S. Bah ili L.V.Betoven, itd). Zatim, nije bilo moguće utvrditi u kojoj meri su prisutne melodije/pesme/aranžmani kompozitora/ki.
- U tekstualnim objašnjenjima predstavljenih kompozicija u periodu od nastanka muzike do klasicizma, žene se ne spominju, nisu prisutna ženska imena, a nije prikazan nijedan lik žene bilo kompozitorke/ pijanistkinje/ violinistkinje itd. Tek od perioda romantizma spominje se ime Klare Šuman, a Ljubica Marić je jedina prikazana kao kompozitorka 20.veka.
- Potrebno je izbaciti određene anedgdotе o životima kompozitora, zato što narušavaju smisao obrade određenih nastavnih oblasti i zauzimaju prostor značajnijim tekstovima, kao na primer, onim ponuđenim kroz analizu udžbenika.
- Muzički instrumenti ne bi trebalo stereotipno povezivati samo za jedan rod(pol), tako da uvek imamo isključivo flautistkinje i harfistkinje, ali ne i flautiste i harfiste, i obrnuto, timpaniste i fagotiste, ali ne i timpanistkinje i fagotistkinje, itd.

Učvršćivanjem ovih stereotipa da žene sviraju „ženske“, a muškarci „muške“ instrumente dovodimo učenike/ce u situaciju da se pri odabiru instrumenta u muzičkoj školi oslanjaju na ove „standarde“, umesto da ih ohrabrujemo da biraju instrumente prema ličnim afinitetima i željama. Isto tako, dovodimo u opasnost i one učenike/ce koji sviraju druge instrumente da budu kritikovani i neprihvaćeni u vršnjačkim grupama, jer se ponašaju „drugačije“ (dečak svira harfu) od većine dece u Srbiji.

4.6.2. Rezultati analize udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole

Rezultati analiziranog materijala su sledeći:

- Na ilustracijama/fotografijama dominiraju portreti muških osoba (410), a žene uglavnom pored predmeta (130), predstavljaju „dekor“ udžbeničkih stranica (25).
- U udžbenicima se u velikoj meri zanemaruje delatnost žena u muzici kako ranijih epoha, tako i sadašnjice.
- Prikazuju se većinom dela kompozitora, a izuzetak su dela jedne kompozitorke Ljubice Marić.
- U udžbenicima je u proseku navedeno 41. ime i prezime ženske osobe, od kojih je jedna žena prikazana kao kompozitorka u tekstu nastavne jedinice (Ljubica Marić), a ostale su balerine (14), solo-pevačice(11), pijanistkinje(4), pevačice zabavne muzike(4), i drugih profesija po jedna ili dve žene.
- Udžbenici nisu zasnovani na savremenim dostignućima i aktuelnim podacima.
- Jezik nije funkcionalan jer se dosledno ne koriste imenice oba roda -zanimanja muzičke struke su većinom u muškom generičkom rodu.
- Ilustracije u velikom broju nisu jednoznačne i pregledne, nisu dosledno obeležene u celom udžbeniku, neke su i stereotipne.

4.7. Rezultati ankete

Anketirala sam ukupno 20 odraslih osoba koje se bave muzikom profesionalno da ustanovim stepen intuicije za rodno osetljiv (srpski) jezik kada su u pitanju titule i zanimanja u domenu muzičke umetnosti (ukupno 25 različitih imenica). Kao kontrolnu grupu odabrala sam da anketiram 20 odraslih ispitanica kojima je maternji jezik srpski, a koje nemaju prethodno muzičko obrazovanje, imaju visoko obrazovanje, i mlađeg uzrasta (20-30 godina). Podaci su sakupljeni tokom 2012. godine. Rezultati anonimne ankete sprovedene elektronskim putem, obradila sam kvantitativnom i kvalitativnom analizom, da ustanovim u kojoj meri intuicija za upotrebu rodno osetljivog jezika može doprineti uvođenju istog u udžbenike za muzičku kulturu koji će se ubuduće odobravati za upotrebu u nastavnom procesu u osnovnoj i srednjoj školi kod nas.

Rezultati anonimne ankete:

Predloge za odgovarajuću formu ženskog roda za osobu koja bi za navedeni instrument bila kvalifikovana, tj. da je to njeno zanimanje, svrstala sam u 4 kategorije odgovora u odnosu na ukupan broj datih odgovora. Iako je bilo ponuđeno da ukoliko imaju više od jedne forme da ponude, po sopstvenoj jezičkoj intuiciji, ispitanice nisu koristile ovu opciju. Prvu grupu čini forma ženskog roda zanimanja koju su sve ispitanice isto napisale. Drugu i treću grupu čine po dve forme ženskog roda zanimanja, gde jedna forma je bila zastupljena u više anketa nego druga. Završnu, četvrtu grupu odgovora čine po tri forme u odnosu 80% -15% - 5% anketiranih žena. U četvrtoj grupi prisutno je nekoliko obrazaca pomoću kojih je građena jezička forma, kao na primer:

- citra - **šica**, zvona - **šica**, tambura - **šica**
- citra - stkinja
- fagot - **istkinja**
- fagot - **skinja**
- zvona - r - **istkinja**
- citr – **iskinja**
- fago - **istkinja**, mandolin - **istkinja**
- sviračica **na** zvonima, sviračica **na** tamburinu, sviračica **na** trijanglu
- sviračica engleskog roga

I		
instrumenti	100%	
čembalo	čembalistkinja	
flauta	flautistkinja	
gitara	gitaristkinja	
harfa	harfistkinja	
harmonika	harmonikašica	
horna	hornistkinja	
klarinet	klarinetistkinja	
orgulje	orguljašica	
veliki bubenj	bubnjarka	
violina	violinistkinja	
violončelo	violončelistkinja	
II		
instrumenti	95%	5%
gong	sviračica na gongu	gongašica
kastanjete	sviračica na kastanjetama	žena sa kastanjetama
kontabas	kontrabasistkinja	kontrabastkinja
oboа	oboistkinja	oboаšica
usna harmonika	harmonikašica	harmonikašica usna
vibrafon	sviračica na vibrafonu	vibrafončica
viola	violistkinja	violašica
zvončići	sviračica na zvončićima	zvončica
III		
instrumenti	85%	15%
bas klarinet	klarinetistkinja	bas klarinetistkinja

čelesta	sviračica na člesti	člestkinja	
čineli	činelistkinja	sviračica na činelama	
domra	domrašica	domrastkinja	
klavir	pijanistkinja	klaviristkinja	
ksilofon	sviračica na ksilofonu	ksilofonkinja	
lauta	lautistkinja	lautkinja	
mali bubanj	bubnjarka	bubnjašica	
pijanino	pijanistkinja	klaviristkinja	
pikolo flauta	flautistkinja	pikolo flautistkinja	
timpani	timpanistkinja	timpaniskinja	
trombon	trombonistkinja	tromboniskinja	
truba	trubačica	trubastkinja	
tuba	sviračica na tubi	tubistkinja	
IV			
instrumenti	80%	15%	5%
citra	citrašica	citriskinja	citrasekinja
engleski rog	sviračica engleskog roga	oboistkinja	engleskorogistkinja
fagot	fagotistkinja	fagotskinja	fagoistkinja
kontrafagot	fagotistkinja	fagotskinja	fagoistkinja
mandolina	mandolinistkinja	mandoliniskinja	mandoliskinja
tambura	tamburašica	tamburistkinja	tamburaškinja
tamburica	tamburašica	tamburistkinja	tamburaškinja
tamburin	sviračica na tamburinu	tamburinistkinja	tamburinka
triangl	sviračica na trijanglu	trijanglistkinja	trianglašica
zvona	sviračica na zvonima	zvonaristkinja	zvonašica

Predlog :

INSTRUMENTI	Osoba koja svira: M	Osoba koja svira: Ž
Gudački instrumenti		
violina	violinista	violinistkinja
viola	violista	violistkinja
violončelo	violončelista	violončelistkinja
kontabas	kontrabasista	kontrabasistkinja
Trzalački instrumenti		
harfa	harfista	harfistkinja
gitara	gitarista	gitaristkinja
tambura	tamburaš	tamburašica
tamburica	tamburaš	tamburašica
mandolina	mandolista	mandolinistkinja
lauta	lautista	lautistkinja
citra	citraš	citrašica
domra	domraš	domrašica
Drveni duvački instrumenti		
flauta	flautista	flautistkinja
pikolo flauta	flautista	flautistkinja
oboa	oboista	oboistkinja
engleski rog	1. svirač engleskog roga 2. oboista	1. sviračica engleskog roga 2. oboistkinja
klarinet	klarinetista	klarinetistkinja
bas klarinet	klarinetista	klarinetistkinja
fagot	fagotista	fagotistkinja
kontrafagot	fagotista	fagotistkinja
truba	trubač	trubačica

horna	hornista	hornistkinja
trombon	trombonista	trombonistkinja
tuba	svirač na tubi	sviračica na tubi
Udarački instrumenti		
<i>Udaraljke sa određenom visinom zvuka</i>		
timpani	timpanista	timpanistkinja
zvona	svirač na zvonima	sviračica na zvonima
gong	svirač na gongu	sviračica na gongu
zvončići	svirač na zvončićima	sviračica na zvončićima
vibrafon	svirač na vibrafonu	sviračica na vibrafonu
čelesta	svirač na člesti	sviračica na člesti
ksilofon	svirač na ksilofonu	sviračica na ksilofonu
<i>Udaraljke sa neodređenom visinom zvuka</i>		
veliki bubenj	bubnjar	bubnjarka
mali bubenj	bubnjar	bubnjarka
triangl	svirač na trijangu	sviračica na trijangu
kastanjete	svirač na kastanjetama	sviračica na kastanjetama
tamburin	svirač na tamburinu	sviračica na tamburinu
čineli	svirač na činelama	sviračica na činelama
Instrumenti sa dirkama		
klavir	klavirista/pijanista	klaviristkinja/pijanistkinja
pijanino	klavirista/pijanista	klaviristkinja/pijanistkinja
čembalo	čembalista	čembalistkinja
orgulje	orguljaš	orguljašica
harmonika	harmonikaš	harmonikašica
usna harmonika	harmonikaš	harmonikašica

5.0. Koje bi kompozitorke trebalo uvrstiti u tekst postojećih udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole

Već od vremena kada je **Eva** prvi put zasvirala na šupljoj cevčici biljke, žene su stvarale muziku. Od najranije zabeležene istorije žene su pisale muziku. Pored te dve discipline – sviranja i pisanja/komponovanja – logično se predpostavlja da su žene i izvodile muziku i ostavile istorijske spise o njoj.

Kreativne žene su vekovima značajno doprinosele muzici. Promenom civilizacija, kultura i društvenih običaja i normi veliki broj informacija i zapisa o ovim ženama je bio zatrpan tokom viševekovne muške dominacije. Osvajajući jednake uloge u modernom društvu, sve više uspešnih istraživanja se odvija u sferi feminističke muzikologije.

Otkrića o ženama u muzici dosežu sve do Mesopotamije i sveštenice **Enheduane** (Enheduanna, oko 2500. godine p.n.e.) za koju se veruje da je prva žena koja je ostavila pismeni trag o muzici. Zatim, u drevnom Egiptu i Grčkoj, poznato je da je **Sapfo** (Sappho) pisala pesme/ode (6.vek), a srednji mračni vek je osvetlila vizionarka **Hildegard Bingenska** (Hildegard of Bingen 1098-1179), koja je pisala poeziju, istoriju, muziku i tekstove o srednjevekovnoj medicini.

Period renesanse, vreme u kome su blistale sloboda i ekspresija, ironično označava opadanje jačine i snage ženskog glasa. Katolička crkva 1563 na Tridentskom saboru zabranjuje ženama da pevaju religioznu polifonu muziku. Uprkos ovim preprekama, nekoliko imena je ipak uspelo da se probije u istoriji muzike u ovom periodu. Čak je i **Ana Bolen** (1507-36) komponovala himnu u Londonskom tornju pre nego što joj je odrubljena glava. U Italiji, koju su tada činile manje države, Vojvoda od Ferare je ustanovio prvi ženski muzički ansambl 1580. čijem uspehu su zavideli dvorovi Mantove, Firence i Venecije, takmičeći se međusobno ko će prvi da čuje ovaj ansambl. Značajne žene tog vremena bile su **Madalena Kazulana** (Madalena Casulana, 1540-90) i **Frančeska Kačini** (Francesca Caccini, 1587-1640), čije stvaralaštvo je na prelazu u barokni period. Frančesku Kačini slede **Barbara Stroci** (Barbara Strozzi, 1619-64), **Antonija Bembo** (Antonia Bembo, 1643-1715) i **Elizabet Klod Žake de la Guer** (Elisabeth Claude Jacquet de la Guerre, 1666-1729), kojoj je Franc Lui XIV posmrtno odao priznanje.

U klasičnom periodu, u kojem su zablistali Gluk, Hajdn, Mocart i mladi Betoven, nisu izostale ni uspešne žene kompozitorke. To su bile Pruska Princeza **Ana Amalia**(Princess Anna Amalia, 1723-87), **Madalena Sirmen** (Maddalena di Lombardini Sirmen,1735-1818), **Marijana fon Martinez** (Marianne von Martinez, 1744-1812) i genijalna, ali i slepa **Marija Tereza fon Paradis** (Maria Theresia von Paradis, 1759-1824).

U zlatnoj epohi muzike ili romantizmu u muzici, mnoge žene su se izborile da njihova imena pišu u naslovu štampanih kompozicija. U Nemačkoj, **Luiz Rajhardt** (Louise Reichardt, 1779-1826), **Fani Mendelson Hensel** (Funny Mendelssohn Hensel, 1805-47) i **Klara Vik Šuman** (Clara Wieck Schumann, 1819-96). U Poljskoj, muzika **Marije Šimanovske** (Maria Szymanowska,1789-1831) bila je inspirativna za Frederika Šopena, dok su u Francuskoj delovale **Luiz Farenk** (Louise Dumont Farrenc, 1804-75), **Paulina Garsija** (Paulina Viardot Garcia, 1821-1910), i **Cecilija Šaminad** (Cecile Chaminade, 1857-1944) koje su živele već u XX veku. U Engleskoj **Etel Smit** (Ethel Smyth, 1858-1944) često upoređuju sa muzičkim velikanima poput Lista, Bramsa i Dvoržaka, a njenu Misu in C rado upoređuju sa Betovenovom misom.

Procvat avangarde u 20.veku, doneo je nove trendove u Evropsku i Američku muziku, u formi aleatorike, atonalne muzike, serijalizma i četvrttonske muzike. U Evropi deluju **Lili Bulanger** (Lili Boulanger, 1893-1918) i Žerman Tajfer (Germaine Tailleferre, 1892-1983) koje naglašavaju paletu francuskog imresionizma, dok u Engleskoj **Elizabet Lutiens** (Elisabeth Lutyens, 1906-83) i **Elizabet Makonči** (Elizabeth Maconchy, 1907-94) nastavljaju tradiciju tonalnosti. Žene dalje zalaze u nova polja multimedije, elektronske i kompjuterske muzike, među kojima su **Vendi Karlos** (Wendy Carlos) i **Paulina Oliveros** (1932). Početkom 70-ih kormilo se okreće u pravcu neoromantizma, u kojem se naizgled vraća formama tonalnosti, harmonije, metra, ali uz uticaj slobode forme 20.veka. Ove odlike su prisutne i u muzici žena 80-ih i 90-ih i onih koje su zakoračile u 21.vek, poput **Elene Cvilih** (Ellen Zwilich, 1939), **Šulamit Ran** (Shulamit Ran, 1949) i **Melinde Vagner** (Melinda Wagner,1957).

Iako su mnoge žene posle Drugog svetskog rata iskoristile priliku da se obrazuju i steknu diplome iz muzike, mnoge žene u istočnom delu Evrope poput **Sofije Gubajduline** i **Elene Firsove** morale su dugo da čekaju da istorija okrene novi list i skloni prepreke

koje su zaklanjale vidljivost njihovih dela u ostatku sveta. Od mlađih generacija poznate su i **Augusta Red Tomas** (Augusta Read Thomas, 1964), **Melinda Wagner (Wagner, 1957)** i **Dalita Varšav** (Dalit Warshaw, 1974).

Kompozitorke u Srbiji

Priča o ženskom pismu u muzici u Srbiji je uzbudljiva – mnoštvo je različitih muzičkih jezika koji ostvaruju živopisan kontrast znatno ujednačenijoj „muškoj sceni“. Tokom oko dva veka delovanja kompozitorke i muzičkih autorki u Srbiji, muzika koju su kreirale prešla je dug put od romantizma do raznih vrsta medijskih, stilskih i konceptualnih raznolikosti savremenih muzičkih jezika. Srednja i mlađa generacija kompozitorke ostvaruje proboj na internacionalnoj sceni, a neke od kompozitorke poput, Ljubice Marić ili Ludmile Frajt, odnosno u popularnoj muzici Margite Stefanović i Radojke Živković, gotovo su kultne figure na lokalnoj sceni.

U Srbiji o kompozitorkama 20. i 21.veka može se napisati enciklopedija, međutim ja sam u ovom radu izdvojila samo nekoliko kompozitorke u tabelarnom pregledu, i smatram da taj spisak svakako treba proširiti i upotpuniti (Prilog - Tekst iz *Žene i muzika u Srbiji*). Predlog je da se što veći broj značajnih kompozitorke prikaže u udžbenicima muzičke kulture, jer predmet muzička kultura ne bi trebalo da se bazira na upoznavanju samo istorije nego i sadašnjice. Učenice i učenici treba da se upoznaju sa trenutnim dešavanjima u svetu muzike (pogotovo klasične) kako bi mogli da aktivno učestvuju kao kritička publika, a ne da se prepuštaju samo pasivnom slušanju zabavne muzike jer nisu uspeli na vreme da se upoznaju sa muzikom većeg kvaliteta. Likovi ovih žena nebi trebalo da ostanu samo „slova i slike“ u udžbenicima, već treba da i zvukom budu prisutni u ušima učenica i učenika. Životi ovih kompozitorke mogu biti uzori budućim učenicama muzičke škole.

6.0. Zaključak

Cilj rada bio je da utvrdim stepen prihvatljivosti rodne osjetljivosti postojećih udžbenika muzičke kulture za osnovne i srednje škole u Srbiji i da predložim mere za promenu postojećeg stanja. Sumirajući rezultate analize zaključujem da se u analiziranim udžbenicima neprestano reproducuje ideološka perspektiva gde su muškarci dominantano prisutni u muzici (sfera javnog), a žene potisnute u sferu privatnog. Autorke udžbenika za muzičko obrazovanje ni nakoji način ne doprinose da se ova osnovna perspektiva dovede u pitanje. Neravnopravnost muškaraca i žena u muzičkoj umetnosti je stereotip koji opstaje. Upravo zahvaljujući autorkama(autorima), recenzentima i recenzentkinjama, ovakvi udžbenici bivaju odobreni i distribuirani nastavnicama i nastavnicima, učenicama i učenicima, i tako se ovaj stereotipni obrazac sve dublje učvršćuje u društvenoj svesti, širi i reprodukuje.

Udžbenici *Muzičke kulture/umetnosti i Istorije muzike* za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje u Srbiji ne sadrže dovoljno teksta o svetskim i domaćim muzičarkama i kompozitorkama. U celokupnom analiziranom korpusu kao kompozitorke se detaljno prikazuje ukupno jedna žena, i to srpska kompozitorka Ljubica Marić koja je intenzivno stvarala kroz čitav 20.vek sve do smrti 2003. godine. Iako vizuelno prisutna, kompozitorka Klara Šuman u tekstu nije prikazana kao kompozitorka, već prvenstveno kao supruga Roberta Šuman, a zatim pijanistkinja i izvrstan *tumač* njegovih dela. Ostale ženske osobe prikazuju se u kontekstu života „velikih“ kompozitora, kao njihove ljubavnice, supruge, majke, sestre i dobrotvorke, ili se prikazuju kao učesnice - pijanistkinje, pevačice, solo-pevačice i balerine - u izvođenju dela koje su pisali „veliki muzički umovi“.

Jednakost žena i muškaraca, kao i rodna perspektiva, moraju biti uključeni na svim nivoima obrazovnog sistema od najranijih godina, tako da među devojčicama i dečacima podstiču vrednosti pravde i učešća neophodnih za efikasno i aktivno demokratsko građanstvo i izgradnju pravog partnerstva između žena i muškaraca u privatnoj i javnoj sferi. Dakle, jedino sticanje znanja o prisustvu žena u muzici kroz udžbenike muzičke kulture može uvesti osnovce u senzibilni odnos prema doprinosu žena u muzici.

Istraživanje sprovedeno u ovom radu značajno je ne samo za naučnu oblast muzička umetnost i školsku praksu, već i za nauku o rodu, odnosno rodne studije. Ovo istraživanje nažalost potvrđuje rezultate prethodnih istraživanja sprovedenih u udžbenicima za druge naučne oblasti, gde je ustanovljeno da je neophodno normiranje rodno osetljivog jezika i ovog drugačijeg – rodno osetljivog – pristupa u postojećoj udžbeničkoj praksi, zato što su upravo udžbenici glavni prenosioci sadržaja koji najčešće učenicima/cama prikazuju tradicionalistička, a ne savremena i demokratska shvatanja o ženi i njenoj ulozi u društvu. Demokratizacija oblasti obrazovanja uopšte, kao i muzičkog obrazovanja posebno, izazov je očuvanja, ali i prikupljanja i ravnopravnog prikazivanja postojećeg blaga ženskog i muškog muzičkog stvaralaštva u Srbiji i svetu. Ovo istraživanje upućuje i na potrebu daljih istraživanja, ali i na primenu postojećih rezultata u reviziji svih udžbenika.

7.0. Preporuke

Na osnovu rezultata istraživanja sprovedenog kako analizirajući školske planove i programe, tako i anketirajući ženske i muške osobe, uz pregled udžbenika *muzičke kulture i istorije muzike* dajem sledeće preporuke:

1. Pravilnik nastavnog plana i programa potrebno je pisati rodno senzitivnim jezikom.
2. U Pravilniku nastavnog plana i programa među ciljeve i zadatke programa vaspitanja i obrazovanja, kao poseban zadatak uključiti izgrađivanje rodno senzitivne ličnosti.
3. Revizije udžbenika pri čemu je rodna senzitivnost jedan od kriterijuma kvaliteta.
4. Edukacija autora/ki udžbenika, studenata i studentkinja učiteljskih, pedagoških i nastavničkih fakulteta i smerova.
5. Edukovati nastavnike i nastavnice, kako bi sve sadržaje obrađivali rodno senzitivno, kako bi se u nastavi kroz didaktički trougao (nastavnik/ce – učenici/ce - sadržaji) i metode rada implementirao i ostvario koncept rodne ravnopravnosti.

8.0. Literatura

Apple, Michael W.; Christian-Smith, Linda K. (ed), (1991), *The Politics of the Textbook*, Routledge, London, str. 2-4

Bowers, Jane; Tick, Judith (1987), Women Making Music: *The Western Art Tradition, 1150-1950*, University of Illinois Press, USA

Čaušević, Jasmina; Zlotrg, Sandra (2011), *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*, Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti i Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo

Citron, Marcia J. (2000), *Gender and the Musical Canon*, University of Illinois Press, USA

Dorić Gorana; Žunić Natalija; Obradović-Tošić Tatjana (2010), *Obrazovanje za rodnu ravnopravnost - Analiza nastavnog materijala za Građansko vaspitanje*, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Beograd

Drobnjak, Nada (ur.), (2006), *On je rekla - Upotreba rodno-senzitivnog jezika*, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, Podgorica

Filipović, Jelena; Bošković, Aleksandra; Mićunović, Natalija; Mršević, Zorica; Rajić, Ljubiša; Todorov, Danica; Stanojević, Dobrivoje; Trkulja, Mirjana; Vuković, Snežana; Begović, Aleksandra; Stefanović, Jelena; Savić, Svenka (2010), *Okrugli sto na temu rodno osetljivih jezičkih politika*, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Beograd

Grbić, Milana (2007), *Analiza diskursa rodnih stereotipa u udžbenicima za osnovnu školu*, Univerzitet u Novom Sadu: ACIMSI Centar za rodne studije, Novi Sad (neobjavljeno - magistarski rad)

Green, Lucy (1997), *Music, Gender, Education*, Cambridge University Press, UK

Inglehart, Ronald; Norris, Pippa (2003), *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*, Cambridge University Press, UK

Jaggar, Alison M. (1989), *Gender, Body, Knowledge: Feminist Reconstruction of Being and Knowing*, New Brunswick: Rutgers University Press

Knudsen, Susanne V. (2010), *With gender awareness: Improving the reading of gender in educational texts and illustrations*, IARTEM e-Journal III/1,str. 1-17

Kolarić, Ana (2008), *Smeđe i suze srpskog obrazovanja: Rodni i etnički stereotipi u čitankama za srpski jezik i književnost u osnovnoj školi*, Časopis za književnost, kulturu, i društvena pitanja; Reč no. 76/22

Koskoff, Ellen (1989), *Women and Music in Cross-Cultural Perspective*, University of Illinois Press, USA

Kožul, Marija (2007), *Udžbenik-nastavnik: Rodni stereotipi u udžbenicima srpskog kao nematernjeg jezika i uloga nastavnika u njihovom održavanju/prevazilaženju*, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI Centar za rodne studije, Novi Sad (neobjavljen - magistarski rad)

Lukić, Jasmina (2011), Feminističke perspektive metoda pažljivog čitanja, u: Vera Vasić (ur.), *Diskurs i diskursi: zbornik i čast Svenke Savić*, Filozofski fakultet, Novi Sad, str. 169-184.

Marić, Slađana (2012), *Kompozitorke u tekstu udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole u Srbiji 2011-2012*, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI Centar za rodne studije, Novi Sad (neobjavljen - seminarски rad)

Marić, Slađana (2012), *Likovi žena u tekstovima udžbenika muzičke kulture za osnovnu školu u Srbiji*, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI Centar za rodne studije, Novi Sad (neobjavljen - seminarски rad)

Milinković, Milesa (2009), *Rodna senzitivnost kao kriterijum kvaliteta osnovno-školskih udžbenika*, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju (neobjavljen - diplomski rad)

Milinović, Jelena; Savić, Svenka (2011), *Misterije rodne ravnopravnosti i još ponešto....* Helsinški parlament građana Banja Luka, Banja Luka

Milojević, Ivana; Markov, Slobodanka (2011), *Uvod u rodne teorije*, Univerzitet u Novom Sadu, Centar za rodne studije ACIMSI i Mediteran Publishing, Novi Sad

Moisala, Pirkko; Diamond, Beverley (2000), *Music and Gender*, University of Illinois Press, USA

Pandle, Karin (ed), (2001), *Women & music: a history*, Indiana University Press, USA

Paseka, Angelika (ur.), (2004), GENDER perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo: Kulturkontakt Austria, Sarajevo

Petrušić, Nevena (ur.), (2007), *Putevi ostvarivanja rodne ravnopravnosti i jadnakih mogućnosti – od ideje do prakse - Priručnik za lica i tela zadužena za ravnopravnost polova u opština*ma, Savet za ravnopravnost polova Republike Srbije, Beograd

Puhalo, Srđan; Milinović, Jelena (2007), *Kog su roda čitanke? Analiza osnovnoškolskih udžbenika srpskog jezika i učioničke interakcije iz rodne perspektive*, Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, Banja Luka

Reclaimed, Cecilia (1993), *Feminist Perspectives on Gender and Music*, University of Illinois Press, USA

Reinharz, Shulamit; Davidman, Lynn (1992), *Feminist Methods in Social Research*. New York, Oxford: Oxford University Press

Rezultati istraživanja: *Rodna ravnopravnost u nastavnim planovima i programima*. (2008), Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova Vojvodine, Novi Sad

Savić, Svenka (2004), *Jezik i rod: politički korekstan govor s fokusom na seksizam u udžbenicima osnovne i srednje škole*, u: Angelika Paseka (ur.), Gender perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji, Fondacija Heinrich Boll, Regionalni ured Sarajevo: Kulturkontakt Austrija, Sarajevo, str. 60-68.

Savić, Svenka (2006), *Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju*, u: Drobnjak, Nada (ur), (2006), *On je rekla*, Upotreba rodno-senzitivnog jezika, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, Podgorica, str. 72-87

Savić, Svenka (2010), *Rodno osetljiv jezik udžbenika: Udžbenik biologije* (Vesna Miljus i Zorica Radišić, 2008. BIOLOGIJA za 5. razred osnovne škole; BIOLOGIJA za 6. razred osnovne škole, Klett, Beograd), Novi Sad. (neobjavljen rukopis)

Savić, Svenka (2011), Prigovor na knjigu Milana Bataveljića (Ispeci, pa reci mi! prvi koraci u matematici, izdavača Kreativni centar, Beograd (2009, 56 str. I izdanje), Novi Sad. (neobjavljen rukopis)

Savić, Svenka (pr.), (1999), *Feministička teologija*: zbornik radova sa međunarodnog skupa, Futura publikacije, Novi Sad

Savić, Svenka; Čanak, Marijana; Mitro, Veronika; Štasni, Gordana (2009), *Rod i jezik*, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad

Savić, Svenka; Čanak, Mirjana; Mitro, Veronika (2009), *Kritička analiza udžbenika veronauke u Srbiji*, Udrženje građana Ženske studije i istraživanja, Novi Sad (neobjavljen rukopis)

Stjepanović-Zaharijevski Dragana; Gavrilović, Danijela; Petrušić, Nevena (2010), *Obrazovanje za rodnu ravnopravnost - Analiza nastavnog materijala za osnovnu i srednju školu*, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Niš

Dokumenta

1. „Službeni glasnik RS“, 2010, Standardi kvaliteta udžbenika
2. „Službeni glasnik RS“, br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94– Zakon o osnovnoj školi
3. „Službeni glasnik RS“, br. 6/07, 5/08, 6/09, 2/10, Planovi i programi od 5-8.razreda OŠ u Srbiji
4. „Službeni glasnik RS“, br. 72/2009 - Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja
5. „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006 - Ustav Republike Srbije

Internet

Elizabeth Roseanne Kydd, Feminist Music Criticism: Derivations and Directions -
www.digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=7519&context=opendisssiations

Feminism and Musicology: The Reception of Susan McClary's Feminine Endings -
www.oocities.org/jeff_1_schwartz/mcclary.html

International Association for Research on Textbooks and Educational Media -
www.iartemblog.wordpress.com

Klara Vik Šuman - www.geneva.edu/~dksmith/clara/schumann.html

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja - www.mpn.gov.rs

Oxford Music Online - www.oxfordmusiconline.com

Spisak literature na temu „Feminizam i muzika“ - www.sfcm.edu/women-and-music

The University of Iowa Libraries - www.bailiwick.lib.uiowa.edu

Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja“ (ŽSI) - www.zenskestudije.org.rs/

Udruženje kompozitora Srbije - www.composers.rs

Zavod za ravnopravnost polova - www.ravnopravnost.org.rs

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja - www.zuov.gov.rs

Spisak udžbenika

Bratić, Tomislav; Dragutinović, Milivoje (2005/2d), *Muzička kultura za srednju školu*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Durić, Olivera (2010/2), *Muzička kultura 6*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Marinković, Sonja (2003/3p), *Istorija muzike za IV razred srednje muzičke škole*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Marinković, Sonja (2003/3p), *Istorija muzike za II i III razred srednje muzičke škole*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Marinković, Sonja (2011/14), *Muzička kultura za gimnazije i stručne škole*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Marinković, Sonja (2011/4), *Muzička umetnost za srednje škole*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Marinković, Sonja; Stefanović, Slavica; Marinković Tijana (2009/1), *Muzička kultura 7*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Marinković, Sonja; Stefanović, Slavica; Marinković Tijana (2010/1), *Muzička kultura 8*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Paladin, Aleksandra; Mihajlović-Bokan, Dragana (2010/1), *Muzička kultura* 8, Novi Logos, Beograd

Paladin, Aleksandra; Mihajlović-Bokan, Dragana (2012/4), *Muzička kultura* 7, Novi Logos, Beograd

Stojanović, Gordana; Rajčević, Milica (2009/2), *Muzička kultura* 6, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Stojanović, Gordana; Rajčević, Milica (2010/2), *Muzička kultura* 7, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Stojanović, Gordana; Rajčević, Milica (2011/2), *Muzička kultura* 8, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

Stojanović, Gordana; Rajčević, Milica (2011/5), *Muzička kultura* 5, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd

9.0. Prilozi

9.1. Spisak objavljenih antologija, enciklopedija i knjiga o ženama u istoriji muzike, na engleskom jeziku (1980 – 2010)

- Women composers, conductors, and musicians of the twentieth century: selected biographies (1980, Jane Weiner LePage)
- The Women Troubadours (1980, Magda Bogin)
- International encyclopedia of women composers (1987, Aaron I. Cohen)
- Women Making Music: The Western Art Tradition, 1150-1950 (1987, Jane Bowers, Judith Tick)
- Women Composers:The Lost Tradition Found, (1993, 2nd ed, Diane Peacock Jez)
- *New Grove Dictionary of Women Composers* (1994, Julie Anne Sadie, Rhian Samuel),
- Women in music: an anthology of source readings from the Middle Ages to the present (1996, Carol Neuls-Bates)
- *Women and Music* (2001, Karin Pendle)
- Women Performing Music: The Emergence of American Women As Classical Instrumentalists and Conductors (2001, Beth Abelson MacLeod)
- Women and music in America since 1900:an encyclopedia (2002, Kristine Helen Burns)
- From convent to concert hall:a guide to women composers (2003, Sylvia Glickman, Martha Furman Schleifer)
- New Historical Anthology of Music by Women (2004, James R. Briscoe)
- A Guide to Piano Music by Women Composers: Women born after 1900 (2004, Pamela Youngdahl Dees)
- Musical Voices of Early Modern Women: Many-Headed Melodies (2005, Thomasin K. LaMay)
- The Oxford Encyclopedia of Women in World History (2008, Bonnie G. Smith)
- Musica – The Life and Times of the Great Composers, 1000 Years of Classical Music (2010)

9.2. Spisak analiziranih udžbenika za osnovne i srednje škole

9.2.1. Spisak udžbenika muzičke kulture od V-VIII razreda osnovne škole u Srbiji šk. 2011/12.g

	Autorke	Razred	Godina izdanja	Recenzenti/ recenzentkinje	Tiraž	Odobrenje	Izdavač	Obim
1	Gordana Stojanović, Milica Rajčević	5	2011/5	1. dr Ivana Drobni (docentkinja na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu) 2. Miroslava Petrov (savetnica u Ministarstvu prosvete republike Srbije) 3. Biljana Matović (profesorka muzičke kulture u OŠ Ćirilo i Metodije u Beogradu)	32.000	2007	Zavod za udžbenike, Beograd	76str.
2	Gordana Stojanović, Milica Rajčević	6	2009/2	1. dr Ivana Drobni (docentkinja na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu) 2. Sladana Šegavčić (diplomirana muzička pedagoškinja) 3. Biljana Matović (profesorka muzičke kulture)	—	2008	Zavod za udžbenike, Beograd	92 str.
3	Olivera Đurić	6	2010/2	1. Svetislav Božić (redovni profesor Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu) 2. Dragana Nešić (profesorka u OŠ Filip Višnjić u Beogradu) 3. Dubravka Lončović (profesorka u OŠ Milan Milićević u Beogradu)	5.000	2008	Zavod za udžbenike, Beograd	86 str.
4	Sonja Marinković, Slavica Stefanović, Tijana Marinković	7	2009/1	1. dr Desanka Trakilović (profesorka Slobomir P. Univerziteta u Bjeljini mr Miomira Dinić (asistentkinja fakulteta umetnosti u Nišu) 3. Nina Jovanović (profesorka u OŠ Drinka Pavlović u Beogradu)	—	2009	Zavod za udžbenike, Beograd	84 str.
5	Gordana Stojanović, Milica Rajčević	7	2010/2	1. dr Ivana Drobni (profesorka na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu) 2. Svetislav Cvetić (diplomirani etnomuzikolog, profesor u Srednjoj muzičkoj školi Stevan Mokranjac u Kraljevu) 3. Biljana Matović (profesorka muzičke kulture u OŠ Ćirilo i Metodije u Beogradu)	40.000	2009	Zavod za udžbenike, Beograd	65 str.

6	Aleksandra Paladin, Dragana Mihajlović-Bokan	7	2012/4	1. Prof. dr Dimitrije Golemović (etnomuzikolog, profesor na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu) 2. Zoran Hristić (kompozitor) 3. Ljiljana Santovac Velisavljević (profesorka muzičke kulture u V beogradskoj gimnaziji)	—	2009	Novi Logos, Beograd	130 str.
7	Aleksandra Paladin, Dragana Mihajlović-Bokan	8	2010/1	1. Doc. mr Maja Rajković (Fakultet muzičke umetnosti u Beogradu) 2. prof. Slobodan Atanacković (kompozitor), 3. Ivona Menzelin (prof. muzičke kulture u OŠ Vladislav Ribnikar u Beogradu) 4. Mirjana Miličić-Prokić (prof. muzike i muzičkih urednika u Dečijem kulturnom centru u Beogradu i Festivala dečijeg muzičkog stvaralaštva)	—	2010	Novi Logos, Beograd	125 str.
8	Sonja Marinković, Slavica Stefanović, Tijana Marinković	8	2010/1	1. mr Bojan Matorkić-Ivanović (vanredni profesor Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu) 2. mr Miomira M. Đurđanović (docent Fakulteta umetnosti u Nišu) 3. Nina Jovanović (profesorka u OŠ <i>Drinko Pavlović</i> u Beogradu)	10.000	2010	Zavod za udžbenike, Beograd	91 str.
9	Gordana Stojanović, Milica Rajčević	8	2011/2	1. dr Ivana Drobni (profesorka na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu) 2. Svetislav Cvetić (diplomirani etnomuzikolog, profesor u Srednjoj muzičkoj školi <i>Stevan Mokranjac</i> u Kraljevu) 3. Biljana Matović (profesorka muzičke kulture u OŠ Čirilo i Metodije u Beogradu)	30.000	2010	Zavod za udžbenike, Beograd	92 str.

9.2.2. Spisak udžbenika muzičke kulture i istorije muzike za srednje škole u Srbiji šk.

2011/12.g

	Autori/ke	Naziv	Godina izdanja	Recenzenti/ recenzentkinje	Tiraž	Odobrenje	Obim
1.	Marinković Sonja	Muzička umetnost za srednje škole	2011/4	1. dr Dragana Stojanović-Novičić, docentkinja na Fakultetu muzičke umetnosti, Beograd 2. Milena Lazić, profesorka muzičke umetnosti u Tekstilno-tehnološkoj školi, Smederevo	10.000	/	92 str.
2.	Marinković Sonja	Muzička kultura za gimnazije i stručne škole	2011/ 14	1. dr Mirjana Veselinović, vanredna profesorka na Fakultetu muzičke umetnosti, Beograd 2. Mirjana Prokić, profesorka muzičke kulture u trećoj beogradskoj gomnaziji, Beograd 3. Slavko Mandić, profesor muzičke kulture u Politehničkoj akademiji, Novi Beograd	24.000	1993	132
3.	Marinković Sonja	Istorijske teme za II i III razred srednje muzičke škole	2003/3p	1. Vlastimir Perićić, redovni profesor Fakulteta muzičke umetnosti, Beograd 2. mr Gordana Stojanović, profesorka Pedagoške akademije, Beograd 3. Jelica Gilić, profesorka Muzičke škole <i>Mokranjac</i> , Beograd	1.500	1994	185
4.	Marinković Sonja	Istorijske teme za IV razred srednje muzičke škole	2003/3p	1. Vlastimir Perićić, redovni profesor Fakulteta muzičke umetnosti, Beograd 2. mr Gordana Stojanović, profesorka Pedagoške akademije, Beograd 3. Jelica Gilić, profesorka Muzičke škole <i>Mokranjac</i> , Beograd	1.500	1994	115

5.	Bratić Tomislav, Dragutinović Milivoje	Muzička kultura za srednju školu	2005/2d	1. mr Gordana Stojanović, redovna profesorka na Učiteljskom fakultetu, Beogradu 2. Nadežda Vukomanović, samostalna stručna saradnica u Ministarstvu prosvete, Beograd 3. Jasmina Milkov, profesorka muzičke kulture u Gimnaziji Jovan Jovanović Zmaj, Novi Sad	/	1992	148
----	---	---	---------	---	---	------	-----

9.3. Svetske kompozitorke kroz epohe

Pred-barokne kompozitorke			Renesansne kompozitorke	
				
Enheduana (Enheduanna oko 2500.g p.n.e.) pisala je muziku				
Sapfo (Sappho, 6.vek), pesnikinja i kompozitorka		Hildegard Bingen (Hildegard of Bingen 1098-1179), vizionarka, pesnikinja, istoričarka, kompozitorka	Ana Bolen (Anne Boleyn, 1507-1536), najuticajnija kraljica u istoriji Velike Britanije, druga supruga engleskog kralja Henrika VIII Tjudora	Madalena Kazulana (Madalena Casulana, 1540-1590), italijanska lautiskinja, kompozitorka i pevačica kasne renesanse
Barokne kompozitorke				
				
Frančeska Kačini (1587-1640), italijanska kompozitorka, lautiskinja, pevačica, pesnikinja i učiteljica muzike u ranom baroku	Barbara Stroci (Barbara Valle/Strozzi, 1619-64) italijanska kompozitorka, pevačica i violončelistkinja u baroku	Antonija Bembo (Antonia Bembo, 1643-1715) barokna pevačica i kompozitorka velikih formi, (opere, kantate)	Elisabeta de la Guer (Elisabeth Claude Jacquet de la Guerre, 1666-1729), francuska čembalistkinja i kompozitorka barokne vokalne i instrumentalne muzike	

Kompozitorke klasicizma

Princeza Ana Amalia

(Princess Anna Amalia, Abbess of Quedlinburg, 1723-87), učenica Johana Sebastijana Bahja; kompozitorka manjih kamernih dela; kolezionarka koja je sačuvala preko 600 zbirki dela drugih kompozitora tog vremena

Madalena Sirmen

(Maddalena di Lombardini Sirmen, 1735-1818), italijanska kompozitorka kamerne i koncertantne muzike, violinistkinja, violončelistkinja, lirska pevačica, čembalistkinja

Marijana von Martinez

(Marianne von Martinez, 1744-1812), austrijska pevačica, pijanistkinja i kompozitorka klasične epohe

Marija Tereza fon Paradis (Maria Theresia von Paradis, 1759-1824), austrijska kompozitorka i pijanistkinja koja je rano ostala sleva; za nju je Wolfgang Amadeus Mozart komponovao Klavirski koncert br.18 u B-duru

Kompozitorke romantizma

Luiz Rajhardt

(Louise Reichardt, 1779-1826) nemačka pijanistkinja, orguljašica, kompozitorka, učiteljica pevanja i klavira

Klara Vik Šuman

(Clara Wieck Schumann, 1819-1896) nemačka pijanistkinja, kompozitorka i učiteljica

Fani Mendelson

(Fanny Mendelssohn Hensel, 1805-1847) nemačka pijanistkinja i kompozitorka

Marija Šimanovska

(Marie Szymanowska, 1789-1831) poljska kompozitorka i jedna od prvih virtuoznih pijanistkinja 19.veka

Kompozitorke romantizma	Kompozitorke 20.veka
 <p>Luiz Farenk (Louise Dumont Farrenc, 1804-1875), francuska kompozitorka, virtuozna pijanistkinja i nastavnica klavira</p>	 <p>Paulina Garsija (Pauline Viardot Garcia, 1821-1910), vodeća francuska mecosopranistkinja 19.veka, pedagoškinja i kompozitorka španskog porekla; pisala je opere, horska dela, pesme i instrumentalne kompozicije</p> <p>Etel Smit (Ethel Smyth, 1858-1944), engleska kompozitorka opera: - <i>Fantasio</i> (1898), - <i>Der Wald</i> (1902), - <i>The Wreckers</i> (1906), - <i>The Boatswain's Mate</i> (1916), - <i>Fête Galante</i> (1923), - <i>Entente Cordiale</i> (1925)</p>
Kompozitorke 20.veka	
 <p>Žermen Tajfer (Germaine Tailleferre 1892-1983), francuska kompozitorka, jedina žena članica grupe francuskih kompozitora pod imenom Šestorka. Napisala je veliki broj koncerata za različite instrumente, opera, baleta, kao i kamernih kompozicija. Komponovala je i muziku za film i televiziju.</p>	 <p>Elizabet Lutiens (Elisabeth Lutyens, 1906-83), engleska kompozitorka opere, kamerne, vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne muzike</p> <p>Elizabet Makonči (Elizabeth Maconchy, 1907-94), engleska kompozitorka koja je napisala tri opere jednočinke: <ul style="list-style-type: none"> • The Sofa(1957), • The Departure (1961), • The Three Strangers (1967). </p>

Kompozitorke 20-21. veka

Vendi Karlos (Wendy Carlos, 1939), američka kompozitorka i muzičarka elektronike; radila je muziku za filmove Stanlija Kubrik - *A Clockwork Orange* (1971) i *The Shining* (1980), i za Volt Diznijev film *Tron*. Najpoznatiji album je *Switched-On Bach* Vendi Karlos i Benjamina Folkmana, popularizovao je klasičnu muziku koja se izvodi na električnim sintetizerima zvuka.

Paulina Oliveros (Pauline Oliveros 1932), američka harmonikašica i kompozitorka, centralna ličnost u razvoju američke posleratne elektronske muzike; osnivačica je muzičkog studija u San Francisku 1960-ih; autorka je mnogih knjiga o novoj toriji muzike i predavačica na mnogim muzičkim institutima.

Elene Zvilih (Ellen Taaffe Zwilich, 1939) prva američka kompozitorka koja je osvojila 1983. nagradu *Pulitzer Prize for Music*.

Sve do 1980-ih bavi se atonalnom muzikom, a kasnije post-modernističkim, neoromantičarskim muzičkim stilom. Smatra se najpopularnijom kompozitorkom čija se dela izvode širom sveta.

Šulamit Ran (Shulamit Ran, 1949), izraelsko američka kompozitorka; druga žena koja je svojom Simfonijom osvojila nagradu *Pulitzer Prize for Music* 1990. Njen kompozicioni stil se ogleda u stilu „slobodne atonalnosti“

Kompozitorke 20-21. veka

Melinde Wagner (Melinda Wagner, 1957), američka kompozitorka, i dobitnica nagrade *Pulitzer Prize in music* 1999.g za delo *Koncert za flautu, gudače i perkusioniste*.

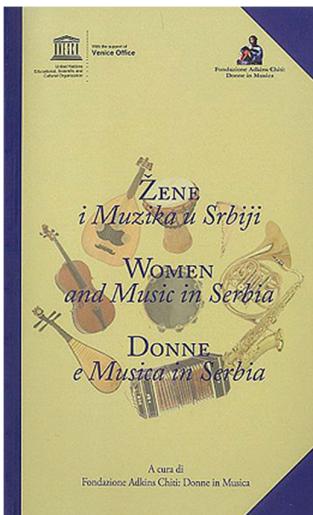

Dalita Varšav (Dalit Warshaw, 1974), je američka kompozitorka, pijanistkinja i profesorka na Konzervatorijumu u Bostonu. Dalita je i jedna od tereministkinja (teremin je jedan od prvih elektronskih muzičkih instrumenata).

Augusta Red Tomas (Augusta Read Thomas, 1964), američka kompozitorka i profesorka kompozicije na Američkom univerzitetu u Čikagu. U svojim delima izbegava tradicionalne forme, a prisutni su vidljivi uticaji džeza u melodici, ritmu i harmoniji. Album horskih numera pod nazivom *Chanticleer* osvojio je Gremi nagradu.

9.4. Tekst preuzet iz knjige „Žene i muzika u Srbiji“⁴

POČECI: Važan događaj u razvoju srpskog muzičkog života bio je dolazak prvog klavira u zemlju (dva datuma i grada navode se u kontekstu ovog događaja: Beograd 1824. ili Šabac 1829. godine). Instrument je obezbeđen za muziciranje kćerki Miloša i Jevrema Obrenovića. Muziciranje u salonima bilo je u modi i potreba za klavirskim repertoarom je rasla. Pojavljivale su se pijanistkinje koje bi se ponekad osmelile i da komponuju: Ida Dobrinković, Danica Srećković, Hristina Dimitrijević, Ivanka Dužvarska-Jovanović, Milica Preradović, Sida Velislavljević, Ljubica Medaković, Slavka Alojzija Atanasijević. Za sobom su ostavile mali broj klavirskih kompozicija tipičnih za romantičarsku muziku tog doba (polke, valceri, etide, pastoralni motivi). Jedna od autorki ovog doba je i princeza Persida Nenadović Karađorđević. Njena jedina poznata kompozicija je *Rumunsa igra* za klavir (1843).

O Julijani Dimitrijević, čija je klavirska kompozicija *U časovima samoće* objavljena 1795. u Beču, znatno pre dolaska klavira u Srbiju, za sada nema podrobnijih podataka.

U međuratnom periodu, nakon uspostavljanja muzičkih institucija pojavljuje se prva profesionalna kompozitorka u Srbiji – **Ljubica Marić**. Nakon što je diplomirala u muzičkoj školi u Beogradu, primljena je kao studentkinja kompozicije, dirigovanja i violine na Praški konzervatorijum gde je diplomirala 1932. godine. U vreme nakon povratka iz Praga njen muzički jezik je ekspresionistički, ona koristi dvanaesttonsku kompozicionu tehniku, atematizam i tehnike četvrtstepene muzike. U posleratnom periodu modernizam Ljubice Marić postaje umereniji. U zrelog periodu dela su joj inspirisana kulturom bogumila, vizantijskim kulturnim nasleđem i srpskim Osmoglasnikom (*Vizantijski koncert*, *Prag sna*, *Ostinato super tema Oktoihha*, *Pesme prostora*).

Neposredno nakon Drugog svetskog rata na kompozitorsku scenu stupa **Ludmila Frajt**, koja je diplomirala 1946. godine na Muzičkoj akademiji u Beogradu kao prva žena koja je dobila nacionalnu diplomu kompozicije. Poput dela Marićeve, kompozicije Ludmile Frajt pripadaju muzičkom modernizmu. Frajtova je okupirana zvučnim iskustvima koja su je okruživala. Interesovanje za proširivanje medija muzike je evidentno u njenim elektronskim kompozicijama (*Asteroidi*, *Nokturno*, *Figure u pokretu*). U kompoziciji *Srebrni zvuci* ona "osvetljava" boju gudačkog kvarteta dodavanjem zvuka srebrnih kašika, a u delikatnoj *Uspavanci* ženski glas dobija novu dimenziju praćen mekim zvukom igračaka za bebu. Opseg interesa Frajtove je širok – od tradicionalnih obreda,

⁴ Preuzeto iz članka na sajtu - VREME | BR 1105 | 8. MART 2012. - „Žene i muzika u Srbiji“ (Women and Music in Serbia – Donne e Musica in Serbia) <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1039562> , dana 16.09.2012.

preko elektronskih medija, filmske muzike, remedijacije konkretnih zvukova – ptica, zvona, do nekih od najsblimnijih kompozicija pisanih za decu u Srbiji.

Paralelno sa razvojem karijera Marićeve i Frajtove broj školovanih kompozitorki se povećava. **Luna Puđa Koen** pripada istoj generaciji kao i Frajt. **Mirjana Živković** i **Mirjana Šistek** počinju da pišu tokom šezdesetih, ali njihova kompozitorska aktivnost je u senci pedagoške. Sa generacijama rođenim posle Drugog svetskog rata pojavljuje se još kompozitorki. Razvijaju se elektronska i elektro-akustička muzika. Poetika **Ivane Stefanović** stoji na razmeđi modernizma i postmodernizma. Njeni radovi su introspektivni, fascinirana je drevnim i dalekim kulturama, a i tišina je jedna od njenih preokupacija. Jedna od najvažnijih aktivnosti ove kompozitorke je u domenu radiofonije: *Tumačenje sna, Kuda sa pticom na dlanu, Metropola tišine – Stari Ras*. Radiofonijom se bave i muzikološkinje **Ivana Trišić, Jasmina Zec** i **Bojana Žižić**. Kompozitorku **Katarinu Miljković** pak interesuje interakcija između izvođenja uživo, matematike i kompjuterske tehnologije (*E Silentio, White City*). Jedno od najupečatljivijih ostvarenja za živu elektroniku je koncert za elektroniku i orkestar *Vriskrik.exe* Jasne Veličković.

POSTMODERNIZAM: Tokom poslednje tri decenije dvadesetog veka, muzički život u Srbiji postaje kompleksniji. Vidno je interesovanje za prožimanje savremenih izvođačkih umetnosti i novih medija. Brojne su i kompozitorke koje su otišle iz Srbije. Među njima su **Ana Mihajlović** i **Jasna Veličković**, koje žive u Holandiji, **Ana Sokolović** i **Svetlana Maksimović** u Kanadi, **Milica Paranošić**, **Nataša Bogojević**, **Aleksandra Vrebalov**, **Katarina Miljković** u SAD, **Tatjana Ristić** u Norveškoj. Međunarodni ugled ove generacije kompozitorki je veći nego ikada ranije. Usled nedostatka dinamične i motivisane infrastrukture u muzičkom svetu u Srbiji znatan broj srpskih kompozitorki gradi karijeru u svetu pozorišta i filma (Nineta Avramović-Lončar, Irena Popović Dragović, Isidora Žebeljan). Savremeni muzički teatar se značajno razvija u poslednjoj deceniji najviše zahvaljujući kompozitorima: *DreamOpera Jasne Veličković, Narcis i Echo Anje Đorđević, Zora D., Maratonci trče počasni krug, Simon izabranik Isidore Žebeljan, Fijasko Jasne Veličković, Deset komada s pevanjem nalik operi – Mozart, Luster, Lustik Irene Popović Dragović*, opera *Ponoćni sud Ane Sokolović, Koda Ivane Ognjanović*, scenska kantata *Atlas i Oglasi lične prirode (Operrra je ženskog roda) Anje Đorđević, Mileva Aleksandre Vrebalov*.

Tri su "trase" u muzici postmodernizma: 1) dekonstrukcija i remedijacija, 2) brisanje granica između popularne i umetničke muzike i 3) rad sa folklornim motivima. Značajan broj autorki je zainteresovan za dekonstrukciju i (re)medijaciju postojeće muzike na različite načine: **Jasna Veličković** dekonstruiše celovitost i/ili logiku muzičkog jezika koji je odabrala – na primer muziku Igora Stravinskog u *!DNA AND?* ili muziku Johana Sebastijana Baha u delu *Good Bach*. Preispitan je način proizvođenje klavirskog zvuka u njenim delima *Studija senke 1* i *Studija senke 2*. **Tatjana Milošević-Mijanović** se poigraiva logikom prikazivanja vanmuzičkih fenomena u delu *Sjaj Betelgeza ili tajna crvenog džina*, **Milica Paranošić** balansira između svetova performans arta, medijskog spektakla i koncepta "klasične muzike", **Nataša Bogojević** redefiniše mehaničku prirodu zvuka čembala u *Zvučnostima dinamičkog srca*, **Svetlana Savić** promišlja koncepte značenja muzike u delu *Re-verzije 1-6*, **Svetlana Maksimović** pristupa istovremenom korišćenju različitih muzičkih jezika u gudačkom kvartetu *Delovi vremena u mojim rukama*, **Ivana Ognjanović** istražuje potencijale zvučne instalacije u kontekstu multimedija sa delima *Play With me, Falschgeld*, **Branka Popović** sagledava

ne/mogućnosti muzike da postane jezik u *Pesmi bez reči*, Milana Stojadinović-Milić ispituje metodologiju kolaža u *Kaleidoskopu*.

Nineta Avramović, Anja Đorđević i Irena Popović Dragović pokazuju interesovanje za brisanje granica između popularne i umetničke muzike, kao i stvaranje i negovanje kulture nekonvencionalnih ansambala. Opera *Narcis i Echo* Anje Đorđević sačinjena je od pesama koje se poigravaju više pojmom i delovanjem diva pop muzike nego tradicionalnim operskim arijama. Đorđevićeva deluje i u okviru bendova Marsija i Ravno nebo. Irena Popović Dragović sarađuje sa bendom Kanda, Kodža i Nebojsa. *Upsara plesovi* Ninete Avramović nastaju u saradnji sa ansamblom New Art Forum koji je delo i izvodio. Slične tendencije primetne su u kompozicijama Ane Mihajlović, Aleksandre Vrebalov i Milice Paranosić.

Elementi srpskog i/ili balkanskog muzičkog folklora su centralni objekti dela Aleksandre Vrebalov (*Panonia Boundless, ...Hold me, neighbor, in this storm...*), Milice Paranosić (*Lastavice Arrival, Lastavice Departure*), Ane Mihajlović (*Slušaj, kaleš, bre, Ando*), Isidore Žebeljan (*Selište, Rukoveti, Tri kozja uveta*), Biljane Vasiljević (*Vaskrsenje*), Katarine Miljković (*Prozor*). Korišćenje folklorne muzike se često ukazuje kao egzotizam kakav zapadno muzičko tržište iziskuje da čuje u muzici koja dolazi sa Balkana.

POPULARNA MUZIKA: Na sceni popularne muzike žene su često pevačice ili instrumentalistkinje, ali neke od njih su i autorke muzike koju izvode (Radojka Živković, Aleksandra Kovač, Kristina Kovač, Biljana Bilja Krstić, Aleksandra Sladana Milošević, Ivana Pavlović Peters, Ana Stanić, Margita Magi Stefanović, Dragana Šarić – Bebi Dol, Leontina Vukomanović Pat). Istorija džeza i bluz autora u Srbiji je gotovo potpuno muška. Samo među najmlađom generacijom je moguće pronaći žene koje imaju značajne karijere – **Ana Popović**, autorka i gitaristkinja na bluz sceni, i **Jasna Jovićević**, kompozitorka, saksofonistkinja i flautistkinja na džeza sceni. Jedna od najupečatljivijih rok autorki pojavljuje se osamdesetih godina sa kulnim rok bendom EKV – **Margita Magi Stefanović**. Kao klavijaturistkinja i aranžerka, kroz kompozicije i aranžmane koje je kreirala sa Milanom Mladenovićem ona obeležava bunt generacije u osvit raspada Jugoslavije. Na široko shvaćenoj etno-sceni posebno se izdvaja **Radojka Živković**, uvažena harmonikašica koja je svirala muziku inspirisanu narodnim melodijama u duetu sa mužem, harmonikašem Tinetom Živkovićem. Manje znano, Radojka Živković napisala je veliki broj kompozicija u folklornom stilu. Pevačica i autorka **Biljana Bilja Krstić** uspešno deluje na sceni etno-pop muzike. Njeni albumi *Bistrik*, *Zapisi* i *Tarpoš* su inspirisani folklorom Balkana.

Tokom oko dva veka delovanja kompozitorki i muzičkih autorki u Srbiji, muzika koju su kreirale prešla je dug put od romantizma do raznih vrsta medijskih, stilskih i konceptualnih raznolikosti savremenih muzičkih jezika. Od nekoliko nepoznatih pijanistkinja-kompozitorki, danas je više desetina autorki angažovano u stvaranju muzike. Počevši od pojave gotovo anonimnih žena za koje je klavir bio statusni simbol, kompozitorke su dostigle status danas međunarodno priznatih umetnica.

Knjiga Žene i muzika u Srbiji služi kao mapa za dalje proučavanje ženskih muzičkih svetova i za čitanje izvođenja roda u muzici. (bold S.M.)

9.5. Kompozitorke 20 i 21.veka u Srbiji

Kompozitorke 20 i 21.veka u Srbiji

Ljubica Marić (1909-2003), dirigentkinja, slikarka, spisateljica, kompozitorka praške grupe, po svojoj originalnosti i kreativnosti spada u najznačajnije žene predstavnike srpske muzike 20.veka koji su slavu stekli i van granica svoje zemlje. Ljubica Marić u sopstvenoj potrazi za novim muzičkim prostorom ovom kompozicijom otvara puteve razvoja srpskoj moderni. Neka od najpoznatijih dela su: Pesme prostora, kantata za mešoviti hor i orkestar (1956), Vizantijski koncert, za klavir i orkestar (1959), Ostinato super thema Octoicha, za klavir, harfu i gudački orkestar (1963), Torzo, za klavirski trio (1996, rev. 1998). Pogledajte sajt: www.ljubicamaric.com

Ludmila Frajt (1919 —1999) bila je srpska kompozitorka češkog porekla, impresionistkinja. Ludmila se može smatrati pionirkom ženskog pisma u srpskoj muzici,kako u izboru žanrova i izvođačkih ansambala, tako i u kompozicionom postupku. Komponovala je horska, orkestarska i kamerna dela, muziku za filmove i radio-drame, elektro-akustička ostvarenja, kao i muziku za decu. Za svoj rad u oblasti stvaralaštva za decu osvojila je više nagrada. U najznačajnija dela ubrajaju se: *Pet prelida za harfu*(1953-65), *Neobični svirač* - simfonijkska priča za decu na tekst Desanke Maksimović(1965), *Svirač i ptice* - rapsodija za klarinet i orkestar(1966), *Asteroidi* - elektroakustička muzika(1967), *Uspavanka za sopran i dečije igračke*(1971), *Srebrni zvuci za gudački kvartet i srebrne kašićice* (1972).

Jelena Milenković-Živković (Beograd, 1944). Ova autorka završila je studije kompozicije na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu, a diplomirala je i na Odseku za klavir. Postdiplomske studije iz kompozicije, završila je 1973. godine sa kompozicijom *Tri pokreta* za orkestar. Ovo delo je nagrađeno Drugom BEMUS-ovom nagradom 1973. godine, a osim na ovom, Jelena Milenković-Živković je svoja dela predstavljala i na drugim festivalima u bivšoj Jugoslaviji. Prema rečima same autorke, na formiranje njenog ličnog stila najviše je uticala poetika Bele Bartoka. Dela: *Sonata za flautu i klavir*, *Simfonija*, *Tri pokreta* za orkestar (1973), Gudački kvartet, Koncert za klavir i orkestar (1967-1969) i *Etide* za gudače (1982).

Ivana Stefanović (1948) je srpska violinistkinja i kompozitorka, koja se bavi raznim muzičkim oblastima: radiofonijском muzikom kao i scenskom muzikom. Radila je muziku za više od četrdeset pozorišnih predstava. Objavila je knjigu proze *Put za Damask* (Geopoetika, 2002) i knjigu eseja *Muzika od ma čega* (Arhipelag, 2009).

Ivana Stefanović piše o muzici i kulturi uopšte i objavljuje u brojnim novinama i časopisima. Za izuzetan doprinos radiofoniji 2010. je dobila Plaketu *Vitomir Bogić* za životno delo, kao i mnoge druge nagrade. Kompozicije Ivane Stefanović javno se izvode od 1966. godine, a poslednje objavljeno delo je iz 2011: *Duboki do – priča o zvonu, za elektroniku i jednog multiinstrumentalistu*. Pogledajte sajt: www.ivanastefanovic.com

Anica Sabo (Srbija). Rođena je u Beogradu. Njeno angažovanje podjednako je usmerena na kompoziciju i muzičku teoriju. Kao kompozitorka stvara na polju orkestarske muzike ali je, primarno okrenuta kamernom zvuku. Kompozicija *Nikomur ne povem* (Nikome neću reći) je nastala na tekst savremene slovenačke pesnikinje Barbare Korun (1963). Pesma je objavljena 2004. u okviru zbirke *Razpoke* (Pukotine), i može se reći da upravo ona jezgrovitno definiše njenu poeziju.

Vera Milanković (London, 1953) je srpska kompozitorka, pijanistkinja i pedagoškinja, redovna profesorka na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu, šefica Katedre za solfeđo i osnivačica i organizatorka Pedagoškog foruma Fakulteta muzičke umetnosti. Kao kompozitorka bila je podstaknuta lepotom crkvenih napeva i napisala je *Srpski duhovni kalendar*, zbirku tropara za soliste i različite horske sastave. Odabrani himnografski tekstovi iskazani su kroz tradicionalne napeve srpskog pojanja i uobličeni u tri celine: u tropare posvećene Gospodnjim praznicima, zatim Presvetoj Bogorodici, dok najobičniji, treći deo sadrži tropare svetiteljima od kojih se mnogi praznuju kao krsne slave u srpskim porodicama. Osnovna namera autorke jeste da u nešto drugačijem obliku u odnosu na kanonizovanu crkvenu praksu približi srpsko crkveno pojanje onima koji su nedovoljno upućeni. www.veramilankovic.net

Isidora Žebeljan (1967, Beograd) je istaknuta srpska kompozitorika mlađe generacije, dopisna članica SANU, i i jedna od najistaknutijih savremenih srpskih kompozitorki pozorišne i filmske muzike. Do sada je komponovala muziku za preko 30 pozorišnih predstava u produkciji vodećih pozorišta u Srbiji i Crnoj Gori. Najznačajnije kompozicije su: „Selište“, elegija za gudački orkestar (BMG Ricordi), „Rukoveti“, pet pesama za sopran i orkestar i „Zora D“, opera u jednom činu.

Aleksandra Vrebalov, novosađanka, studirala je kompoziciju u rodnom gradu, a potom magistrirala i doktorirala u Sjedinjenim Američkim Državama. Napisala je više od pedeset muzičkih komada. Mnogobrojne narudžbine uključuju dela pisana za Karnegi Hol, Klaris Smit centar u Merilendu, Kronos Kvartet, San Francisko Konzervatorijum, Merkin Hol u Njujorku i Festival Balet u Providensu. U značajna dela ubrajaju se orkestarsko delo Orbite, balet *Udovičina metla* (na osnovu knjige Krisa Van Alsburga, a u koreografiji Viktora Plotnikova iz Bostonskog baleta) i opera *Mileva* (Libreto: Vida Ognjenović, prema sopstvenoj drami Mileva Ajnštajn). Aleksandra je više nagrada Udruženja kompozitora Amerike (ASCAP), a 2010. dodeljena joj je i Mokranjčeva nagrada za delo *Stanice* – najbolje premijerno izvedeno delo u Srbiji u 2009.g.

Kompozicije **Katarine Miljković** su pisane za raznovrsne ansamble uključujući saksofon kvartet, rock i funk bendove, udaraljke, preparirane klavire i elektroniku. Njen interes za relaciju između prirode, nauke i muzike je odveo ovu autorku do rada francuskog matematičara Benoit Mandelbrota. Ciklus „Šuma“ (Forest) za dva preparirana klavira i udaraljke, baziran na ideji fraktalne geometrije prirode, izdala je „Sachimay Records“, izdavačka kuća za novu muziku u Njujorku. U predavanjima o savremenoj muzici na muzičkom konzervatorijumu „The New England Conservatory of Music“ naglašava značaj interdisciplinarnih veza između muzike, vizuelne umetnosti, prirode i prirodnih nauka. Pogledajte: <http://katarina-miljkovic.net/video>

Aleksandra Anja Đorđević (Beogradu, 1970), komponuje muziku za instalacije, pozorište, ples. Njeno stvaralaštvo najviše je usmereno na vokalnu muziku, odnosno muzičko pozorište. Tako nastaju mnoge pesme i ciklusi: mjuzikl *Život Jevremov*, opera *Narcis i Eho*, scenska kantata *Atlas*. Dela Anje Đorđević izvođena su na mnogim jugoslovenskim kao i Sjedinjenim američkim državama, Austriji i Italiji. Anja deluje i kao muzička kritičarka dnevnog lista Politika. Dobitnica je Mokranjčeve nagrade 2002. godine za kamernu operu *Narcis i Eho*. Pogledajte: www.chinch.org/mm_adjordjevic_ser.php

Kompozitorka **Tatjana Milošević** (1970, Vranje) dobitnica je Mokranjčeve nagrade Fakulteta muzičke umetnosti 2003. za balet *CoinciDance* i 2008. za simfonijsku kompoziciju *Green with Buzz*. Značajno delo u opusu ove kompozitorke je opera „Ko je ubio princezu Mond“. Libreto Vladimira Kosića inspirisan je francuskim renesansnim romanima o paževima, koji su na vladarskim dvorovima čitani publici u kombinaciji sa elementima muzičke i pozorišne umetnosti.

Svetlana Savić (1971, Srbija). Dobitnica je dve nagrade za studentsko ostvarenje na *Međunarodnoj tribini kompozitora* 1996. i 1997. godine, nagradu fonda „Vasilije Makranjac“ 2001. godine i stipendiju Vlade Republike Srbije 2002. godine. Njene važnije kompozicije su *Re-verzije* za nonet, *Sirota, tužna Don Huanova kći* za soliste, ženski hor i elektroniku, *Quincunx* za gudački orkestar, *Sustineo* i *Ekstraverzije* za simfonijski orkestar i *Pesme o zvezdama* za ženski hor i kamerni orkestar. Autorka je više članaka objavljenih u časopisima *Novi Zvuk* i *Treći program*.

Milica Đorđević (1984, Beograd) komponuje u sferi akustične i elektronske muzike, a aktivna je i kao organizatorka koncerata savremene muzike i jedan je od idejnih tvoraca Festivala KoMA (KOncerti Mladih Autora) koji se održava u Beogradu. Trenutno deluje u asocijaciji kompozitora Klangnetz iz Berlina. www.milicadjordjevic.com

9.6. Pevačice zabavne muzike 20. veka

	<p>Edit Pjaf (fr. Édith Piaf, 1915 - 1963) je francuska čuvena pevačica šansona i nacionalna muzička ikona. Njena muzika je često povezana sa njenim tragičnim životom a izvodila je uglavnom balade koje su je i proslavile. Njene najpoznatije pesme su „La Vie en rose“ (1946), „Hymne à l'amour“ (1949), „Milord“ (1959), „Non, je ne regrette rien“ (1960).</p>
	<p>Junis Ketlin Vejmon, poznatija pod scenskim imenom Nina Simon (1933 - 2003) bila je američka pevačica, kantautorka, pijanistkinja, aranžerka, aktivistkinja za građanska prava i osvajačica Gremija. Iako nije volela da bude kategorisana, najviše je povezana sa džezi muzikom. Nina je prvobitno težila da postane klasična pijanistkinja, ali njen rad pokriva razne varijante muzičkih stilova kao što su klasična muzika, džezi, bluz, soul, ritam i bluz, folk i gospel. Nina Simon je snimila preko 40 živih i studijskih albuma.</p> <p>Pročitajte više na sajtu http://www.ninasimone.com/.</p>
	<p>Dženis Lin Džoplin (1943 —1970) bila je američka rok i bluz pevačica. Pisala je tekstove i bavila se muzičkim aranžiranjem. U kratkoj profesionalnoj karijeri koja je trajala svega četiri godine, proslavila se brojnim hitovima, a neki od najvećih su „Piece of My Heart“, „Maybe“, „To Love Somebody“, „Raise Your Hand“ i „Me and Bobby McGee“. Tokom karijere objavila je četiri studijska albuma, od kojih je poslednji izdat posthumno i pet singlova. Magazin <i>Rolling stoun</i> uvrstio je Dženis na 46. mesto na listi 100 najvećih umetnika/ca svih vremena 2004. godine, te na 28. mesto na listi 100 najboljih pevačica svih vremena 2008. godine. Njena verzija pesme <i>Me and my Bobby McGee</i> posthumno je dospela na prvo mesto američke top-liste singlova. Godine 1995. posthumno je proglašena za člana <i>Kuće slavnih rokenrola</i> u Klivlendu, a 2005. dodeljena joj je i Gremi nagrada za životno delo.</p>

Žozefina Beker (1906 — 1975), rođena kao Freda Žozefina Mekdonald, bila je američka pevačica i plesačica. Rođena je u Sent Luisu, Misuri, SAD. Kao dvanaestogodišnjakinja, napustila je školu i živela na ulicama, gde je i plesala. Kasnije je počela da pleše sa jednom plesnom trupom, a ostala je umarčena po „banana“ plesu, kada je bila obmotana samo bananama. Takođe, uspešno se bavila i pevanjem, a više puta je nastupala u pariskoj Olimpiji. Ostavila je važan uticaj na sledeće generacije pevačica, poput Širli Besi, koja je navodi kao uzor.

Frida Lingštad (1945) je švedska pevačica, najpoznatija kao jedna od članica čuvenog kvarteta ABBA. Danas je poznata kao Njena Visost Princeza Ani-Frid Reus, Kneginja od Plauen. Bliska je prijateljica sa švedskom kraljicom Silvijom kojoj je nekad i bila posvećena pesma *Dancing Queen* grupe ABBA.

Dancing Queen <http://www.youtube.com/watch?v=REElUors1pQ>

Mirej Matje (fr. Mireille Mathieu; 1946) je jedna od najtiražnijih francuskih pevačica ikada. U 17. godini je pobedila na takmičenju mladih pevača, koje je organizovala državna televizija. Naredne godine je izašla njena prva ploča, a među pesmama se našao i jedan od njenih najvećih hitova *Mon credo*. Nakon toga, nizali su se veliki hitovi, kao i obrade drugih pesama na francuskom jeziku: *C'est Ton Nom*, *La Dernière Valse*, *Santa Maria de la mer*, *Acropolis adieu*, *La paloma adieu* i druge. Zahvaljujući svojim pesmama, proputovala je čitav svet, a u Srbiji je gostovala 1985. godine u Sava centru.

Bili Holidej (1915 — 1959) je bila američka džez pevačica i žena tekstopisac, poznata i pod nadimkom *Ledi Dej*. Smatra se jednom od najuticajnijih pevačica ne samo na džez već i na pop muziku. Iako je napisala nevelik broj pesama, nekoliko je upravo podiglo džez standard na viši nivo kao što su „God Bless the Child“, „Don't Explain“, „Fine and Mellow“ i „Lady Sings the Blues“. Danas ove pesme predstavljaju istinske džez klasike. Uz ove, Bili je snimala i obrade poznatih džez pesama. U takve pesme se ubrajaju „Easy Living“ i „Strange Fruit“. Snimila je film „New Orleans“ i napisala autobiografiju „Dama peva bluz“ (Lady Sings the Blues).

Ela Džejn Ficdžerald (1917 - 1996), poznata i kao „Lady Ella“ i „First Lady of Song“, smatra se jednom od najuticajnijih džez pevačica 20.veka i kao i najboljom interpretatorkom američih pesama 20.veka (The Great American Songbook). Sa vokalnim rasponom od tri oktave, imala je čistoću tona, dobru intonaciju i velike mogućnosti improvizacije. Tokom karijere koja je trajala 59 godina, snimila je preko 200 albuma i 2000 pesama, ali i osvojila 14 Gremija, Nacionalnu medalju umetnosti Ronaldu Regana i Predsedničku medalju slobode Džordža H. V. Buša.

Sara Von (Sarah Lois Vaughan) je američka džez pevačica čudesnog i dramatičnog glasa, dobitnica Gremija, i jedna od najznačajnijih žena američkog džeza koja je obeležila 20. vek.

The Sassy One - www.youtube.com/watch?v=8m1X6y9Gzhs

Lullaby of Birdland www.youtube.com/watch?v=x8cFdZyWOOs

9.7. Pevačice zabavne muzike u Srbiji, 20.vek

	<p>Lola Novaković, rođena 1935. u Beogradu, je jugoslovenska i srpska pevačica izuzetno popularna tokom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka. Kao pevačica predstavnik Jugoslavije osvojila je četvrti mesto na takmičenju za Pesmu Evrovizije 1962. godine je kompozicijom „Ne pali svetla u sumrak“.</p> <p><i>Ne pali svetla u sumrak</i></p> <p>http://www.youtube.com/watch?v=Bfd8_B10x9g</p>
	<p>Nada Knežević (*1940) je srpska pevačica džeza i zabavne muzike, koja je debitovala 1956. godine na koncertu „Mlade snage na polju džeza“. Već na početku karijere je na inostranim džez festivalima dobijala prve nagrade, a često je nastupala i na domaćim festivalima (Zagreb, Jugoslovenski džez festival na Bledu, Beogradsko proleće). Na prvom i jedinom takmičenju pevača zabavne muzike (1961) osvojila je Zlatni mikrofon. Zatim, je nastupala i u Albert Fišer Holu, na međunarodnim džez festivalima u Minhenu, Atini i Istanbulu, kao i na <i>Newport Jazz festivalu</i>, a ostaće upamćena kao prva Evropljanka čije je ime uneto u svetsku enciklopediju džeza. „MISTER Paganini“, kultna kompozicija za ženski vokal, jedna je od najsloženijih u istoriji izvođenja džez muzike. Bez greške, krajem šezdesetih godina, to je mogla da otpeva Ela Ficdžerald. U isto vreme, u zemlji siromašnoj, još uvek ranjivoj od ratova i stradanja, pevala je sa istom preciznošću i istom snagom prva dama jugoslovenskog djeza, upravo Nada Knežević. Tokom pedeset godina karijere dobila je pregršt festivalskih nagrada i priznanja, a Udruženje džez muzičara joj je dodelilo povelju za doprinos razvoju muzičkog stvaralaštva. Poslednji koncert, nazvan „Nada Beogradu“, održala je 1995. godine, a 2007. je primila nagradu za životno delo na XXIV internacionalnom džez festivalu Nišvil.</p> <p>Pogledajte sajt: http://nada-knezevic.blogspot.com/</p>

Radmila Karaklajić, rođena u Beogradu 1939.g, je srpska i jugoslovenska rok i pop pevačica, naša prva pevačica sa zlatnim tiražom, kao i prva pobednica na međunarodnom festivalu. Proslavila se muzičkim hitom *Andelina zumba zumba* iz 1964. koji je dostigao tiraž od gotovo milion prodatih primeraka. Glumila je u filmu Dobar vетар - *Plava ptico* (1967) i seriji *Obraz uz obraz* (1972).

Andelina zumba zumba

<http://www.youtube.com/watch?v=IfIXQb2Blgo&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=XeIrfULDZoM&feature=related>

La bamba

http://www.youtube.com/watch?v=m_RBfXsdATI&feature=related

9.8. Pijanistkinje romantizma

Pijanistkinje romantizma			
			
Fani Mendelson (Fanny Mendelssohn Hensel, 1805-1847) nemačka pijanistkinja i kompozitorka.	Klara Vik Šuman (Clara Wieck Schumann, 1819-1896) nemačka pijanistkinja, kompozitorka i učiteljica	Sesil Šaminad (Cécile Chaminade, 1857-1944) francuska kompozitorka i pijanistkinja.	Žuliet Nadia Boulanger (Juliette Nadia Boulanger, 1887 –1979) francuska kompozitorka, dirigentkinja i nastavnica muzike mnogih muzičara i kompozitora sa početka 20.veka
			Kosima Wagner (1837 - 1930) bila je vanbračna čerka Franca Lista i grofice Marije d'Agoult. Bila je udata za dirigenta Hansa von Buloua sa kojim je imala dvoje dece i koji je dirigovao dela Riharda Vagnera. Ona se zaljubljuje u Vagnera, dobija sa njim čak troje vanbračne dece, pre nego što je napustila svog muža i udala se za njega 1870.godine. Prvo su Wagner i Kozima dobili čerku, koju su nazvali Izolda, a zatim Evu i Zigfrida. Živeli su u vili pored Lucerna.
<p>Kozima je bila pijanistkinja a njena zasluga se ogleda u tome što je zabeležila u svom dnevniku sve događaje u Rihardovom životu i njegove ideje. Kozima je u mnogome pomogla da se ustanovi festival u Bajrotu i nakon Vagnerove smrti 1883. bila zadužena za njegovo funkcionisanje narednih 20 godina, sve do 1907.g. Uspostavila je tradiciju da se festival izvodi jednom godišnje preko leta. Radila je na tome da se učvrsti tzv. <i>Bajrotsky kanon</i>, odnosno izvođenje svih deset Rihardovih zrelih operskih dela za vreme festivalskih dana. U tadašnjem društву smatrali su je uspešnom poslovnom ženom koja je uspela da festival u Bajrojtu napravi profitabilnim.</p>			

9.9. Balet i balerine

Žil Pero (Jules-Joseph Perrot, 1810-1892) je bio baletski igrač, koreograf Pozorišta Njenog Visočanstva u Londonu, a kasnije i baletmajstor Carskog Baleta u Sankt Peterburgu (Rusija). Zajedno sa Žanom Koralijem (Jean Coralli) napravio je koreografije za najpoznatije balete 19.veka, kao što su *Esmeralda* (La Esmeralda), *Ondin* (Ondine) i *Žizela* (Giselle). Pero je često igrao sa čuvenim balerinama Marijom Taljoni i Karlotom Grisi, a posle uspeha sa *Žizelom* napravio je i koreografiju *Alma* (ili *Les Filles du feu* – Devojke od vatre, 1842) za Fani Serito (Fanny Cerrito). Godine 1845. napravio je veličanstvenu koreografiju za čuveni baletski divertisman **Kvartet** u kojoj su igrale četiri vodeće balerine tog vremena **Marija Taljoni, Karlota Grizi, Fani Serito i Lesli Gran**. Muziku za Kvartet napisao je Ćezare Punji (Cesare Pugni).

Video primer Kvartet (Pas de Quatre):

http://www.youtube.com/watch?v=O4k-sRqwk_8

[http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscr
een&v=lim00RRruxU](http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscr een&v=lim00RRruxU)

[http://www.youtube.com/watch?v=6p-
DmjYXPZ8&feature=relmfu](http://www.youtube.com/watch?v=6p-DmjYXPZ8&feature=relmfu)

Gravira Alfreda Edvarda Shalona (Alfred Edward Chalon-švajcarskog portretiste): Karlota Grizi (levo), Marija Taljoni (u sredini), Lesli Gran (desno nazad), Fani Serito (desno napred) u Kvartetu (Pas de Quatre), London(1845)

Marija Taljoni (1804-1884) je bila **balerina i koreografinja** iz ere romantičnog baleta i centralana ličnost u istoriji evropskog plesa. Rođena je u Stokholmu. Njen otac i bio učitelj Filipo Taljoni koji je samo za nju napravio balet *Silfid* (fr. La Sylphide) koji ju je proslavio kao igraćicu. Nastupala je u Kvartetu Žil Peroa. Zajedno sa Lisjenom Petipa (fr. Lucien Petipa) i koreografom Lujom Merantom (fr. Louis Mérante) bila je u šestočlanom žiriju na prvom godišnjem takmičenju *Corps de ballet*, održanom 13. aprila 1860.godine. Kasnije je držala časove

	<p>baleta, a njen jedino koreografsko delo je balet <i>Leptir</i> (fr. Le Papillon) za omiljenu učenicu Emu Livri. Johan Štraus II je u njenu čast komponovao Polku <i>Marija Taljoni</i> koristeći muziku iz svih baleta u kojim je nastupala.</p>
	<p>Karlota Grizi (1819-1899). Njeno pravo ime bilo je Karona Grisi (Caronne Adele Josephine Marie Grisi) italijanska balerina. Školovala se u Milanskoj skali. Igrala je premijerno glavne uloge: u <i>Žizeli (Giselle)</i> Žila Peroa (1841), u <i>La Péri</i> Žana Koralija i Adolfa Adama(1843), u <i>Pakiti (Paquita)</i> Jozefa Maziliera i Edouarda Deldeveza (1844), zatim i drugu balerinu u <i>Kvartetu</i> Žila Peroa (1845).</p>
	<p>Lesil Gran (Lucile Alexia Grahn, 1819-1907) bila je prva svetski priznata danska balerina i jedna od veoma popularnih igračica u vreme romantičarskog baleta. Školovala se u Danskoj teatarskoj školi u Kopenhagenu. Igrala je za teatre u Parizu, Londonu, Sankt Peterburgu i Milanu. Nastupala je u Žil Peroovom <i>Kvartetu</i>.</p>
	<p>Fani Serito (Fanny - Francesca Cerrito, 1817-1909) bila je italijanska balerina i koreografinja. Bila poznata po briljantnosti, živosti i okretnosti u igri. Bila je jedna od retkih žena u 19.veku kojoj je priznat talent za koreografiju. Rođena je u Nepalu, a balet je učila kod Karla Blazisa (Carlo Blasis) i francuskog koreografa Žila Peroa i Artura Sen-Leona. Kasnije je igrala u operskoj kući San Karlo kod koreografa Salvatorea Taljoni. Kao balerina debitovala je već 1832. godine, a nekoliko godina kasnije uspešno je predstavila i neka svoja dela u Beču. U Milanu je prvobitno bila baletska suparnica Mariji Taljoni.</p>

Tamara Platonovna Karsavina (1885 –1978) bila je čuvena ruska primabalerina *Ruskog Carskog baleta* a kasnije i *Ruskog baleta* (Ballets Russes) Sergeja Djagileva. Po odlasku u Englesku, Tamara Karsavina se profesionalno bavila nastavom baleta, gde je ubrzo postala poznata kao osnivačica modernog Britanskog baleta. Pomagala je u osnivanju *Kraljevskog baleta* (The Royal Ballet) i bila je jedna od članica osnivačica *Kraljevske igračke akademije* (Royal Academy of Dance), koja je danas jedna od najvećih i najpoznatijih igračkih akademija u svetu.

Za moderan balet značajna je pojava američke plesačice **Isidore Dankan** (1878-1927). Ona je igrala bez baletskih patika, bosonoga ili u sandalama, odevena u grčki peplos. Igrala je na simfonisku muziku Betovena, Vagnera i Franka, što je takođe bila novina.

9.10. Žene u muzici - slike

Đovani Boldini (Giovanni Boldini), „Pijanistkinja - *The Lady Pianist*“

Baron Gerard (Baron Francois Gerard), „Čas klavira - *The Piano Lesson*“, 1810

„Porodica peva uz klavir - *A family singing at a piano*“. Bakrorez Kejpvela i Kimela (Capewell and Kimmel), oko 1850.

Žene, muškarci i deca pevaju uz pratnju pijanistkinje, početkom 19.veka (viktorijanski period)

Francuska škola, kraj 19. i početak 20.veka, ulje na platnu, pijanistkinja i violinista u kostimima ranog 18.veka

Paula Musical, „Žene u Engleskoj 1870-te“, objavljeno 1914.g.(New York St. Martin s Press) pod naslovom „Zauzimanje svih muških privilegija - Encroaching on All Man's Privileges“

9.11. Anketa

Anketa je anonimna! Njalepše vas molim da u ovaj anketni list unesete odgovarajuću formu ženskog roda za osobu koja bi za navedeni instrument bila kvalifikovana, tj. da je to njeno zanimanje. Ukoliko imate više od jedne forme da ponudite, molimo vas upišite obe forme, a znakom * obeležite onu koja vam se čini prikladnija, po sopstvenoj jezičkoj intuiciji.

Na primer, klavir - pijanista - *pijanistkinja, pijanistica

INSTRUMENTI	Osoba koja svira: M	Osoba koja svira: Ž
Gudački instrumenti		
violina	violinista	
viola	violista	
violončelo	violončelista	
kontabas	kontrabasista	
Trzalački instrumenti		
harfa	harfista	
gitara	gitarista	
tambura	tamburaš	
tamburica	tamburaš	
mandolina	mandolista	
lauta	lautista	
citra	citraš	
domra	domraš	
Drveni duvački instrumenti		
flauta	flautista	
pikolo flauta	flautista	

oboa	oboista	
engleski rog	1. svirač engleskog roga 2. oboista	
klarinet	klarinetista	
bas klarinet	klarinetista	
fagot	fagotista	
kontrafagot	fagotista	
truba	trubač	
horna	hornista	
trombon	trombonista	
tuba	svirač na tubi	

Udarački instrumenti

Udaraljke sa određenom visinom zvuka

timpani	timpanista	
zvona	svirač na zvonima	
gong	svirač na gongu	
zvončići	svirač na zvončićima	
vibrafon	svirač na vibrafonu	
čelesta	svirač na člesti	
ksilofon	svirač na ksilofonu	

Udaraljke sa neodređenom visinom zvuka

veliki bubanj	bubnjar	
mali bubanj	bubnjar	
triangl	svirač na trijangu	
kastanjete	svirač na kastanjetama	

tamburin	svirač na tamburinu	
čineli	svirač na činelama	
Instrumenti sa dirkama		
klavir	klavirista/pijanista	
pijanino	klavirista/pijanista	
čembalo	čembalista	
orgulje	orguljaš	
harmonika	harmonikaš	
usna harmonika	harmonikaš	

Na kraju zaokružite(**označite bold**): Ž (ako ste osoba ženskog pola), odnosno M (ako ste osoba muškog pola).

U rasponu godina zaokružite jedan(**označite bold**): 20-30; 30-40; 40-50.

Zaokružite(**označite bold**) da li ste završili muziču školu: osnovu, srednju, akademiju – osnovne, akademiju –master, nisam išla/išao u MŠ